תלמוד בבלי · ראשונים · רא״ש · מפרשים · מעדני יום טוב · סדר קדשים

מעדני יום טוב על מנחות

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעדני יום טוב על מנחות

רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעדני-יום-טוב-על-מנחות/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הלכות ספר תורה 4
ספר העתים 17
הלכות מזוזה 18
הלכות תפילין 30
קיצור תיקון תפילין 57
הלכות ציצית 59
עשיית ציצית 80
הלכות טומאה 81
הלכות חלה 94
הלכות כלאים 108
הלכות ערלה 120

הלכות ספר תורה

א **אמר** ר' יהושע בן אבא גרס בגמ' והוא בפ' הקומץ רבה (דף ל') וכן הוא ברי"ף אבל בטור ר"ס ר"ו כתוב ר' יהושע בן לוי ותו לא ונראה דל"ג אמר רב גידל אמר רב דהא ריב"ל קדים טובא ובסוף עוקצים תנינא ליה במשנה וכן מנאו הרמב"ם בפ"ב מעשרה פרקיו שבתחלת פי' המשניות אשר לו אע"פ שאני כתבתי שם בעוקצים דבפ"ב דנדה דף י"ח נחשב לאמורא מ"מ מצאנו לרבינו בר"פ לולב וערבה דפסק כמותו כנגד ר' יוחנן ובכל דוכתא אמרי' רב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן: ואמר רב יהודה אמר רב ובגמ' הגי' אמר רב ששת:

ב **אם** הגיה בו כו'. תיבות הגהה פירשו ר"א מדקדק בספר התשבי שהוא לשון נוגה ואורה ואני שמעתי שהוא ל' הסרה כמו כאשר הגה מן המסלה דגבי עמשא בשמואל ב' כ' אלא שמה שנקראים ג"כ הגהות מה שכתובים בגליונות הספרים שמחדשים או מוסיפין דינים או ביאורים כמ"ש ג"כ שם בתשבי הוא מסכים יותר לפי' הר"ר אליהו אע"פ שיש לי לצדד ולומר דגם הם בקראים הגהות לפי שכוונתם להסיר המכשולות שהיה אפשר להבין מתוך הפנים בפנים אחרים ממה שהוא:

ג **לפי** שהיה אצל ראשון באיסור ששהה כו'. כדלקמן בסמוך:

ד **והכשירו** לקרות בו. עי' בזה בד"ח סעיף פ"ה:

ה **ס"ת** שאינו מוגה. וכ"כ הרי"ף אבל בגמ' הגי' ספר שאינו מוגה ומשום כך פירש"י תורה נביאים וכתובים וגם רבינו בפ' האשה שנתארמלה העתיק ספר שאינו מוגה: ספר שאינו מוגה. פירש"י ס"ת נביאים וכתובים ובד"ת אכתוב מ"ש רבי' על זה שם בפ"ב דכתובות סי' י"א:

ו **עד** ל' יום מותר כו'. ונ"ל דטעמא שכן כל זמן ב"ד וכההיא דפרק הבית והעלייה סי' ה' דלנוטים לרה"ר נותנים זמן ל' יום וה"נ נותנים זמן לתקן מכשול הספרים ל' יום עוד נ"ל דמן המקרא עצמו נדרש וכדרך שדרשו בנזירות פ"ק ד"ו אדתנן סתם נזירות ל' יום דכתיב קדש יהיה יהיה בגי' תלתין הוו וה"נ אל תשכן אל בגי' תלתין וחד לומר דתלתין וחד יומי לא ישכין באהלו העולה והתם בנזירות כתיב יהיה בגי' תלתין דחייב להיות ל' ימים בנזיר והכא כתוב השלילה שלא ישכין באהלו ל"א יום עוד נ"ל דבס"פ אלו מציאות דתנן מצא ספר גוללו א' לל' יום ושם כתבתי שכן הדין ג"כ בפקדון וטעמא נ"ל שכן דרך האדם שאינו מניח ספרו בלא גלילה יותר מל' יום אבל בפחות מכן מניחו והלכך כל שהוא פחות מל' יום אין חוששין על טעותיו שהרי אפשר שלא יפתח בל' יום ולא ישגה בעולתה אשר בו:

ז **וגם** אין למוכרו כו'. כדאיתא בפ' בני העיר סי' מ"ה:

ח **שנאמר** ועתה כתבו וגו'. כך למדו בפ"ב דסנהדרין דף כ"א ואכתבהו בד"ח בס"ד:

ט **לפי** שאין כותבין התורה פרשיות פרשיות. כל זה הוא לשון רמב"ם וה"פ דא"א לומר דלא צוה הקב"ה אלא לכתוב השירה בלבד דהא קי"ל דאין כותבין פרשיות פרשיות כדאיתא בס"פ הניזקין אלא ה"ק כתבו התורה עד שירת האזינו שהיא גמרה של תורה והיא בכלל:

י **שהיו** כותבים ס"ת ולומדים בה. שלא היה עיקר לימודם ועיונם אלא מתוך ס"ת והשאר היו מעיינים ונומדים בע"פ ודברים שבע"פ לא היו רשאין לכתוב כדילפינן מקרא דע"פ הדברים האלה וגו' לפיכך לא אמרו במ"ע זו אלא מ"ע לכתוב ס"ת אבל בזמננו זה שנתחדשה הלכה משום עת לעשות לה' רשאין לכתוב כל התורה שבע"פ כו' לשון רמ"י ז"ל סי' ע"ר סעיף ב':

יא **אבל** האידנא כו' מ"ע היא על כל איש מישראל כו'. וכתב הב"י וז"ל ויש לתמוה היאך בא הרא"ש לפטור לאדם ממצות כתיבת ס"ת ולהחליפה בחומשים ומשניות וגמרות ופירושיהם שהרי לא תלה טעם החילוק בין דורות הראשונים לדורות הללו אלא שבדורות הללו אין לומדים בהם אלא מניחים אותם בביהכ"נ לקרות בהם ברבים וא"כ הל"ל שגם עכשיו חייבים לכתוב ס"ת וילמדו בהם כשם שהיו לומדים בדורות הראשונים לא לפטרם ממצות כתיבת ס"ת לכך נ"ל שלא בא אלא לחדש לנו חיוב כתיבת חומשים ומשניות וגמרות ופירושיהם ואיסור מכירתן שגם זה בכלל מצות כתיבת ס"ת ושזה יותר מצוה מלכתוב ס"ת ולהניחו בביהכ"נ לקרות ברבים אבל לכתוב ס"ת לקרות בו הוא ובניו פשיטא דגם האידנא העיקר קיום מ"ע שהרי הוא נוהג כמו שהיו נוהגים בדורות הראשונים עכ"ל: ב

יב **ולא** כורכין בשערן. תמיהני היאך מצינו כריכות שערות לגבי ספרים איברא דגבי תפילין תניא הכי בפ' שמונה שרצים והתם ודאי ניחא וכדפרש"י שם ונכרכות האיגרות בשערן של אלו ואח"כ מכניסן בדפוסי הקציצה שלהן ע"כ וראיתי בב"י סי' רע"א שכתב דבמסכת סופרים שנו שאין כותבים ספרים תפילין ומזוזות על עור בהמה וחיה הטמאים ע"כ אבל במסכת סופרים שלפנינו ליתא אלא כמו שהעתיקה רבי' ומיהו גם בקיצור כתב אין כותבין ס"ת תפילין ומזוזות וכו':

יג **אלא** שלא הביאו בברייתא אלא תפילין. ובירושלמי דסוף ההלכות סתמא קתני ומיירי אף בס"ח

יד **אבל** עור של נבילה וטריפה כותבים וכו'. שם בפ' ח' שרצים ומשלו משל למה הדבר דומה לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות אחד הרגו מלך ואחד הרגו אספקליטור (ופירש"י שר הטבחים בלשון יוני) איזה מהן משובח הוי אומר זה שהרגו מלך פירש"י ואלו לקו ע"י בוראן וכתבו התוס' וא"ת תינח מתו מאיליהן נחורות ועקורות מאי איכא למימר וי"ל כיון דמתו שרו א"כ מן המותר בפיך לאו דוקא אלא ממין המותר בפיך קאמר ע"כ:

טו **אמר** רב הונא כו'. שם ומפרש התם בגמ' דלא איצטריך לאמרו דאית לעוף עור דתנינא החובל בהן חייב אלא הא קמ"ל דאי ממתני' ה"א כיון דאית ביה נקבי נקבי (מקום מושב הנוצה) לא נכתב דרחמנא אמר וכתבתם כתיבה תמה שלימה ולא מופסקת קמ"ל כדאמרי במערבא כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב: ג

טז **וקשה** כו' דפסליה רבי אבהו להההוא ס"ת. ואין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת דהא שי"ן של תפילין הל"מ. תוס':

יז **דאביי** כו' כת"ק כו'. והקשו התוס' דפ' התכלת (ורבינו מייתי לה בהל' ציצית סי' ט"ו) א"ל אביי לר' שמואל בר יהודה האי תכלת היכי צבעיתו לה ודייק מינה דבעי צביעה לשמה והתם (דף מ"ב) מדמי טוויה לשמה לעיבוד דהכא וה"ה צביעה וצ"ל דאביי לא קיבלה מיניה התם. תוס':

יח **ה"ג** בס"א עומד על גביו וסייעו מסייע זה יש בו ממש:

יט **דכותי** אומר אנא גמירנא כו'. ומש"ה לא ציית למה שישראל אומר לו:

כ **ואע"ג** דבכתיבת גט כו'. עיין לקמן בסמוך:

כא **ונהגו** העם כו'. עיין לקמן בס' העתים:

כב **כי** אין עבדנים ישראל מצוים כו' גרסינן וכתב ב"י סי' רע"א וז"ל ואני תמה למה כתב שנהגו כהר"ר ברוך לפי שאין עבדנים ישראל מצוין וכי כאן עבדנין ישראל מצוין מאי הוי הא כיון שא"צ לשמו אלא בתחלת העיבוד יניחם ישראל בתוך הסיד לשמו ואח"כ יעיד העובד כוכבים והוו מעובדים לשמה גם לדעת הרמב"ם ושמא לא היו העובדי כוכבים מניחים לישראל ליתן העורות לתוך הסיד עכ"ל:

כג **דכתיב** ביה לא יחשב גרס בס"א והוא פסוק בפ' צו:

כד **ותרומה** ניטלת בלא דיבור. גרס וממתני' שמעינן לה בפ"ק דתרומות:

כה **והחושב** לשלוח יד בפקדון חייב. הכי תנינא בס"פ המפקיד ומיהת אפ"ה י"ל דלאו דוקא דהא גבי פיגול נמי תני בזבחים בלישנא דמחשבה וכבר כתבו תוס' בהמפקיד דשליחות יד נמי דוקא באמירה והביאו ראיה מפיגול:

כו **ותו** לא צריך. היינו לומר שאינו צריך לו להוציא בשפתיו ולא לחשוב שמעובדים לשמה אלא בעת תחלת העיבוד בלבד. ב"י: ד

כז **צריך** שיחשוב כו'. וכך העתיק הטור בר"ס רע"ו וכתב ב"י דנראה דלאו דוקא דלא סגי במחשבה וצריך להוציא בשפתיו דהא וכן קאמר ואדלעיל קאי דמסיק בה דצריך אמירה וכ"כ בסמ"ג וסה"ת וברי"ס רע"ד כתב לשון סמ"ג צריך שיאמר בתחלת הכתיבה שיכתוב הכל לשם תורת ישראל ואזכרות שלו לשם קדושה כי שמא אין די במחשבה ע"כ ואע"פ שנראה מתוך לשון הסמ"ג דגם לאזכרות סגי כשיאמר כן בתחילת הכתיבה של הס"ת מדברי רבינו אין נראה כן כמ"ש עוד בזה בד"ת:

כח **אזכרות** שלו גרס וכן העתיק רבינו שם וקאי אספר שהוא לשון זכר כדפרש"י בפירוש החומש בפרשת נצבים:

כט **ואמרינן** נמי התם על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס גרס ומפורשים הם בריש הסי' דלקמן גם בנמוקי יוסף סוף ההלכה:

ל **דאין** מי מילין ע"ג מי מילין. דהכי מוכיח התם בגמ' ועיין לקמן:

לא **כתבה** גרס ואוקמוה התם בס"ת:

לב **ה"ג** מקום כמו דוך. וכן הל' בתוס':

לג **בתער** הגלבים. לשון מקרא ביחזקאל ה' ופירש"י הרצענים ול' יוני הוא וי"א פרקוצי"ר בלע"ז ומנחם חבר תער הגלבים תער המגלחים ואין לו דמיון בתורה ע"כ ולשון הרד"ק שהיא חריפה מאד וכורתת מהרה גלבי הספרים והם המגלחים ראשי בני אדם וזקנם ולא מצינו לו חבר במקרא ובבראשית רבה היה המלאך עומד ומגלב ותרגום ירושלמי וכל זקן מגליבה עד כאן ובספרים אחרים שבספרי רבינו לא גרסינן הגלבים:

לד **אלא** ודאי קולפים אותו הרבה גם במקום הבשר. שמה שמגררים קליפתו העליונה אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליק ואפילו אם היו חולקים העור לשנים היה צריך לגרר ממנו כך ומצד הבשר הם גוררים הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד. ב"י סימן רע"א: ו

לה **שלא** בדיו. עיין בפירוש רש"י לקמן סימן י"ב:

לו **בס"ת** דאע"ג דקתני כתבה בלשון נקיבה הא איכא למימר דהיינו תפלה של יד או של ראש או המזוזה:

לז **וראוי** לכתוב בו אפי' על קלף מעופץ. ואינו בכלל אין מי מילין ע"ג מי מילין דלעיל סוף סי' ד': ז

לח **בפ"ק** דשבת. אמתני' דלא ישב אדם לפני הספר:

לט **שיש** בה קבלת מלכות שמים. וכן כתבו התו' ונמוקי יוסף הוסיף (בסוף הל' זה דמייתי לה התם הרי"ף) בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ועול מצות דכתיב ושננתם וכתבתם וקשרתם:

מ **הל"ל** שצריכה שרטוט מדנקרא ספר. אבל מצאתי ברפי"ג דמס' סופרים מגילת אסתר צריכה שרטוט כאמתה של תורה ספר נקרא ע"כ: ולמסקנת רבינו ז"ל. דס"ת צריכה שרטוט הרי זו לו ראיה גמורה:

מא **ה"ל** לאשכוחי חד. וכן הוא הל' בתוס':

מב **והא** דאמר במס' סופרים כל יריעה כו'. וכ"כ התוס' ואני לא מצאתי במס' סופרים:

מג **אבל** תפילין דמכוסים בבתים לא בעינן. דלא שייך בהו נוי. תוס':

מד **פי'** שלא דקדק כו'. ל' רש"י בלא שרטוט ולא דקדק כו' ע' בדברי רבינו בהל' מזוזה סי' ו' וז"ל התוס' אגרת מקרא ולא מסורת שלא דקדק בחסירות ויתרות אלא כאגרת בעלמא ע"כ:

מה **מ"ט** אתיא כתיבה כתיבה מספר. פי' בקונט'. מוכתב לה ספר כריתות והקשו התוספות דכמה חסירות ויתרות יש בגט דיתיהוויין דיתיצביין ה' ה' יודין וגם חסירות כגון למהך ושרטוט נמי (לא) אשכחן דבעי בגט ועוד מספר הכתוב בגט לאו למעוטי אגרת דלספירת דברים הוא דאתא כדאמרי' בגיטין ומיהא בפ' ב' דגיטין דאמר דספר דגט אתא למעוטי שנים וג' ספרים והה"נ דנמעט כתבו אגרת כמו בפ"ב דסוטה דדרשי' תרווייהו מספר ויש עוד לפרש דיליף הכא מסוטה דממעטי' בפרק ב' דסוטה כתבה אגרת מדכתיב בספר וכפירוש הקונטרס ל"א דיליף מכתוב: זאת זכרון וצ"ע אמאי לא ילפינן ליה גט כתיבה כתיבה דליפסול בהכי מדכתב ביה ספר ע"כ:

מו **וגם** תפילין כו'. עיין בהל' מזוזה ס"ו:

מז **ואין** בזה משום הפטור כו'. דמכיון שיש לו טעם בדבר למה עושהו דהיינו כדי שיכול לכוין השיטות ואינו עושהו מצד שהוא חייב לשרטט לא מיקרי השתא הפטור מן הדבר ועושהו כו' שאף הוא היה מתכוין להפטר אלא שאינו יכול מפני שאינו בקי לכוון השיטות בלא שרטוט ושוב מצאתי בב"י טא"ח סי' ל"ב שכתב ללשון סה"ת סי' קצ"ו לא מקרי הדיוט אם משרטטין כיון שעושה השרטוטין כדי לכתוב ביושר ולא משום חומרא על דבר שלא יוכל לבא לידי איסור ע"כ וכ' ע"ז הב"י וז"ל דלא אמרו בירושלמי הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט אלא כשעושה אותו בדרך חומרא אבל הכא שאינו מכוון לכך שהרי אינו דבר איסור דשייך ביה חומרא ואינו משרטט אלא כדי לכתוב ביושר שאע"פ שהוא יודע ליישר השיטה בלא שרטוט יותר נאה ויותר ישר הוא כשהוא

משורטט אינו נקרא הדיוט עכ"ל הב"י והוצרך לפ' כן מפני שהוקשה לו על הטור שכ' ואם ירצה לשרטט הרשות בידו וכ' כן על מי שיודע ליישר כו' שהרי אח"כ כ' ומי שאינו יודע ליישר כו' טוב הוא שישרטט כו' אבל באמת שנשמט מלשונו של ס' התרומה בהעתקתו של הב"י שכ"כ שם כיון שעושה השרטוטין כדי לכתוב ביושר שלא בעוקם ויש בין שיטה לשיטה כמלא שיטה ולא משום חומרא ונראה מזה דע"כ לא קאמר סה"ת אלא כשאינו יודע ליישר בלא שרטוט אלא שי"ל דאפילו שכתב כן כדי לכתוב ביושר שלא בעוקם וכו' מ"מ כיון דתלי מילתא בטעמא דכיון דלאו משום חומרא כו' אם כן מה לי אם יוכל לכוין אם לאו כל שהוא עושה כדי ליישר הכתב על צד היותר מיושר ואינו עושה כן בשביל שום חומרא רשאי לעשות כן וכן משמע ג"כ מלשון הקיצור וכמ"ש שם בס"ד ומ"מ נ"ל דוחק הל' שלא יוכל לבא לידי איסור דזהו איסורו אם מכוון לשרטט מצד החיוב והרי הוא אינו חייב בכך דהא הירושלמי אתמר אדתנן לא ישב לפני הספר כו' ולא לאכול כו' ואם התחילו אין מפסיקין והוה עובדא בר' מיישא ור' שמואל בר רב יצחק דהוו יתבי אכלין בחדא מן כנישתא עליתא אתא עונתה דצלותא קם ליה רב שמואל בר רב יצחק מצלייא א"ל ר' מיישא ולא כן אלפן ר' אם התחילו אין מפסיקין ותני חזקיה כל מי שהוא פטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט א"ל והתני חתן פטור חתן אם רוצה לקרות קורא א"ל יכול אנא פתר כר"ג דאמר איני שומע לכם כו' והשתא מה איסור יש בדבר אם הפסיק מלאכול ושמא על ידי כן יתבטל מברכת זימון אי נמי מברכת המזון לגמרי ודוחק: ח

מח **בגויל** ששה טפחים. פירש רש"י בכתב בינוני דאלת"ה מאי שיעורא יהיב אלא בבינוני שיער להם. ב"י ועיין בד"ח:

מט **ששה** טפחים. פירש רמ"י ז"ל שכן היה שיעור הלוחות ארכן ורחבן ועובין ו' טפחים ונתנו שיעור זה בגויל שהוא עב עובי בינוני ובימיהם היו כותבין רוב ספרי תורות שלהם על גויל ע"כ:

נ **ואם** אין שם שיעור כו' א"כ בקל כו'. כתב ב"י סי' ער"ב דמדברי הטור ורבינו ירוחם נראה שהם מפרשים לדברי רבינו דמפשט פשיטא ליה שהעמוד הוא בכלל זה וכן הם דברי התוס' בפ"ק דב"ב וה"ק מאחר שאין שיעור לעובי העמוד בקל יכול הוא לכוון כו' אבל הוא ז"ל בפ"ק דב"ב כתב וז"ל בשמעתין מוכח דהקיפו ו' טפחים בהדי עמודים קאמר גבי ס"ת שמונחת בארון דמסתמא היה העמוד בתוכה כשמונחת בארון והיה עביה שני טפחים וצ"ל שיש שיעור לעובי העמוד דאל"כ מאי האי דקאמר בגמ' איתא רב הונא וכן הביא הוא עצמו בד"ח סימן כח. רב כהנא כתב ע' ס"ת ולא אתרמי ליה אלא אחד

אמאי ירבה או ימעט עובי העמוד עד דאתרמי ואי אמרת דעמודים המונחים בארון הן הן העמודים של ספר וכשהיו מוציאין הספר לקרות בו היו גוללין הספר סביב לעמודים וכשהיו מחזירים אותו לארון מסירין אותן העמודים כדי שיכנס באותן ב' טפחים שבצד הלוחות אז ניחא דעובין ב' טפחים בלא עמודים ע"כ נראה דספוקי מספקא ליה וע"פ זה יש לפרש דבריו בהלכות ס"ת דה"ק בפ"ק דב"ב משמע דהנך ו' טפחים בהדי עמוד הם אבל קשה לזה שאם אין שיעור לעובי העמוד בקל יכול לשער וכו' וא"כ אמאי רב כהנא כתב ע' ולא אתרמי אלא חד הלכך מידי ספיקא לא נפיק עכ"ל הב"י: ט

נא **כתב** ר"ת כו' דהיינו בכתיבה דקה. וז"ל הגה' מיי' בפ"ז כדי לכתוב למשפחותיכם ג"פ פר"ח דהיינו שיעור טפח ושם כתב ר"ח דהיינו רוכתיבה דקה אבל מכתיבה גסה הכל לפי הנוי דג' למשפחותיכם מכתיבה גסה הוא יותר מטפח ועיין בד"ת: ג' לכאן וששה לכאן וכך הגירסא ברי"ף ורמב"ם אבל בגמרא וג' לכאן וכן פי' הנ"י:

נב **ואע"ג** דליכא ס' שיטין או שיעור אחרינא דבמסכת סופרים פ"ב. ובסוף הל' זו כתב רבינו לקצת אותה ברייתא ואני אעתיקה שם את כולה:

נג **ואע"פ** שצריך לסיים כו'. כדלקמן סי' י"ח וע"ש: י

נד **גורד** גרס בדלית וכן בכולהו והוא לשון הכתוב דאיוב להתגרד בו:

נה **רבי** יצחק אומר אף מוחק וכותב רבי יוסי אומר אף תולין. כך היא גירסת הרי"ף אבל בגמרא גרס לדברי רבי יוסי קודם לדברי רבי יצחק ונ"מ טובא דלגי' רבינו למ"ד מוחק אינו תולה ולמ"ד תולה כ"ש דמוחק משא"כ לגי' התוס' ונתלבט בגירסתם מכח הירושלמי ולפי שבספר ד"ח אכתוב דהלכה כגי' רבינו והרי"ף לכך לא רציתי להאריך בדבריהם:

נו **ה"ג** בגמרא וברי"ף אתמר אמר רב חננאל א"ר הלכה תולין את השם אמר רבה בר בר חנא אמר רב יצחק בר שמואל הלכה מוחק וכותב אמר רבין בר חיננא אמר עולא א"ר חנינא הלכה כר"ש שזורי כך נ"ל דגרסי' נמי בדברי רבינו ואע"ג דמדברי הטור מוכח דל"ג בדברי רבינו הא דהל' מוחק וכותב וכמ"ש הב"י בסי' רעו וגם הב"י סובר כדעת הטור וכמו שכתוב בספרים אלא שנחלק עם הטור בכוונתו של רבינו בענין פסק הלכה וכאשר אכתוב בד"ח בס"ד מ"מ לי נראה שא"א לומר כן שרבינו השמיט בכוונה להא דהלכה מוחק וכותב דהא הזכיר שמותיהם של האומרים הלכה כר"ש שזורי והיאך אפשר לומר שהחליף השמות אלא ודאי רבינו כתב כלשון הרי"ף והגמרא והשמטת הסופרים והמעתיקים הוא להא דהלכה מוחק וכותב וצריך להגיה כך בדבריו וזה נ"ל פשוט וברור:

נז **אבל** לא בגליון שבין שתי העמודים. ולא שמעינן ליה מהא דר"ת דבסוף הסימן דלעיל דאמר שאותיות השם יהיו כולן בתוך הדף דהכא כיון שהוא כנגד בין השטות ה"א דהוי כעין תולין ולשתרי קמ"ל דלא:

נח **היה** כותב שתים ושלש שמות כו'. עיין בד"ח: יא

נט **המוחק** אות אחת כו'. כך לשון הרי"ף והיא ברייתא בסיפרי פרשת ראה אע"פ שאינה שנויה כלשון הזה ממש ובגמרא דמכות פ"ג דף כ"ב איתא וליחשב נמי מוחק את השם ואזהרתיה מהכא ואבדתם את שמם ולא תעשון כן לה' אלהיכם:

ס **ה"ג** ברי"ף תנו רבנן יש שמות: יב

סא **וכתבתם** שתהא כתיבה תמה. ואע"ג דוכתבתם גבי תפילין ומזוזות כתיב ילפינן ספרים מינייהו. ב"י סי' רע"ד.

סב **פרשה** פתוחה. פירש נ"י כמ"ש בפירושו ולקמן בסימן הבא האריך רבינו ושם אפרש בס"ד דפתוחה וסתומה היינו בהתחלת הפרשה ע"ש:

סג **משום** דדומין בקריאתן. ועי' בד"ת:

סד **לפי** שהן דומין בכתיבתן גרסינן וכדמסיק שיזהר הלבלר בתג שאחריה כו' והטור מסיים לרבעה כו' ונ"ל משום דרבינו מסיק בסוף הסימן שצריך הכ"ף לעגל אותה כו' והשתא התג שאחורי הבי"ת עושה הריבוע לפי שאם היתה עגולה לא היה עושה התג שלא היה לו לתג מקום עמידה ומ"מ הוי התג רמז למה שארז"ל שמראה להם מאחוריו כו' ועוד נראה לי יותר נכון דהאי תג דלאחוריו היינו עשיית הריבוע שאינו מעגל ונמצא עוקץ כעין תג קטן וכההיא דר"ת לקמן גבי הה"א ובי"ת צריך שיהא בראשה כו' והיינו במקום פתוחה ולא קאי אדסמיך ליה וכפי"ן ביתי"ן כו' אלא מלתא באפיה נפשיה ומסיפא דהירושלמי דאחת מאחוריו הוא דהוי ענין לכפי"ן וביתי"ן וכדמסיק דיזהר הלבלר כו' וכדכתבינן לעיל:

סה **שבאחת.** כלומר שבאות אחת:

סו **מייתינן** ינוקא כו'. כדלקמן סי' טו:

סז **ה"נ** בס"א דיש (לה) להן תג קטן למעלה:

סח **כמותי.** ובס"א הגי' כמותה. ובגמ' ליתא ועיין לקמן:

סט **בסוף** גגה למעלה. כלומר אצל פתחה והיינו דכתבו התוס' דכפירוש הקונטרס נראה שהכתב לצד פתח התשובה ותגא דקו"ף כיוצא בו דאמר בפרק הבונה מ"ט מהדר תגא דקו"ף לגבי רי"ש אמר הקב"ה רשע אם אתה חוזר בך אעשה אני לך כתר כמותה עכ"ל והגי' דכמותי כך הוא שם בגמ' ובקצת גמרות ראיתי הגירסא כמותו:

ע **דסוטה** דף כ' ודערובין פרק קמא דף י"ג. וטעמא דלא לשוויה כרי"ש כדכתב רבינו לקמן:

עא **ואם** תגע למעלה אין לה צורה ופסולה עד שיתקן. בתשובה לריב"ש סי' ק"ך כתב דיש מי שמורה להתיר בדיעבד משום דבגמ' אמר רב אשי חזינא להו לספרי דוקאני דחטרי לגגיה דחי"ת ותלי ליה כרעיה דה"א כו' ומדקאמר לספרי דוקאני נראה שאינו לעיכובא אלא למצוה מן המובחר וכ' שאין זה נכון בעיניו שהרי נזכר בברייתא שלא יעשה ההי"ן תיתי"ן וכולה ברייתא לעיכובא דמותיב מינה בגמרא לרב חסדא דאמר סתום שעשאו פתוח כשר והראיה ההיא יש לדחותה בשני פנים האחד לומר שהיו מדקדקים דחטרו לגגיה דחי"ת וזה למצוה ואף ע"פ כן היו נזהרים לתלות כרעיה דה"א ולא היו מקילין בזה לומר שאפילו תגע בגג לא תדמה לחי"ת שהרי אין חוטרין אותה כמו שחוטרין לחי"ת והביא ראיה שכן ראוי לעשות לפי שהתלייה היא לעיכובא ואינה כדי שלא תדמה לחי"ת לבד אלא שהיא פתח לתשובה כדבעא מיניה רבי יהודה נשיאה כו' עוד אפשר לדתות הראיה ההיא בדרך אחרת ולומר שגם התלייה שהסופרים הדייקנים ההם היו עושין למצוה כי הם לא היה די להם בהפריד כרעי' דה"א מן הגג כחוט השערה אלא היו תולין אותה הרבה כדרך שעושים הסופרים בכתיבת הגט בה"א דלמהך להרחיק כרעיה מן הגג הרבה כדי שלא תדמה לחי"ת ויהיה נראה למחק כדאיתא בפרק המגרש ואע"פ שכל שלא תדמה לחי"ת כשר הם מדקדקים להרחיקה הרבה שיהא פתח נראה לעינים וזה הענין הוא למצוה לעשות פתח גדול לתשובה אע"פ שאינו לעיכובא כל שנפרדת כחוט השערה עכ"ל:

עב **בסוף** החי"ת בצד שמאל יש למעלה. גרסי' בספרים אחרים וז"ל התוס' פירש בקונטרס שהגביה רגל שמאלו של חי"ת עד למעלה ע"כ ונ"ל שר"ל באמצע:

עג **ופירש"י** זהו רגל כו'. לא מצאתיו:

עד **כעין** גימ"ל לצדי"ק. שפי' גימלי"ן צדקי"ן דבברייתא פירושו כמו כן אם תהפך כו' כדלעיל:

עה **והכ"ף** צריך ליזהר כו'. כדלעיל ויזהר הלבלר כו' וקצת קשיא למה חזר וכפלו ולחד פירוש שכתבתי לעיל ניחא עי' שם: יג

עו **וסדורה** כו'. מסיק הב"י דדין סתומה היא:

עז **ה"ג** בס"א כנגד החלק של עליונה ובתו' דפרק הקומץ (דף ל"ב) גרסינן כנגד הנחה הו' וכן הוא הלשון בספר התרומה וז"ל סדורה היינו כשהתחיל למטה נגד מקום הנחה של שיטה שלמעלה ממנה זו דוקא ונקראת סדורה שנראית הכל כתוב בשיטה אחת אבל

אם אינו מתחיל לכתוב נגד ההנחה של מעלה אלא מתחיל או קודם או אח"כ נקראת שפיר פתוחה ע"כ וע' לקמן:

עח **דפ"ק** דמגילה. הלכה י"א:

עט **פתוחה** מראשה פתוחה. ובירושל' דידן הגי' פתוחה מראשה סתומה ונ"ל שכך היא גי' הרמב"ם דלעיל וע' בהל' מזוזה סימן ה' דהתם מפ' לירושלמי בשם ר"י בענין אחר:

פ **ואם** סיים פרשה סתומה בסוף השטה. משמע לכאורה דסיומא דפרשה היא הנקראת סתומה וכן פתוחה כל אחת לפי מה שהיא ולא כן הוא שז"ל הרמב"ם ברפ"ח מהס"ת פרשה פתוחה יש לה שתי צורות אם גמר באמצע השיטה מריח שאר השיטה פנוי ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה מתחילת השיטה השניה וכו' וכך כתב ג"כ בפרשה סתומה אם גמר באמצע השיטה מניח ריוח כשיעור ומתחיל לכתוב בסוף השיטה תיבה אחת מתחילת הפרשה שהיא סתומה כו' ולשון הזה כפול ומשולש שם ואילו לא ס"ל לרבינו א"כ היה לו להזכיר חילוק הזה שבינו ובין הרמב"ם. שהוא חילוק יותר גדול ממה שהזכיר לקמן שזהו הפרש בין כל פרשה ופרשה של הרמב"ם פתוחה או סתומה לפניה ולרבינו פתוחה או סתומה בסופה ועוד מדרש רבה דריש פרשה ויחי יוכיח שאמרו שם למה פרשה זו סתומה כמו שהביאו רש"י בפירוש החומש ומשמע ודאי דמתחלתו הוא אלא ודאי גם רבינו לא נתכוין במה שכתב ואם סיים פרשה סתומה לומר שסיים הפרשה שתהיה סתומה ע"י מה שעושין בסופה הפסק סתומה דהא ליתא דמה שנקרא הפרשה סתומה היא ע"ש ההפסק סתימה שעושין לה בתחילתה אלא הכא הכי קאמר שאם סיים פרשה שיהיה סתומה אחריה אבל לא נתכוון שהפרשה הזו שסיים שהיא תהיה סתומה. ומצאתי בתשובת רש"ל בסימן ל"ז שכתב שיש הפרש בין אומר פרשה סתומה לאומר סתומה ותלה עצמו במה שיש לפרש טעם פרשה פתוחה וטעם פרשה סתומה דהוי מפני שפרשה פתוחה אינה ענין לפרשה שלפניה והיא התחלת דברים ופרשה סתומה ענינה מחוברת לשלפניה וסתומה אותה שלפניה אלא שיש קצת חלוק ביניהם כמו שאז"ל כדי ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה והשתא פרשה פתוחה היינו הפרשה שהיא פתוחה לפניה כדאמרן וכן פרשה סתומה שהיא סתומה לפניה כדאמרן אבל כשאמרנו סתומה ולא פרשה סתומה כגון הא דואם סיים הסתומות פירושו שסיים ענין הסתומה ר"ל שפרשה שאחריה תהא סתומה עמה ומחוברת לה עכ"ד. ואני תמה עליו דזה הלשון ואם הסתומה הוא לשון הטור ומי יוכל לחלק בין אמרו פרשה סתומה לאמרו סתומה כדמחלק אבל בלשון רבינו שכתב ואם סיים פרשה סתומה אין לחלק בין אמרו פרשה סתומה לאמרו סתומה והיאך השגיח על לשון הטור ולא השגיח

על המקור שממנו חוצב לשונו של הטור שהוא דברי רבינו ז"ל ובדברי השואל דהתם הויא גם לשונו של רבינו ז"ל בהדיא וגם החילוק עצמו שמחלק בין אמרו פרשה סתומה לאמרו סתומה שינויא דחיקא הוא ולכך נראה שאין לחלק ביניהם אלא שיוכל בעל הלשון שיאמר פרשה סתומה על הפרשה שהיא באמת סתומה והיינו שסתומה לפניה בהתחלתה ויוכל ג"כ שיאמר פרשה סתומה על שם שיש פרשה סתומה לאחריה וכלומר שמסיים פרשה שאחריה יעשה סתומה ועיין בהלכות מזוזה סי' ד': יד

פא **ושינה** בהם קצת. לא מצאתי שינוי כי אם במקום ואילים שבמסכת סופרים כתב הוא בני:

פב **פסולה** . כדקתני בסיומה יגנז ועיין בד"ת סעיף נ"ה:

פג **הכי** אמר ר' ירמיה מדפתי. ובגמ' משמיה דרבא אבל גם ברי"ף ליתא..

פד **ה"ג** בגמרא ולא עתיקא עתיקא ממש ולא חדתתא חדתתא ממש אבל ברי"ף גם הוא כגי' הספרים: עתיקא פירש"י קלף ישן מגניא קריעה ומסקנא דלא עתיקא ממש אלא דאפיצין וגם רבינו כתב בסמוך דכולהו מלתא משום דמגניא וק"ק דא"כ למאי קאמר מעיקרא עתיקא וחדתתא כיון דלאו בהכי תליא מלתא אלא באפיצין ובלא אפיצין ובדברי תמודות אכתוב פי' הרמב"ם ולדידיה לא קשה ולא מידי:

פה **דף**. פי' רש"י קורין בלע"ז פאיינ"א ועיין לקמן בהלכות מזוזה סימן ד':

פו **בין** תיבה לתיבה. ובגמרא גרס בין שטה לשטה וברי"ף גרס לתרוייהו והרמב"ם בפרק ט' כתב כגירסת רבינו והטור סימן כ' כתב כגי' הגמרא:

פז **ה"ג** בס"א דלא אשכחן דמפרש דבק:

פח **ה"ג** בס"א שנחלקו ובדבק שקודם הכתיבה: טו

פט **ה"נ** מיפרשא לי מיניה דרב יהודה ניקב תוכו של ה"א כשר ירכו אם נשתייר בו מלא אות קטנה. כך הוא הגי' ברי"ף ובגמרא הגי' כשיעור אות קטנה:

צ **מלא** אות קטנה. ל' נ"י אם נשתייר מן הוי"ו כו' קרי ליה לירך שבה"א וי"ו לפי שהיא כצורת וי"ו הפוכה וכ"ש אם קורא כן לרגל הימיני שהיא כוי"ו ממש:

צא **הגויל** והחלק שבתוכו. ורש"י מסיים בה ובתפילין קא מיירי ונ"ל דטעמו משום דלגבי דיני דתפילין אתמר הך מימרא אבל אין כן דעת הפוסקים כמו שכתבתי בד"ח סעיף ל"ג דדיני דהיקף גויל איתא בס"ת נמי ואולי דרש"י ה"ק דבתפילין מיירי דכשר הא בס"ת פסול דחמירא לענין היקף גויל וכמ"ש בשם הרשב"א בד"ת אבל אין נראה להחמיר כולי האי אי מקילין בתפילין ה"ה בס"ת וכן דעת הפוסקים להשוות גם לקולא בענין הזה:

צב **ה"נ** בס"א אמאי נקט תוכו של ה"א טפי מתוך:

צג **רמי** בר דיקולי דהוא רמי בר תמרי וכך היא הגי' ברי"ף אבל בגמ' איפכא אלא דגרס דהוא חמוה כו' ונ"ל כגי' הגמ' דהכי איתא נמי בפרק כל הכשר דף ק"י אבל אין נ"ל לגרוס דהוא תמוה דהתם נמי ל"ג כן וכך משמע נמי הלשון דדיקולי ותמרי שם אחד הוא אלא שמקצת בני אדם היו קורין אותו תמרי ומקצתן היו קורין אותו דיקולי וכוונת קצת היה ע"ש האילן הנקרא דקל וכוונת קצת ע"ש פירות דקל שהן תמרים: טז

צד **אמר** רבה. וכן הוא ברי"ף בכאן אבל בגמ' הגי' אמר רבא וכן הוא ברי"ף הל' מזוזה גם בטור י"ד סימן רע"ד:

צה **וא'** לצד ימין. גרס בתוס' ולא אתפרש להיכן יוטה אותו האחד שלצד ימין אם מלמטה ואם מלמעלה ואין נראה לומר דאין קפידא בו להיכן יטהו דלא הוי הידור ונאה אם יהיה פעם כה ופעם כה שאם אין קפידא א"כ יעשהו פעם מלמעלה פעם מלמטה ועוד איכא למידק מנלן דצריך בשל שמאל שנים ובשל ימין אחד ולא איפכא ולכן נ"ל דאלו הג' תגין לפי הפי' הזה צריכים שלשתן שיהיו על הראש הימני שבכל האותיות האלו שיש להן יותר מראש א' כמו השי"ן והעי"ן והשתא אתי שפיר הכל דבצד שמאל של הראש הימני יש מקום לעשות תג מלמטה כמו מלמעלה משא"כ בצד ימין לפי שבצד ימין למטה אין מקום לעשות שם תג שהרי שם למטה נמשך גוף האות ומעתה אע"פ שבאותיות שאין להן אלא ראש אחד כמו הנו"ן והגימ"ל יכולין לעשות בצד ימין ג"כ תג למטה מ"מ לא פליג ועוד שאלו האותיות שיש להן יותר מראש אחד הם הרבים וזיל בתר רובא ועיין בהלכות תפילין בדברי חמודות סעיף קל"ז:

צו **ה"ג** ובפי' שבת כתב רש"י צריך אחד ובתוס' הגי' ובפי' שבת כתב יד (רבינו פי') רש"י צייר אחד:

צז **כזה**. ובפירש"י דהכא כתב שהן על הראש השמאלית לכך ציירתי אותם כך:

צח **ה"ג** א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל ס"ת שחסר: יז

צט **יתקן**. עיין מ"ש לקמן בשם המרדכי:

ק **פי'** שלימה מעיקרא כו'. דאי יכול לתקן במה שיחזור ויכתוב דף אמאי יגנז כ"כ התוס':

קא **והוא** דכתב רוב הספר שפיר. וא"ת כיון דבעינן שיהא רוב הספר מתוקן למה צריך דף א' שאין בו ד' טעיות מאחר שרוב הספר מתוקן הרי יש בו כמה דפים שאין בהם טעיות וי"ל דרוב הספר אותיות הספר כתובים כתקנם ואין לך דף שאין בו כמה טעיות וקאמר דאפ"ה אם אין בדף א' יותר מג' טעיות מאחר שרוב אותיות הספר כתובים

כתקנה מצלת אותו דף על כל הספרים ומגיהין אותו אף ע"פ שיש בכל שאר דפים ל' או מ' טעיות או יותר בכל אחת כ"כ ב"י סימן רע"ט ובכסף משנה פ"ז יהיב טעמא דאם אין רוב האותיות מתוקן לא מהני הדף משום דרובו ככולו:

קב **אבל** ביתירות לית לן בה. ומפרשי' בגמ' חסירות מאי טעמא לא אמר רב כהנא משום דמחזי כמנומר:

קג **ח"ג** בס"א לית לן בה אם יש יותר מארבע דלא מגניא הגרידה כולי האי:

קד **דלא** מגניא הגרידה כולי האי. וכתב המרדכי וז"ל ואם תאמר איך יתקן הא אמרינן במס' סופרים הפסיק באמצע השם יותר ממלא אות קטנה שהוא שיעור בין תיבה לתיבה לא יקרא בו (וכתבתיו לעיל) ויש לומר אחר הגרידה אם יוכל להאריך האותיות מלפניהם כשר הדבר בעיני ואם לאו ימחוק ואות אחת גדולה יכתוב במקום השתים. ושאלתי לר' וא"ל דההיא דשמעתין איירי בענין שיכול למלאות האויר על ידי שיאריך האותיות וההיא דמ"ס שאין יכול להאריך ודוחק ומה שפירש נמי שימחוק האותיות אין נראה דא"כ בחסירות נמי יכול למחוק ולכתוב קטנות ועוד דההיא דמ"ס אמאי לא יקרא בו יעשה כן ואם היינו מפרשי' לא יקרא בו עד שיתקן היה ניחא וכן משמע מדלא נקט יגנז ומיהו איכא למידק לחומרא מדלא תנא יתקן ועוד דאי איהו תנא יגנז ה"א דפסול לגמרי וזה אינו דאפשר להסיר הדף או היריעה ועל כל הפירושים ק"ל דאיך יוכל לעשות כתיבה דקה או גסה יותר משאר הספר הא אמרינן (לעיל סימן ט') לא ימעט הכתב לא מפני הריוח שלמטה ולא מפני הריוח שלמעלה ואין נראה לחלק בין אורך לרוחב ואין לחלק בין כתיבה קטנה לגדולה וכו' וסוף דבריו ולא ידענא מאי אידון בה ע"כ והב"י סימן רע"ט כתב ולע"ד נראה לומר דודאי בשמעתין איירי בשיכול למלאות האויר ע"י שיאריך האותיות והא דאמרינן לא ימעט הכתב וכו' היינו לכתחלה אבל היכא דא"א לתקנו בע"א ש"ד ע"כ ועיין בד"ת: ה"ג בפרק הקורא את המגילה למפרע: כ

קה **ס"ת** שכתבו מין ישראל. עיין בהלכות תפילין סימן ג':

קו **אמרי** לה קורין בו. פי' בקונטרס דה"ל ספק ספיקא דשמא ישראל כתבו ואפילו כתבו עובד כוכבים שמא כתבו למכור לישראל ולא לשם עבודת כוכבים ואין נראה דרב נחמן קאמר כתבו עובד כוכבים יגנז והיינו אפילו כתבו למכור לישראל דלקמן מפרש טעמא משום כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה אלא טעמא דאמרי לה קורין בו משום דאיכא למתלי טפי שישראל כתבו דאין דרך עובד כוכבים לכתוב. תוס':

קז **א"ל** ס"ת ביד מי. עי' בדברי רבינו פי' הניזקין סימן י"ג:

קח **הכא.** איכא למימר קושטא קאמר ומה ששאל לו ס"ת ביד מי כדי לברר דבריו דאע"ג דאינו בידו נאמן כמ"ש רבינו בפרק הניזקין שם:

קט **ירושלמי** בפ"ק דמגילה. הלכה י"א:

קי **ה"ג** מסרגלין בקנה וכורכין בשער וברי"ף ל"ג בקנה ועיין לעיל ריש סימן ב':

קיא **וטולין** במטלית. עיין בהלכות תפילין סוף שימושא רבא:

קיב **חציו** של עור. והטור ס"ס רע"א העתיק חציה ע"ג גויל וכ' ב"י דעור היינו גויל וקרי ליה עור לפי שהוא שלם: וגרס בירושלמי אבל כותב חציו על עור בהמה טהורה וחציו על עור חיה טהורה אבל גם ברי"ף ליתא:

קיג **מן** המותר בפיך. עיין לעיל סימן ב':

קיד **היריעה** שבלתה לא יטול שתים גרסי'. והב"י סימן ב' כתב שהוא ג"כ ירושלמי ולא היא אלא במס' סופרים שנויה היא בפ"ב וכתב הטור דטעמא דמלתא לפי שא"א שיהו אותן שמחליף דומות לגמרי לאחרות לכך צריך שיהא לפחות שלשה דומות ואז לא יהא גנאי כל כך בשינויין ע"כ:

קטו **וחציו** צבאים. קלפים גרס במס' סופרים וצ"ל דקלפים של צבאים דומים קצת לגוילי בהמה:

קטז **מ"ח** או ס' שיטין. וכך שנויה התם הלכה ו' בשיטין נותנים טעם כמסעות מ"ב וכרבבות של ישראל וכזקני של ישראל ע"ב וכתוכחות של משנה תורה צ"ח הכל לפי הכתב המסעות שנאמר ויכתב משה את מוצאיהם כרבבות ישראל שנאמר כתב לך ואת ישראל (בפ' כי תשא כתב לך וגו' כרתי אתך ברית ואת ישראל) מה ישראל בס' רבוא אף שיטה של תורה בס' רבוא כזקנים ע"ב שנאמר אספה לי שבעים איש וישארו שני אנשים במחנה והמה בכתובים שבעים ושנים ובתוכחות צ"ח שנאמר אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת עכ"ל ואף הרמב"ם בפ"ז מהלכות ס"ת כתב כדברי רבינו וההגהות שם הביאו לברייתא זו אלא שכתבו מ"ח מסעות וזה תימה שהרי לא נמנו באלה מסעי כי אם מ"ב וכמ"ש שם בפרש"י ורציתי לומר כי מ"ח כנגד מ"ח ערי הלוים אלא שלא ראיתי בפרשה ההוא רמז לכך ואולי שאין צורך כי הלא המה ר"ל כל שבט לוי תופסי התורה המה כענין שנאמר יורו משפטיך ליעקב וגו':

ספר העתים

א **ה"ג** בס"א וששאלתם מקום שאין בו מי. אך לקמן נראה דגירסת ספרינו עיקר:

ב **ולא** דק. פי' קלף כ"כ הטור בסימן רע"א ועיין לקמן והוינן ל"ג בס"א:

ג **ה"ג** בס"א והוצרכו לכתוב ס"ת ומצאו קלפים:

ד **ה"ג** בס"א באותן קלפים ס"ת או לא:
ה **ה"ג** בס"א רב משה גאון מחסיא ז"ל בלבד והוה קרי ליה לדק קלף:
ו **ולא** קלף ניהו. כלומר אותן דק שאתם אומרים: ה"ג בס"א לבד המהדרין
ז **ולא** דק. כלומר קלף שנעשה כדיו קלף:
ח **ור'** יוחנן ור"ל כו' בגמ' דר"פ כל כתבי:
ט **נ"ל** דה"ג הוו מעייני בספרי אגדתא: ה"ג שמר רב משה גאון כדי:
י **ה"ג** בס"א אין לכם יכולת לעשות כן כתבו:
יא **ה"ג** בס"א לשמה וקראו בו בצבור:

הלכות מזוזה

א **פשיטא** כו'. קאי אסיפא דהא דב' פרשיות כו' פיסקא דמשנתינו היא דתנן בה הכין שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו ואפי' כתב א' מעכבן והיה כ"ל לגרוס כן בדברי רבינו דהא לקמן ריש הלכות תפילין גרס הכי אלא לפי שגם בגמ' בהך פיסקא ליתא הלכך לא שלחתי בו יד להגיה:
ב **אלא** לאידך דרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב גרס בגמ' אבל ברי"ף הגי' כמו שהיא לרבינו:
ג **וההוא** דניקב כו' וההוא דשעטנ"ז ג"ץ אלישנא דהרי"ף קאי דהרי"ף כתב בכאן ורבינו חיבר ספרו זה על ספר הרי"ף: ב
ד **אף** כאן בספר. או כלך לדרך זו נאמר כאן כתיבה ונאמר להלן וכתבת על האבנים מה להלן על האבנים אף כאן על האבנים נראה למי דומה דנין כתיבה הנוהגת לדורות מכתיבה הנוהגת לדורות ואין דנין כתיבה הנוהגת לדורות מכתיבה שאינה נוהגת לדורות (ספר כריתות נוהג לדורות כתיבת אבנים הוראת שעה היתה. גמ'):
ה **ולא** בתפילין ולא במזוזה. וכתבו סמ"ג וסה"ת דטעמא משום דאמרינן במכילתא כתבה שלא כסדרן יגנזו: ה"ג מזוזה שעשאה שתים ושלש ואחת::
ו **כשרה**. מפרש טעמא בגמ' משום דהשתא הויא כשירה פירש"י כשירה דאז ישיר משה שיטה אחת ארוכה ושיטה אחת קצרה שאין ממלאה כל השיטה ע"כ ומותבינן בגמרא מהא דעשאה כשירה או שירה כמותה פסולה ומשנינן כי תניא ההיא בס"ת ועיין בהלכות תפילין בסדר תיקון תפילין: ומאן נינהו גרס:
ז **שמע** ה'. ותמה המרדכי מדלקמן בריש הסימן חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע משמע דשיטה ראשונה מסיימת באחד ותירץ דשמא גמרא לאו דוקא נקט אלא שמשמיענו דלתחלתה נגללת:

ח **ה"ג** ושמתם אתם

ט בדרך. וכן הוא ברמב"ם פ"ה ובטור סימן רפ"ה ואע"ג דברי"ף כתוב ג"כ חד אתם א"א לומר כן לפי שלא תכיל שעה אחת כ"כ:

י **ה"ג** ברי"ף ידך ידך תרויהון חסרין קדמאה מזזות:

יא **מאחד** כלפי שמע. פירש"י שסוף השורה ה' אחד ולאו דוקא נקט כדכתבינן לעיל בשם המרדכי:

יב **ועושה** פרשיותיה סתומות. כתבו התוספות וז"ל קצת קשה דנקט לשון רבים ואין שם כי אם פרשה אחת ושמא משום על הארץ דבסוף שיטה אע"פ שאין כתוב כלום אח"כ עכ"ל ומסיים המרדכי והרי חשיב כסתומה כיון שנתמלאת כל השיטה ע"כ ובתשובות רש"ל ז"ל סימן ל"ז ראיתי ג' פירושים על דברי התוספות הללו שנים מהם לשואלם והשלישי להרב רש"ל ז"ל בתשובתו ופירש על פי שיטת פירושו שכתבתי בהלכות ס"ת ס"ס י"ג בפי' סתומה והוצרכו לפירושים אלו בעבור פירוש פרשה סתומה שהוא ההיכר שבראש הפרשה והכא סתומה אסופה קאי ולפי מ"ש אני שם ג"כ ניחא והוא קרוב לפירוש רש"ל ז"ל ואין להאריך כי מובן הוא ממה שכתבתי לעיל שם:

יג **כמין** דף. פירש"י ארוכה וקצרה כלומר שאין רחבו כארכו ולא יותר מארכו אלא האורך יותר על הרוחב ונ"י פירש כמין דף כמין עמוד שנקרא בלע"ז סאיינ"א ופעמים שהשיטין שוות ופעמים שהשיטה אחת ארוכה והשנית קצרה ע"כ ועיין בריש סימן דלעיל:

יד **ה"ג** בס"א כדי לגול היקף: ה

טו **ובירושלמי** פסק רב בהדיא כו'. והלכך אזלינן בתר מאי דפסק רב בהדיא ולא בתר הדחייה דבגמ' דידן ואע"ג דבגמ' מוכיח הדחייה דאשכחן ליה לרב דאית ליה לרב גופיה מנהג דאמר רב אם יבא אליהו ויאמר אין חולצים בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל והאידנא נהוג עלמא בסתומות והלכך כי אמר רב הלכה כרשב"א לא אפתוחות קאמר י"ל דזו אינה הוכחה גמורה דדלמא קים ליה לרב בההוא מנהגא דסנדל טפי דאיהו מנהג ותיקין. דודאי פשיטא מלתא דאיכא בין מנהגא למנהגא שאין כל המנהגות שוות לילך אחריהן כמו שיתבאר בעה"י במסכת ב"מ ר"פ הפועלים:

טז **והתחיל** לכתוב באמצע שיטה שתחתיה כך הגירסא בתוספות והיינו סדורה דבהלכות ס"ת סי' י"ג:

יז **וכבר** אמר כו' דהויא פתוחה כו' ומי גרע זו מפתוחה מראשה לחוד או פתוחה מסופה לחוד וכ"כ התוס':

יח **ה"ג** בתוס' סתומה והאי מכאן ומכאן דקאמר:

יט **אסתומה** דבתר הכי קאי. ולא אפתוחה דקמיה דההיא פתוחה באמצע איקרי כ"כ התוס' ובפרשה פתוחה שיש פתוחה והפרש ענין ואופן דמכאן ומכאן סתומה השיטה והיינו שהפתוחה היא באמצע וזה שכתב רבינו וה"פ או פתוחה שמכאן וכו' כלומר שהיא פתוחה בענין שמכאן וכו' וכתבו עוד התוס'

כ **ואע"ג** דבעלמא מקרי סתומה כה"ג לא חיישינן גבי מזוזה דכיון דטעם משום דאין זה מקומה ומתיישב בכך דלא קשיא ההיא דירושלמי אגמרא שלנו אליבא דרב עכ"ל וזהו מה שמסיק רבינו ואשמועינן כו' ורב פסיק כו' והיינו כמסקנא דשמעתין:

כא **וטוב** שלא יניח כו'. וכתב הב"י וז"ל כלומר דכיון דמ"ס

כב דשיעור ריוח פרשה הוי שלשה אותיות (כדלעיל הלכות ס"ת סי' י"ג) אם יניח ריות שיעור ג' אותיות בסוף שיטה שמסיים בה שמע אף אם לא יניח ריוח בראש השיטה שמתחיל בה והיה הויא פתותה וכן אם ישייר ריוח בראש שיטה שמתחיל בה והיה אע"פ שלא שייר בסוף שיטה שמסיים בה שמע הויא פתוחה לדעתו ז"ל דכל שהריוח פתוחה לצד אחד או למעלה או למטה נקראת פתוחה כדמשמע בירושלמי דקתני פתוחה מראשה פתוחה פתותה מסופה פתוחה ואם יניח ריוח בתחלת שיטה ובסוף שיטה כ"ש דהויא פתוחה ולפיכך הזהיר ז"ל שלא יניח ג' אותיות לא בסוף שיטה ולא בראש שיטה וק"ל על דבריו דכיון שאינו מניח ריוח כשיעור ג' אותיות נמצא שאין כאן פרשה ואנן ודאי שיעור ריוח פרשה בעינן בין זו לזו ולא נחלקו אלא בצורתה אם פתותה אם סתומה ולהרמב"ם ודאי שצריך לשייר בתחלת שיטה שמתחיל והיה ריוח כשיעור ט' אותיות שזו היא צורת סתומה לדעתו וסמ"ג כתב וז"ל ומסיק לרב דמצוה בסתומות ואי עבדינהו פתוחות שפיר דמי ובירושלמי דמגילה פוסק רב כן דפתוחה כשרה ומאריך אח"כ שם פתוחה מראשה פתוחה פתוחה מסופה פתוחה ומכאן ומכאן סתומה. וקבלתי כך הפירוש לא שתהא פתוחה לגמרי מראשה שיעור תשעה אותיות לדברי סידור קדמונים או שלשה אותיות לדברי מ"ס ולא שתהא פתוחה לגמרי מסופה שא"כ היתה פתוחה גמורה אלא תחלק שיעור הפתוחה לכאן ולכאן פחות משלשה אותיות בסוף ובשעריך בסוף שיטה ופחות משלשה אותיות בתחלת שיטה במקום שמתחיל והיה אם שמוע להיכרא בעלמא לפי שאין סמוכות בתורה וזו היא סתומה גמורה מאחר שאין שיעור פתוחה לא בתחלה ולא בסוף עכ"ל: ו

כג **והרמב"ם** ז"ל כתב דמזוזה לא בעי עיבוד לשמה. ולא פירש מנא ליה ושמא מהא דתניא בפרק התכלת תפילין אין נקחין אלא מן המומחה מזוזה נקחת מכל אדם ומפרש

הטעם משום דתפילין צריכים עיבוד לשמה ומזוזה א"צ עיבוד לשמה כ"כ התוספות בפרק התכלת סוף (דף מ"ב) ולפי מה שאכתוב גירסת הרי"ף שבברייתא זו לקמן בסוף הלכות תפילין מזוזה נמי אינה נקחת מכל אדם ומסתמא דרכו של הרמב"ם כרי"ף. וא"כ א"ל כדברי התוס' ולקמן בסוף הלכות תפילין אכתוב עוד בזה ובמגדל עוז כתוב דבתשובה לחכמי לוני"ל כתב הוא ז"ל שהטעם מפני שלא נשמע במזוזה עיבוד לשמה והיכא דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר וא"ת מ"ש ס"ת ותפילין צריכין עיבוד לשמה לפי שעצמו של ס"ת ועצמן של תפילין הן המצוה ולפיכך הוצרכו לעשות להם חשיבות יתירה והוצרכו לעבדן לשמה לפי שיזהר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני הבית חייב ואם אין בית אין מזוזה אבל ס"ת ותפילין חובת הגוף התדירה עכ"ל:

כד **ורבי** מאיר היה כותבה גרס (וכן לעיל מפרק המוציא יין):

כה **לכתחלה**. דהיה כותבה הכי משמע ומדאמרי' נמי מפני שמשתמרת הכי משמע וכ"כ רבינו חננאל אלו דברי הר"ן בפרק המוציא יין וסוף דבריו אכתוב בדברי חמודות סעיף י"ד:

כו **ומשמע** דתרוייהו פסילי אגויל. וס"ת כשרה אגויל כדמוכח בפרק המוציא יין. (וכתבו רבינו לעיל הס"ת סימן ה') ותימה דלא חשיב ליה בהדי אין בין ספרים לתפילין ומזוזות בפ"ק דמגילה ויש לפרש דלא איירי בדבר שכתובין בו כדאשכחן גבי אין בין שבת ליוה"כ דלא חשיב אכילה וגבי אין בין י"ט לשבת דלא חשיב סקילה א"נ משום דתפילין ומזוזות לאו מחד טעמא מיפסלן אגויל ולא דמי לאשורית דטעמא משום דכתיב והיו. תוס':

כז **אגויל**. פירוש גויל כתוב בהס"ת סימן ה': מפרק. גרס

כח **כיון** דכשרה גם על הקלף. והר"ן פרק המוציא יין הביא ראיה מדפריך מזוזה אקלף מי כתבינן ולא פריך מזוזה אגויל מי כתבינן כדפרכינן כי בעיא לאוקמא בתפילין אגויל והב"י סימן רפ"ח כתב דנ"ל ראיה אחרת מדקתני הל"מ מזוזה על הדוכסוסטוס והיינו למצוה כדכתב הרי"ף לעיל ואם איתא דבגויל מיפסלא הוה ליה למתני מזוזה אדוכסוסטוס ועל הקלף לאשמועינן דעל הגויל פסולה דטפי הוה עדיף לאשמועינן פסולא דגויל מלאשמועינן דמצוה בדוכסוסטוס ומדלא קתני הכי משמע דאף בגויל כשרה ולישנא דהרמב"ם דייק הכי קצת שכתב אם כתב המזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו דוכסוסטוס אלא למצוה ע"כ:

כט **ה"ג** בס"א דתפילין דוקא:

ל **אם** שינה גרס בס"א:

לא **פסול** גרס בס"א:

לב **לא** שייך בה שינוי. כלומר גם בשניהם בדוכסוסטוס ובקלף שיכול הוא לשנות ולכתוב בדוכסוסטוס במקום בשר ובקלף במקום שיער והלכך כשרה נמי אגויל כו' וז"ל סה"ת סימן קצ"ד ס"ת ומזוזה צריך לכתוב לכתחלה בגויל ודוכסוסטוס לצד שחור או בקלף לצד לבן ואם שינה כשר שהרי כשרים הם על שניהם בין לצד שיער בין לצד בשר ע"כ ועיין בד"ח:

לג **ותפילין** אין צריך שרטוט. עי' בהל' ס"ת ס"ס ז': ז

לד **וכדקבע** לה מזוזה גרס ברי"ף:

לה **מ"ט** אתיא כתיבה כתיבה. עי' בהס"ת ס"ס ז' מ"ש בזה בשם התוספות:

לו **פי'** שלא דקדק בחסירות ויתירות ולעיל בהס"ת סוף סימן ז' כתבתי ללשון התוספות בזה ועי' שם: ח

לז **הואיל** ואמר רבא. לקמן בסימן:

לח **דבעי** רב פפא גרס ואדת"ר לעיל מיניה קאי דת"ר הרי זה גיטך והנייר שלי אינה מגורשת:

לט **בפרק** בתרא דגיטין דף פ"ז שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני כשר. ולא אמרינן דהוי כשני ספרים ופסול ויש לדחות משום דגבי גט כתוב ספר אבל בסוטה כתיב בספר דמשמע בספר המבורר ומיוחד למעוטי ב' דפין אפילו בחתיכה אחת ובירושלמי משמע דבשני עורות פסולה דפריך ולמה לא תנינן שהספרים נכתבים בשני עורות והתפילין ומזוזות אין נכתבין אלא בעור אחד. תוספות:

מ **ובעינן** מזוזה דרך ימין כו'. לקמן סי' י"ד:

מא **ה"ג** ההוא צד שהחור בו:

מב **דגמרי** מציצית כו'. עי"ל סי' י"א:

מג **גבי** לא שנו כו'. בסימן י"א:

מד **פתחי** שמאי. גם זה שם:

מה **ולישנא** דגמרא לא משמע הכי דאהיכר ציר מייתי לה כדפרישית. וכתב ב"י סימן רפ"ו דגם הראב"ד השיג עליו וחכמי לוני"ל שאלו להרמב"ם על זה ומהא דמקשה רבינו והשיב להם מי תלה הא בהא כי דרשיתו סמוכים בגמ' הלא תדעו שעיקר המצוה לא תלה הכתוב אלא בשער שנאמר על מזוזות ביתך ובשעריך וכי בב' מקומות מניחין על המזוזה ועל השער אלא כך אמר ביתך ועל מזוזות כל שעריך ודבר ידוע שהשער הם הדלתות וכן אמרו חכמים אחד שערי בית וכו' ולא אמרו פתחי בתים כו' שכל פתח

שאין לו דלתות פתח מקרי שער לא אקרי ור"ג שאמר לרב נחמן לקבוע למזוזה על פתח שלא היה לו דלתות לאו למימרא שהיה סבור שחיוב מזוזה על פתח בלבד אלא כיון שהעמיד המזוזה א"ל לר"נ להניח המזוזה של כתב על המזוזה דפתח ואח"כ יעמיד הדלתות ומדברי ר"נ תלמוד דבר זה שהרי א"ל תלי דשא ברישא ולא א"ל תלי דשא או הא אין לו דשא כלומר אע"פ שהכתיבה על המזוזה היא מונחת אין מניחין אותה עד שתעמוד הדלת שאין החיוב אלא במזוזות השער כמו שביארנו ולא במזוזה בעלמא עכ"ל: ט

מו **ואמר** רב יהודה אמר שמואל. וכן הגירסא ברי"ף והיא נכונה יותר מגירסת הגמרא דגרס אמר רב דכולהו מימרא דלעיל נמי רב יהודה אמר שמואל נינהו:

מז **היינו** שתוחבה בסף כנגר גרסי'. ופירש הטור סי' רפ"ט שתוחבה בתוך עומק המזוזה כבריח שנכנס בחור וכתב רמ"י דטעמא דפסולה דכתיב על מזוזות והאי לאו על הוא אלא תוך ואין נ"ל כדבריו דא"כ לר"ת דפוסל מעומד והא הוי על לכן נ"ל דא"צ לשום טעם שבודאי שאין ספק שמרע"ה קיבל מסיני דרך עמידתה של המזוזה ככל חקת התורה ומצותיה כי לכולם חוק וסדר היאך ואיך יהיה סדר כל מצוה ומצוה והוא מסרה ליהושע וכו' ואם אנו אין לנו טעם ולא פירוש אין בכך כלום אלא כך קבלו איש מפי איש עד מפי מרע"ה שבכך כשרה ובכך פסולה. ושוב מצאתי במרדכי שהקשה על פירוש ר"ת מהא דכתיב על מזוזות וגו' דמשמע שתהא כולה על המזוזה והשער ואם תחבו אותה ע"י נקב במזוזה כדפירש ר"ת הרי שסוף המזוזה אינו על מזוזות השער ומקצתה סמוך ומקצתה מופלג ואין נכון כן עכ"ל אבל רמ"י כתב גם לפיר"ת וא"כ ודאי דאין אנו יכולין לתת לזה טעם שיהא כולל אף לפיר"ת:

מח **מקום** חיבור השוק והרגל. היינו בעצם השוק עד הרגל:

מט **דארון** גבהו כרחבו. וברוחב היו מונחים כלומר אורך הס"ת ולוחות כנגד רוחב הארון: (העמידו גרס):

נ **כיתדות** המשכן. דמתרגמינן סיכתא:

נא **כאיסתוירא** כו' כשרה. וז"ל הטור צריך להשכיבה ארכה לרוחב מזוזות הפתח עכ"ל וז"ל המרדכי יעשה נקב במקדח לתתה ברוחב המזוזה ובתוספות הקשו על פירוש ר"ת מהתוס' שכתבתי בס' ד"ח סעיף י"ד שפופרת שחתכה ונתן בה את המזוזה ואח"כ נתנה בכותל אע"פ שלא כדרך קבלתה והו' ולר"ת דמעומד פסולה ומיושב כשרה מאי כדרך קבלתה ותירצו דיש ליישב שהשפופרת פתוחה לארכה ומשני ראשיה סתומות ושלא כדרך קבלתה היינו דכפאה על פיה ע"כ:

נב **ולא** קביל"א. ואע"ג דרש"י פירש התם קביל"א המפסקת כו' ופירש נמי לנגר קביל"א ולכאורה היה נראה דרש"י לכל עצם שהוא עשוי כעין נגר קורא קביל"א בין שהוא תחוב בעומק האבר או שהוא נתון ויורד באורך דהא מ"מ עצם פשוט כנגר הוא אבל ר"ת אינו רוצה לקרות קביל"א אלא כשהוא תחוב בין בעומק בין ברוחב כדרך הנגר שהוא נתון או בעומק או ברוחב אבל מה שהעצם הוא פשוט משום כך אינו רוצה לקרותו נגר הואיל ואינו מונח כדרך שרגיל להיות הנגר דהיינו בעומק או ברוחב וא"א לומר כן דהא ההיא דקבורת חמור דפרק המוכר פירות אמרינן התם דעבד להו כמין נגר ולכן צריך לי עיון:

נג **וכן** פרשיות של תפילין כו'. דאמר לקמן בהלכות תפילין סימן ב' כתבן בקלף אחד והניחן בד' בתים יצא ובשלמא אם מכניס מושכב משכחת שפיר שיהיו ארבע הבתים ניכרין אבל אי בעומד לא משכחת אלא בדוחק גדול כ"כ המרדכי ועיין מ"ש שם לקמן וכתב עוד בשם ר"ת שאמר שאם יזכה לבנות ארון ארחיבהו לפי העמדת ס"ת מיושב כס"ת שהיה מונח בארון ע"כ:

נד **ה"ג** בס"א כמין נגר עבידן משמע דשאר מזוזות דעלמא לא עבידי כמין נגר והיאך עבידין שלא היו כו':

נה **מחצה** זוקף ומחצה שוכב. ותמיהני היאך עושין כך למזוזה חדא דכי לא גבאי הוא זה לכופלה בעיקום ועוד דהרי כשהיא נתונה כך אין יכולין לפותחה ולקרותה וכבר הקשה המרדכי על פירוש ר"ת מטעם זה שאם יחוק במזוזה וישים אותה לרוחב הסף א"כ אין נקראת לאותו שעומד בחלל הפתח כדמשמע ובשעריך ע"כ ושוב ראיתי דלעיל מהא במרדכי כתב בשם בה"ג אסתווירא חציו זקוף וחציו שכוב וכתב עלה דר"י מפרש משופע דבמזוזה א"א חציו זקוף וחציו שכוב ע"כ:

נו **והיינו** כשוק המחובר לרגל. וכן פי' הקונטרס בלשון אחר כ"כ התוספות ולשון הערוך כעין השוק עד פיסת הרגל שחציו זקופה ותציו שכובה. באשורו אחזה רגלי תרגום באסתוורא אחדת רגלי ע"כ: י

נז **התם** רגיל הוה. עיין לקמן ר"ס י"ד:

נח **א"ל** עד השתא לאו מר אנא. דעד השתא כי הוו קאזלי באורחי וקדמיה חמרא דרבין לדאביי ולא א"ל ניזל מר:

נט **ה"ג** א"ר יוחנן אין מכבדין אלא בפתח שיש בו מזוזה דאית ביה מזוזה סלקא דעתך ודלית ביה מזוזה לא אלא מעתה בהכ"נ ובה"מ דלית בה מזוזה ה"נ דאין מכבדין. גמרא:

ס **ובירושלמי** דפ' בתרא דמגילה גרסינן והוא בסופו משמע דבי מדרשא דרבי חנינא היה בו מזוזה ומונחת כו'. דלעיל מיניה איתא הא דמניחה בשליש העליון כו' וקאמר עלה בר טברי שאל לרבי יצחק הגע עצמך שהיה שער גבוה א"ל נותנה כנגד כתיפיו בית מדרשו דרבי חנינא עבידא כן ע"כ ובאמת שלא ה"ל לרבינו להביא הא דמונחת בין כתיפיו דלמאי צריכה ליה הכא וגם בתוספות קשה כך אבל בתוס' דיומא הביאו הירושלמי כאשר הוא והשתא ל"ק מידי ותו כתבו התוס' דיומא דיש לומר דבי מדרשא דר' ודרב הונא ודר' חנינא שלהם היה ולא של רבים אלא של עצמן ע"כ:

סא **אבל** יכול לתתה בגובהו של פתח עד המשקוף. דבגמ' מותבינן עליה דשמואל מדתניא מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה (כדאמרינן מקום שמוחו של תינוק רופס) אף כתיבה בגובה שמואל דלא כמאן לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי ומשנינן אמר רב הונא בריה דרב נתן לעולם כר' יוסי ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה שלא להרחיקה מן הקורה שלמעלה יותר משליש וכתבו התוספות דירושלמי דלעיל דמניחה בין כתיפיו כשהפתח גבוה חולק על הגמרא שלנו ועיין בד"ח:

סב **ה"ג** אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך:

סג **ורב** הונא מסורא אמר. וכן הוא ברי"ף אבל בגמרא הגירסא רב חנינא מסורא:

סד **בריה** דרבא. וברי"ף אבא ובגמרא רב: יא

סה **ה"ג** פצים קבוע לשני פתחים וכך הלשון בטור סי' רפ"ו:

סו **מחותכין** בו. וכן העתיק הטור וכך הוא בפירש"י אבל בטור כתוב בקלף ראיתי מתוחבים בו:

סז **וכשהדלת** פתוח הוי אחורי הדלת. וכך העתיק גם הטור אבל לשון קצר הוא ובפירש"י כך הלשון וכשהדלת סתום הוי פתוח למערב אחורי הדלת והמגיה כן בלשון רבינו והטור לא הפסיד:

סח **תעשה** ולא מן העשוי. כלומר שזה דומה לתעשה ולא מן העשוי שנאמר גבי סוכה דהכא נמי כתיב וכתבתם על מזוזות ביתך דמשמע שתקבעם על המזוזות כשהוא שקוע בבנין של ביתך. לא שתקבעם במזוזה ואח"כ תשקע המזוזה לבנין ביתך שאין זה כמשמעו של וכתבתם על מזוזות ביתך לשון רמ"י ז"ל:

סט **ורב** יוסף וכן הוא ברי"ף אבל בגמרא הגירסא ואבא יוסי:

ע **שהדלת** שוקף בה כו'. דבעינן על המשקוף ועל המזוזות דילפינן מפסח מצרים כ"כ רמ"י ז"ל וכתיב נמי בענינא וכתבתם על מזוזות מלא בשני וי"ם משמע לשון רבים

ועיין לקמן סי' י"ד: ה"ג בס"א ואחת יוצאת וכן נמי דלית להו שיקפי שאין שם מזוזות אלא האבנים בולטות:

עא **ונ"ל** דאין ראיה וכו' דחצר דרכו להיות כך. ובב"י כתב בשם הר"ר מנוח דחצרות שאני שבתים מקורות פתוחים לתוכם: יב

עב **בית** שער אכסדרה ומרפסת חייבים במזוזה. פירש"י מדרבנן עיין בזה לקמן סי' ט"ו:

עג **נ"ל** דה"ג עשויה חלונות חלונות כעין היקף וכ"ה בקצור ובטור:

עד **חייב** בב' מזוזות. פרש"י א' בפתח שמן בית שער כו' וכתב המרדכי דקשה פשיטא דכל בית שער חייב במזוזה ואור"י דמיירי כגון שהאחד מן הפתחים אין רגיל כ"כ וקמ"ל דלא מבטל הרגיל את שאינו רגיל ולא דמי להא דרבי שלא היה רגיל כי אם הוא לבדו כדפ"ה לקמן ומיהו ללשון שני שפ"ה דהרגיל מבטל את שאינו רגיל קשה וי"ל דהכא מיירי שהרגיל כנגדו ומחשיבו ע"כ: בתים פתוחים גרסי':

עה **וחמש** וכן גירסת הרי"ף:

עו **באמת** אע"פ כו'. לא שתיבת עדי פירושו באמת אלא כך מפרש הענין דקאמר באמת אע"פ כו' אבל מלת עדי כמו שפירש"י הרי ומ"מ משמעות הרי קרובה למשמעות אמת:

עז **רב** מרי. וכן הוא בריי"ף אבל בגמרא רב פפא ואין נראה דרב פפא לא בימי מר שמואל היה ומשמע דעם מר שמואל עצמו היה מדבר ואומר דאלת"ה א"ל למאן:

עח **נ"ל** דה"ג קבע המזוזה בפצים שבשמאל:

עט **ימין** ביתך דרך ביאתך. דכיון דסופינו לרבות מבשעריך כל השערים אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות כבריש סי' דלקמן א"כ ביתך ל"ל על מזוזות שעריך ה"ל למכתב ודיו ואי משום בית דירה קאתי לאשמועינן על מזוזות שערי דירתך ה"ל לומר כיון שעיקר בית משום דירה כתבו לכך דרשוהו ג"כ ביאתך ואין להקשות א"כ דילמא כוליה להכי הוא דאתא ובית דירה מנלן דא"כ ביאתך הוה ליה לומר מאי ביתך אלא שמע מינה תרתי נראה לי לשון רמ"י ז"ל בסימן רפ"ט:

פ **אמר** רבא. וכן במסכת דיומא דלקמן וכך מייתי לה לקמן הריי"ף אבל הכא בריי"ף וכן בגמ' הגירסא רבה:

פא **כשהוא** אומר מזוזות בפרשה שניה שאין ת"ל. משמע קצת דכתיבי מזוזות מלא בב' ווי"ן ולא מזוזת חסר דהא רבי ישמעאל אית ליה יש אם למסורת בריש סנהדרין גבי לטטפת ומיהו אין ראיה מזה דה"נ אשכחן רבי עקיבא דאית ליה יש אם למקרא בההיא דלטטפת ובפרק כל שעה אית ליה יש אם למסורת לשון התוס' ועיין בתוספות

פ"ק דקדושין דף י"ח אההיא דכיון שפירש טליתו עליה כו': ה"ג למזוזה אחת דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר:

פב **דתניא** כיפה כו'. בפ"ק דיומא דף י"א:

פג **נראה** דהלכה כר"מ כו'. פירש ר"מ דלעיל בברייתא בית שאין לו אלא פצים אחד ועל זה קיימי הראיות שמביא דהלכה כר"מ והא דנטר ליה עד השתא בתר ר"מ דכיפה משום דעד הכא הוא לשונו של הרי"ף ז"ל ולא רצה להפסיק זהו ברור ופשוט ומש"ה פסק הטור כחכמים וכ"כ ג"כ בקצור והב"י ז"ל כי ניים ושכיב כ' בסי' רפ"ו דרבינו פוסק בזה כר"מ דכיפה ולא עוד אלא דלעיל מיני' התם כ' בעצמו לפסק הלכה זו בשם ריב"א ר"מ דפצים אחד:

פד **אחד** שערי מדינות וא' שערי עיירות. וכך הגי' בגמ' וברי"ף ולכאורה ה"ל להקדים עיירות למדינות והוה לא זו אף זו:

פה **ואי** קשיא לך כו' התם כו'. כ"כ הרי"ף:

פו **ובית** התבן כו' שם לעיל:

פז **הא** סתמא חייבים ודלא כמ"ש הרמב"ם ז"ל דדוקא כשהנשים מתקשטות בהם. דבגמ' תני רב כהגא קמיה דרב יהודה בית התבן כו' פטורין מן המזוזה מפני שהנשים ניאותות בהן ומאי ניאותות רוחצות אמר ליה רב יהודה טעמא דרוחצות הא סתמא חייבים והא תניא רפת בקר פטורים מן המזוזה אלא מאי ניאותות מתקשטות והכי קתני אף על פי שהנשים מתקשטות בהן פטורים מן המזוזה ושהנשים מתקשטות בה תייבת במזוזה אלא מאי אית לך למימר מתקשטות תנאי היא לדידי נמי סתמא תנאי היא ובעא רב יהודה לאוקמה דסתמא לכולי עלמא פטור ואתוקם מדתניא רפת חייב במזוזה ולא מפליג בין נשים מתקשטות לאין נשים מתקשטות אלא סתמא תנאי היא וכתב הכ"מ בפ"ו מהלכות מזוזה וז"ל בענין שהנשים מתקשטות כיון דלרב כהנא לכ"ע מחייב ולרב יהודה נמי לחד תנא חייב הכי נקטינן ובסתמא דעת הרמב"ם דכיון דפלוגתא דתנאי היא ולא נזכר שם החולקים לדעת הלכה כדברי מי ואשכחן דפליגי אמוראי במלתא כרב יהודה קי"ל דכיון דרב כהנא תני קמיה משמע דתלמידו היה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב ולדעת הרא"ש וכן נראה גם כן מהרי"ף איכא למימר דס"ל דלאו תלמידו הוה אלא תלמיד דרב הוה וחכם גדול היה כדמוכח בסוף קמא אלא דהכי הוה עובדא דתנא לקמיה דר"י עכ"ל ול"נ דטעמייהו דהרי"ף ורבינו משום דרב יהודה איתותב ואע"ג דאף לרב כהנא לחד ברייתא ת"ק ס"ל דפטורים מסתמא הא אשכחן סתמא אחרינא

היינו אותה ברייתא דתני רב כהנא קמיה דרב יהודה דמחייב מסתמא הלכך שבקינן לברייתא דמתנייא בפלוגתא מקמי האי סתמא ועוד דהא יש מחייבים דבאידך ברייתא קיימא כההיא סתמא דמחייבים מסתמא:

פח **ואלא** ביתך למה לי כדרבא. וכו'. עיין בדברי חמודות סעיף מ"ז כתבתי בשם המרדכי אמאי לא משני למעוטי שותפות דעובד כוכבים כדמשני אאינך דדכוותא בפרק ראשית הגז ושם הניחו התוספות לקושיא זו בתימה:

פט **הני** בעו חיי והני לא בעו חיי גרסינן בגמרא ונכלל בזה בית השותפים והלשון שבספר רבינו נ"ל דנשתבש מההוא דבפ"ק דקדושין בגמרא דף ל"ד דאמרינן ונקיש מזוזה לתלמוד תורה פירוש כדאתקש בפרשת והיה דסמוך ליה וכתבתם ונימא דנשים פטורות ומשני לא ס"ד דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעו חיי נשי לא בעי חיי:

צ **חדא** איצטריך למעוטי שוכר ושואל. כך מסקי התוס' בפ' התכלת (דף מ"ד) בד"ה טלית שאולה כו' דהא דתניא התם ומייתי לה רבינו לקמן סימן ט"ז שוכר בית פטור כל שלשים יום מכאן ואילך חייב דאינו חייב אלא מדרבנן דתרי ביתך כתיבי חד לכדרבא וחד למדרש ביתך ולא של אחרים ודאמרינן בפרק השואל דף ק"א מזוזה חובת הדר אפרש לקמן סימן י"ז: טז

צא **בית** שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור מן המזוזה גרסינן. והוא מועתק מספר הרי"ף ומש"ה מסיק רבינו עלה ואע"פ שבכל הספרים כו':

צב **פטור** מן המזוזה. גמרא מאי טעמא דלא חזי לדירה:

צג **נבדקת**. פירש"י שמא נרקבה כו' ועיין בדברי רבינו בסוף הלכות תפילין:

צד **בארטכון**. בכ"ף כך הגירסא ברי"ף אבל בגמרא הגירסא בבי"ת וכן הוא בערוך:

צה **ראוהו** קסדור אחד ונטל ממנו אלף זוז. ופרכינן בגמרא והאמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אין ניזוקין ומשנינן היכא דקביעי היזיקא שאני (פירש"י עליות המושל מזומנת תמיד) דכתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי: יז

צו **על** השוכר לעשות לו מזוזה. וכדלקמן ומחלק בין שוכר בא"י לשוכר בחו"ל:

צז **וכשהוא** יוצא לא יטלנה בידו ויצא. אע"ג דאמר שמואל דמטילין מבגד לבגד גבי מזוזה אסור לפי שהמזיקין באין בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותן שידורו בבית ע"כ ובהלכות ציצית סימן י"א אכתוב עוד בזה ועיין בד"ח:

צח **האמר** רב. וכך הוא בריי"ף אבל בגמרא האמר רב משרשיא:

צט **מזוזה** חובת הדר הוא. פירש"י דדרשינן ביתך דרך ביאתך למי שנכנס ויוצא לה כו' ולפי מ"ש רבינו לעיל ס"ס ט"ו ביתך למעוטי שוכר ושואל א"א לפרש כן אלא הא דקאמר חובת הדר הוא פירשו התוספות פ"ח דעבודת כוכבים דף כ"א דה"ק המשכיר אינו חייב כשאינו דר שם:

ק **דהא** אפשר בגובתא דקניא. פירש"י ותולה אותה ודבר תימה הוא דהא לעיל סימן ת' אמר רב יהודה אמר שמואל תלאה במקל פסולה ולשון נימוקי יוסף בגובתא דקניא שיניחנה בשפופרת של קנה ויקבענה במקום הראויה למזוזה בשני מסמורים ע"כ וכן יש לפרש ג"כ דעת רש"י ז"ל וכמו שכתבתי בספר דברי חמודות סעיף י"ד:

קא **ת"ר** טלית שאולה כו'. וכן הוא בריי"ף אבל בגמרא פרק התכלת (דף מ"ד) איתא הכי אמר רב יהודה טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מן הציצית מכאן ואילך חייבת תניא נמי הכי הדר בפונדקי בארץ ישראל והשוכר בית בחוצה לארץ כו':

קב **פטור** מן המזוזה שלשים יום. מכאן ואילך חייב גרס בגמרא אבל רבינו העתיק מהריי"ף והא דחייב לאחר שלשים יום היינו מדרבנן וכמו שכתבתי בשם התוס' לעיל סוף סי' ט"ו:

קג **ואם** יש כמה חדרים כו'. וכ"כ הרמב"ם ועיין בדברי חמודות סעיף ל"ה: יח

קד **סוכת** החג בחג. בפ"ק דיומא דף י' ופלוגתא דרבי יהודה ורבנן והלכה כרבנן דפטרי וטעמא משום דרחמנא אמר ביתך שהוא דירת קבע לאפוקי סוכה שהיא דירת עראי והיינו דמסיק רבינו מפני שאין קבוע לדירה:

קה **והחנות** שבשוקים כו'. כ"כ הרמב"ם והכ"מ לא הראה לנו מקומו ואע"פ שבמגדל עוז כתב שהוא בפרק הקומץ רבה לא מצאתיו שם ועיין בד"ח:

קו **והם** סמוכות לאותיות של ה' אלהינו וכו'. והם כוז"ו במוכס"ז כוז"ו טור סי' רפ"ח:

קז **ולא** לעשות חותמות. עניני צורות כמו אותיות משונות ואומרים שהם חותמות למלאכים וז"ל הרמב"ם מנהג פשוע שכותבים על המזוזה מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שדי ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ אבל אלו שכותבין מבפנים שמות המלאכים או שמות קדושים או פסוקים או חותמות הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעולם הבא שאלו הטפשים לא די להם שבטלו המצוה אלא שעשו מצוה גדולה שהיא ייתוד השם של הקב"ה ואהבתו ועבודתו כאילו הוא קמיע של הניית עצמן כמו שעלה על לבם הסכל שזה הדבר המהנה בהבלי העולם עכ"ל וכ' הכ"מ וז"ל כתב הרמ"ך דבמסכת עבודת כוכבים משמע מהא דאמר אונקלוס לגונדא דרומי כי הקב"ה עושה המזוזה לשמור ישראל מבחוץ ויש לדחות דאונקלוס הוא דאמר להו לאחשובינהו לישראל ע"כ

ואין זו טענה דהא בפ' הקומץ גבי מזוזה צריך להניחה בטפח הסמוך לרה"ר א"ר הונא מ"ט כי היכי דנטריה לכך נ"ל דאין ה"נ שהמזוזה שומרת הבית כשהיא כתובה כתקנה לא המלאכים הכתובים בה מבפנים וגם אין כוונה בעשייתה לשמור הבית אלא צריך שיכוין לקיים מצות הקב"ה וממילא נמשך שתשמר הבית עכ"ל הכ"מ:

הלכות תפילין

א **ארבע** פרשיות. פירש"י דבכולהו כתיב ולטוטפות או והיו לטוטפות ובפרשת קדש כתיב ולזכרון בין עיניך:

ב **לא** נצרכה אלא לקוצו של יו"ד. ולעיל בהלכות ס"ת מפורש וכן שאר דיני אותיות מפורשים ג"כ ועוד יתבארו לקמן בסדר תיקון תפילין:

ג **אלא** לאידך דרב יהודה א"ר גרסינן בגמרא ורבינו העתיק מהרי"ף: ב

ד **טט** בכתפי שתים. להאי תנא לא אמרינן דלבעי י"ב בתים דמסתבר ליה שכתוב הכל בפסוק אחד דלא אשכחן בתורה שלא הוזכרו תפילין אלא כד' פרשיות. תוס':

ה **ובוהיה** אם שמוע כתב לטטפת חסר שני ווי"ן. עיין בסדר תיקון תפילין:

ו **ע"ש** שנתון בראש בין עינים. לשון הבטה כמו שפיל כו' וכן ציץ לשון הבטה על שם שהוא למעלה מבין שתי ריסי עיניו כ"כ התוספות:

ז **לשון** פלילה שהוא אות והוכחה כו'. כמו ויפלל שעשה פלילות עם קונו. תוס':

ח **וצריך** שיתן ריוח ביניהם. פירש"י צריך שיהיה ריוח בין הפרשיות כשיכתבם קשה דהיינו לרבי אבל לחכמים אינו צריך להניח ריוח כלל וא"כ א"א להכניסם בד' בתים ורבינו ירוחם כתב ואם כתבם בעור אחד כשרים אפילו אין ריוח ביניהם אם נתנם בארבעה בתים ולפי זה הא דאמר רבי צריך שיתן ריוח ביניהם לא אכתיבה קאי דלחכמים נמי צריך ליתן ריוח בין פרשה לפרשה כדי שיוכל להכניסן בד' בתים אלא לומר שצריך ליתן ריוח גדול בין בית לבית וחכ"א אינו צריך כל כך אלא סגי בחוט או במשיתה וכן פירש בנימוקי יוסף ואפשר שמה שכתב רש"י וצריך שיהא ריוח בין הפרשיות כשיכתבם לא קאי אמאי דאמר רבי וצריך ליתן ריוח ביניהם אלא דברי רש"י הם שאומר כן בין לרבי בין לחכמים ומ"ש ביניהם בתוך הד' בתים של עור האחד קאי אמאי דאמר רבי צריך ליתן ריוח ביניהם ובהכי אתי שפיר דלד"ה צריך להניח ריוח בין הפרשיות כשיכתבם כדי שיכול לתנם בד' בתים לא נחלקו אלא בריוח שבין בית לבית דלרבי צריך ריוח גדול ולחכמים סגי בחוט או במשיחה ומהר"י אבוהב ז"ל כתב שזאת הברייתא א"א ליישבה כשלא יהיה ריוח ביניהם ושנשים אותם בארבעה בתים

ויהיו כס"ת בהיכל וכ"כ בעל העיטור שמברייתא זו יראה שאין לחוש לזקופות אע"פ שבעל התרומות חשש לזה עכ"ל הב"י וע' לעיל סימן ט' מה שכתבתי בשם המרדכי: ה"ג כשכותבן בד' עורות:

ט **כותבן** כסדרן. ע' לקמן סוף סימן ד':

י **ואם** כותבן שלא כסדרן יגנזו. ולאו דוקא הפרשיות שכתבן שלא כסדרן אלא אפי' אותיות וכדלקמן בתיקון תפילין:

יא **ה"ג** אמר רבי יוסי ומודה לי רבי יהודה:

יב **תפילין** של יד עושין אותן של ראש. וצ"ל שעשה לה ד' בתים להכניס כל פרשה בבית אתת דאי לאו הכי פסולה דהא אם אין חריצן ניכר פסולה. לשון הכ"מ בפ"ב מהלכות תפילין: ג

יג **ת"ר** ציפן זהב כו'. בפ' התכלת (דף מ"ב) ובהשולח דף מ"ה ובנגמר הדין דף מ"ח ועיין בדברי רבינו לקמן סימן ז':

יד **עור** בהמה טמאה פסולות. פירש"י מן המותר בפיך דשי"ן דבבתים נמי בכלל תורת ה' הוא כדאיתא בפרק במה מדליקין ומ"ש רש"י דגם הרצועות איתא התם דהלמ"מ הוא מייתי לה רבינו לקמן סימן י"ב:

טו **ואע"פ** שלא עבדן לשמה. פירש"י דהזמנה לאו מילתא היא והקשה עליו רבינו בהלכות ס"ת סימן ג' וכתב דר"ח פירש בשם ר"ת דהזמנה מלתא היא ס"ל לת"ק וכו' ע"ש:

טז **הלכך** הקלף והרצועות והבתים כולם צריכים עבוד לשמה. דהא הך ברייתא בעור הבתים מיירי וכ"כ בס"ה וע' בדברי חמודות:

יז **ופירשתי** למעלה. שם בהל' ס"ת:

יח **ותפילין** נכתבין על הקלף במקום בשר. וז"ל הב"י סימן ל"ב בפרק המוציא יין משמע דהויא מסקנא דגמרא דהא דתניא הלמ"מ תפילין על הקלף ומזוזה על דוכסוסטוס לא למצוה בלחוד הוא אלא לעיכובא לומר דתפילין דוקא על הקלף אבל על דוכסוסטוס ועל הגויל פסולים וכן משמע בפ' הקומץ וכך הוא הסכמת כל הפוסקים ובההיא ברייתא דקתני הלמ"מ תפילין על הקלף ומזוזה על הדוכסוסטוס מסיים בה קלף במקום בשר ודוכסוסטוס במקום שער ע"כ:

יט **ואין** תולין. פי' אותיות או תיבות בין השיטות:

כ **לפי** שצריך לכתבן כסדרן. כבסי' דלעיל:

כא **ס"ת** תפילין ומזוזות שכתבן מין ישרפו. וכן הוא בריי"ף אבל בגמרא לא חלק רב חיננא בין מין לאינך אלא כלל למין בהדייהו ואכולהו קתני פסולין ובפרק השולח נמי איתא הכי בגמ' וגם שם סימן מ"ה העתיקה כך רבינו ותירץ הב"י סימן ל"ט דהא דאמר רב נחמן נקיטי' ס"ת שכתבו מין כדאיתא התם בפרק השולח ומייתי לה נמי רבינו לעיל הלכות ס"ת סימן כ' ס"ל לרבינו והריי"ף דלאו דוקא ס"ת אלא ה"ה תפילין ומזוזות ואע"ג דרב חיננא כייל מין בהדי מסור לאנסים ועבד ובכולהו תני פסולים מ"מ כיון דאיהו תני לכולהו פסולים תלוי הדבר בו וכתבו על מין תני חדא ישרף ותני חדא יגנז ע"כ:

כב **ותני** חדא יגנזו. ותימה דבהלכות ס"ת סימן כ' לא כתבו לא הריי"ף ולא רבינו להא דתני חדא יגנזו וכבר תמה בזה הב"י סימן ל"ט ומעיקרא ה"ל לתרוצי דבתפילין ס"ל כהך תנא דיגנז וטעמא דשאני ס"ת דגם המינין כותבים אותו לצורך עצמם להתלמד בו הלכך ודאי לשם עבודת כוכבים ולא אכפת להו במאי דתני הכא עלה דס"ת נמי דסמכי אדבהלכות ס"ת סתמא קתני כמ"ד בס"ת דישרף אלא דלא סלקא ליה ממאי דכתבתי לעיל בסמוך בשמו ג"כ דלהכי כתבי בדרב חיננא ישרף אע"ג דאיהו לא אמר אלא פסולין אמר אכולהו מ"מ מדרב נחמן הכי ס"ל בס"ת ה"ה לתפילין ומזוזות ומש"ה שפיר קאמרי ישרף אכולהו וא"כ משמע דכך ס"ל להלכה ואע"פ שלא הכריע בכאן הלכה כדברי מי סמכו על מה שכתבו בהל' ספר תורה לדברי רב נתמן דאמר ס"ת שכתבו מין ישרף והכא מתבאר מדבריהם דהוא הדין לתפילין ומזוזות כך מסיק הב"י וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא אמאי קתני הכא לתני אידך דיגנזו ולא עשו כן בהלכות ספר תורה ועוד אני תמיה דלא אשכחנא להא דתני יגנזו אלא בהשולח אספר תורה שכתבו עובד כוכבים וצריך לי עיון:

כג **מסור** כו' וישראל מומר לעבודת כוכבים. כתב ב"י סי' ל"ט וז"ל משמע דהאי מומר לעבודת כוכבים ולכל התורה הוא א"נ דאינו מומר אלא למצוה אחת והוא שיהיה להכעיס אבל אם הוא מומר למצוה אחת לתיאבון משמע דלאו פורק עול הוא ואיכא למידק האי מסור לאנסים ה"ד אי להכעיס בכלל ישראל מומר לעבודת כוכבים ואי לתיאבון מ"ש משאר עבירות דלא הוי פורק עול כשעובר על מצוה אחת לתיאבון ואפשר דמסור לאנסים לתיאבון נמי הוי פורק עול דשאני מסור לאנסים דחמיר טובא או אפשר דמסור לאנסים נמי דוקא שלא לתיאבון הוא דהוי פורק עול ואיצטריך סד"א כיון דמסור לאנסים ל"כ בהדיא באוריי' דהא לא נפיק אלא מלא תעמוד על דם רעך אפילו שלא לתיאבון לא מקרי פורק עול קמ"ל עכ"ל הב"י:

כד **כל** שישנו בכתיבה כו'. וכ' הר"ן בפ' השולת שמדברי רש"י והרמב"ם דמסור לאנסים וישראל מומר לעובדת כוכבים מדאוריי' מפסל ואחרים פירשו דמדינא איתנהו בקשירה אלא דמדרבנן כיון שפרק מעליו עול מצוה ואפי' לא הוה מומר לעבודת כוכבים אלא למצוה אחת דשביק היתירא ואכיל איסורא עשאוהו מדבריהם כאילו אינו בקשירה ע"כ: ד

כה **וע"ג** נבילות וטריפות שלהן. פי' נ"י כיון שהן ממין כו' שהרי יותר חשוב כו' הכי איתא בגמרא משלו משל לה"ד כו' והעתקתיה לעיל הלכות ס"ת סימן כ"ג גם מ"ש התוס' על זה ע"ש: ה

כו **ה"ג** בס"א הלכך הא דקתני קדש והיה כי יביאך מימין מימין של קורא קאמר דהשתא כשקורא כדרכו מימינו לשמאלו נמצא קוראן כסדרן כדרך שהם כתובים בתורה קדש והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע:

כז **הל"ל** ראשונה לימין גרס בתוספות ובתשובות להרמב"ן סימן רל"ד תירץ דלא נקטה הכי דלא תטעה לומר שאין בה קפידא אלא מימין לשמאל וכדקא חשיב אביי אע"ג דתני הכי ואילו היתה הברייתא מונה והולכת קדש יביאך. שמע והיה לא הייתי יודע באיזה צד התחיל אם בימין אם בשמאל הלכך קתני הכי דעכשיו א"א לטעות ע"כ:

כח **ולפי** שתירץ הגמרא כו'. תמיהני וכי הברייתא מסיימת לפרש מה שתירץ הגמ' לכך נ"ל שחסר מן הספר וצ"ל כמו שכתבו בתוס' וז"ל דהיא סיום הברייתא דכיצד סודרן וקאמר שקורא כסדר שמונחין בתפילין מימינו לשמאלו דהיינו קדש והיה כי יביאך והיה אם שמוע ושמע ואפילו לא יהא מן הברייתא אין קשה כלום עכ"ל התוספות וכל זה נראה לי שחסר בדברי רבינו ואסוף דברים הללו דאפילו לא יהא מן הברייתא כו' קאי שפיר הא דולפי שתירץ הגמ' כו':

כט **ובשמושא** רבא כו' כתוב כסדר רש"י. ושם חילק עליו רבינו בשם הר"י ברצלוני ע"ש:

ל **ובמכילתא** גרס. וכתובה לעיל ס"ס ב':

לא **ותפילין** של אלו פסולין לאלו. כדאיתא בסימן דלקמן:

לב **ואמרו** חכמים מקום יש כו'. בר"פ בתרא דעירובין וכתבו התוספות דר"י היה מסופק אי שיעור יש ברוחב תפילין דיש עושים גדולים מחבירו ויש שעושים אותה קטנים ביותר ומדקאמר מקום יש בראש להניח ב' תפילין משמע דשיעור רחבו שיתמלא מקום השנים ואור"י דמצא במדרש דשיעורן כב' אצבעות וסמך לדבר דציץ רחבו ב' אצבעות כדאמר בפ"ק דסוכה ואמר בפ"ק דעירובין שערו היה נראה בין ציץ למצנפת

ששם היה מניח תפילין ודומה דציץ היה במקום הראוי להניח תפילין אע"ג דגבי ציץ כתוב מצחו ומתרגמינן בין עינוהי גבי תפילין נמי כתיב בין עיניכם ודרשינן בגובה שבראש ע"כ ובספר תוספות יו"ט הקשיתי לשאול בהא דמשמע הכא דהכי קי"ל דמקום יש בראש כו' ואזכור זה לקמן בסמוך והא דמצא ר"י במדרש כ"כ רבינו לקמן סימן ת' בשם שימושא רבא וגם התוס' הזכירו כן בהקומץ דף ל"ה ועיין בדברי רבינו בסדר תיקון תפילין: כרצועות בעלמא גרסי':

לג **ואין** כאן בל תוסיף אלא בעושה ה' בתים. דאי עביד ד' בתים ואייתי אחרינא ואנח גבייהו האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כדאיתא בגמרא דסנהדרין פרק הנחנקים וכלומר כיון דאינו מחובר עם הבתים האחרים אינו חיבור להם והראוי למצוה היא המצוה והעודף כמי שאינו וכך פירש"י לעיל מהך וצריך לי עיון בסוגיא דפרק בתרא דעירובין דמשמע דבל תוסיף איכא אפילו אינו מחובר דכמה שנויי משנינן במאי פליגי ת"ק ור"ג במוצא תפילין דת"ק סובר דמכניסם זוג זוג ור"ג קסבר דמכניס שנים שנים והוי פלוגתייהו בבל תוסיף ולת"ק דכוותיה קי"ל קאי טעמא למסקנא דמחוורתא כדשנינן מעיקרא והיינו דטעמיה משום דהוי בל תוסיף אי מנח שנים שנים וא"ת דמחוורתא כדשנינן מעיקרא דהיינו דפליגי בהא דאם יש מקום בראש כו' קשיא נמי דא"כ לת"ק אין כאן מקום לשני תפילין דלא כדמסיק רבינו הכא וזה כתבתי בספר תוס' יו"ט בס"ד שם בפרק בתרא דעירובין ועיין בד"ח גם בהלכות ציצית סימן י"ט: ו

לד **גווייתא** לברייתא. לשון רש"י שכתב כו' ולשון נ"י שנתן וכ"כ הטור סימן ל"ד:

לה **וליתא** לדאביי כו'. וא"ל רבא מ"ש גווייתא לברייתא ובריתא לגווייתא דלא דהך דבעי' למחזי אוירא לא קא חזי והא דלא קא בעי למחזי אוירא קא חזיא ברייתא לברייתא וגווייתא לגווייתא נמי הך דבעי למחזי אוירא דימין קא חזיא אוירא דשמאל ודשמאל קא חזיא אוירא דימין אלא לא שנא. הכי איתא בגמ' וצריך לפרש דגויאתא לגויאתא אע"ג דלעולם לא הך חזיא אוירא ולא הך חזיא אוירא מ"מ הך בעיא למיהוי סמיכא להך דחזיא אוירא דשמאל ואשתכח השתא דהוי איפכא: ז

לו **ולוקחים** עור עב כו'. ובספרים אחרים הגירסא ועור התיתורא עב וכו' וכתב הטור סימן ל"ב וז"ל וטוב לעשות כן כי מחמת שהוא עב וחזק מתקיים בית מושב התפילין ותפרו וריבועו:

לז **חותכין** ממנו בצד השלם משני צדדין. שלא תהא רוחבה כמו התיתורא כדי שיהא ניכר ריבוע של התיתורא כדלקמן סימן ט':

לח **ומעבירין** מצד זה לצד זה כך הגירסא בס"א: שמכניסין בו הרצועה גרס בס"א:

לט **מ"מ** אין התפילין נפסלין כו'. כלומר לפי המנהג דמעבירין רצועה קטנה כו' וטעמא דמעבירין כתב רבינו לקמן בסדר תיקון תפילין ובד"ח בכאן אכתוב טעם אחר:

מ **משום** בית החיצון כו'. דלעיל סימן ה':

מא **ה"ג** בס"א את האויר חדא דלא מקרי אינו רואה את האויר בכה"ג:

מב **וטעמא** דציפן זהב פסולים. לעיל סימן ג':

מג **אבל** בתפילין של יד שהן בית אחד לא כו'. והתוספות כתבו עוד וז"ל ועוד כי הרצועה שנותנים על בית הזרוע אינו מכסה כל הבית אלא הבית עצמו מגולה ימין ושמאל א"כ הבית רואה שפיר את האויר לצד המעברתא ולצד שכנגדו ע"כ: ח

מד **שי"ן** של תפילין. וכתוב באורחות חיים דלפיכך עושין שי"ן יותר משאר אותיות כדי לרמוז הימים שאדם מניחם בשנה שהם ש' ע"כ והיינו שסתם שנה פשוטה היא שנ"ד או שנ"ה ימים וכשתוציא השבתות והימים טובים ישארו ש' שהרי יש בכל שנה פשוטה חמשים שבתות ואע"פ שיש יותר מה' ימים טובים אפילו אם אין יו"ט אלא יום אחד דר"ה ויו"כ וסוכות ועצרת ופסח ואחרון שלו ושבועות הרי שבעה מ"מ על הרוב יחולו קצתם בשבת ונמצאו שנכללו בשבתות וכ"כ רמ"י ז"ל והר"י אכסנדרני כתב שהטעם הנכון לשי"ן של תפילין מפני ששם ההוי"ה בא"ת ב"ש עולה שי"ן והיינו מצפ"ץ ועל כן נאמר וראו כי שם ה' נקרא עליך שאין נראה מבחוץ אלא השיני"ן עכ"ל ולכל הני טעמי משמע דאיכא בינייהו דשי"ן דבראש לדל"ת יו"ד דביד וכמו שיתבאר לקמן סימן י"ב:

מה **וצריך** שיגיע כו'. פירש"י חריץ של הבדלת הבתים כו' ולקמן בסמוך מפרש רבינו עוד פי' אחר:

מו **צורתא** דשי"ן דימינא דמניח תלתא רישי ובשמאל ד' רישיה ובסמ"ג עשין כ"ב כתוב ואני הנקדן אומן לעשות תפילין שמעתי הטעם שהוא כנגד ב' כתיבות שיש לנו כתב הלוחות וכתב ס"ת כתב הלוחות היה כתיבה שוקעת שנאמר חרות על הלוחות הרי שכל האותיות היו מן האויר נמצא שיש לשי"ן ד' דפנות לג' אוירות היא שי"ן לד' ראשין של קמטים ונעשה שי"ן מג' האוירות (ועי' בד"ח) והשנית כתיבה בולטת הוא כתב ס"ת שכתבו משה שהוא בולט על הקלף לפיכך שי"ן של ד' ראשין כנגד שי"ן של קדש היא ראשונה לבתים כמו שכתב הלוחות קודם לכתב ס"ת ועוד שהוא כתב הבורא ראוי להיות ראשון וכן קבלתי מכל מלמדי כי קדש כנגד שי"ן לד' ראשין ע"כ:

מז **דאיכא** מ"ד גרס והוא לעיל סימן ב':

מח **והרמב"ם** ז"ל כתב שכורכים את הפרשיות במטלית. והאריך בזה רבינו לקמן בסדר תיקון תפילין וע"ש:

מט **ה"ג** בס"א חריץ של שי"ן דהיינו חודה של שי"ן יגיע למטה עד איחוי התפר:

נ **ה"ג** בס"א והפי' ראשון נראה עיקר מדאמרי' של שי"ן ולא אמרי' של תיתורא:

נא **ה"ג** בס"א וכן הלכה וכן נמי אמרינן בהעור והרוטב:

נב **דלא** נאמר שחורות גרס בס"א: ט

נג **אמר** רבא וכן הוא בריי"ף אבל בגמ' הגירסא רב פפא:

נד **נימא** תנינא להא דתנו רבנן. וכן הוא בריי"ף ויש לפרש דה"ק לימא דהתם תנינא להא דת"ר הכא ועוד נ"ל דאשתבש הגירסא מס"פ הקורא עומד דהתם אמתני' דהעושה תפלתו עגולה כו' קאמרינן בגמרא לימא תנינא להא דת"ר ובגמ' דהכא הגירסא לימא מסייע ליה:

נה **ה"ג** בס"א צריכין להיות מרובעים ולא מבעיא בתפילין עצמם דצריכין להיות מרובעים כגון ארבעה בתים של ראש שיכוין שיהיו:

נו **ולא** מבעיא בתפילין עצמם כו' כגון ד' בתים כו'. וז"ל המרדכי תפילין מרובעות הל"מ לכאורה משמע דקאי אגוף הבתים בין אשל יד בין אשל ראש לאפוקי מאותם שעושים של יד בדפוס עגול מלמעלה רק שמרבעים התיתורא מלמטה ואדרבה על כרחך הברייתא מיירי בגוף הבתים שהם עיקר התפילין ע"כ:

נז **דבעינן** שיהו מרובעים מכל צד שיהא להן אלכסון שאמרו חכמים כו' בפ"ה דעירובין דף נ"ז. והוי יודע שא"א לעשות שום מרובע בדיוק אלא צריך שיכוין כפי האפשר לו לעשותו וממתני' דפ"ד דעירובין דתנן זכה לו מקומו אלפים אמה לכל רוח כו' וחכ"א מרובעות כטבלא מרובעת פי' הרמב"ם וז"ל אמרו כטבלא מרובעת לפי שא"א במלאכה לעשות מרובע בדיוק ולפיכך הודיע שדי לנו שיראה כמרובע כפי היכולת של האדם כמו הלוחות המרובעות שהכוונה בהם הרבוע כפי היכולת עכ"ל ועיין עוד מה שאכתוב לקמן על ונהגו לרבע גם התפירה:

נח **ונהגו** לרבע גם התפירה. וכתב הר"י אכסנדרני ז"ל כיצד יעשה שתהא התפירה מרובעת תחלה מרבע עור התיתורא מלמעלה ומלמטה ויתקן ממנו המעברתא משני הצדדין מכאן ומכאן בענין שיהיה ניכר ריבוע התיתורא ובכפל העליון של התיתורא ינקוב נקב מרובע מקום הכנסת הבתים בריבוע גמור וקודם שיכניס הבתים בארוכה צריך שיתקן מקום התפירה שיהא בריבוע והוא שיעשה ד' נקבים בד' זויות הארוכה וישער מנקב לנקב שיעור שוה כמנקב לחבירו עד שיהיו הד' נקבים שבד' הזויות עומדים על קצב אחד וכן אלכסון צריך שיהיה בריבוע והוא כשיקח מחוגה ויעשה עיגול על ד' הנקבים שבד' הזויות אם ימצא שלא עבר היקף המחוגה חוץ לאחד מהם או לפנים

ממנו אז יכיר שאלכסון שוה בשוה אם מצא שעבר חוצה לו או לפנים ממנו אז יכיר שאין אלכסון שוה ויחזור ויכוין עד שלא יעבור סיבוב המחוגה מאחד מד' הנקבים לא לפנים ולא לחוץ וכשימצא הד' נקבים עומדים בשיווי אז יעשה ד' שרטוטין מכוונים מנקב לחבירו ובאלו הד' שרטוטין יעשה התפירה ואז תהיה מרובעת כהלכה וכן לנו לעשות בריבוע הארוכה ובריבוע התיתורא לנטות הריבוע במחוג בריבוע זויות כאשר כתבתי עכ"ל:

נט **ה"ג** בס"א של התיתורא במקום שפתה:

ס **ה"ג** בס"א אלא הזהיר שלא יקלקל:

סא **ה"ג** בס"א אם ימשוך החוט יותר מדאי ויקלקל את הריבוע ובירושלמי:

סב **דפ"ק** דמגילה. הלכה י"א:

סג **כורכן** בשערן ותופרן בגידן. בירושלמי שלפנינו הגירסא כורכין בשער כו' ותופרין בגידין וכך העתיקו ג"כ רבינו בסוף הלכות ס"ת ומ"מ גירסא זו נמצאת במסכת סופרים כתב רבינו בהלכות ס"ת ר"ס ב' ע"ש:

סד **ה"ג** בס"א יהא תופר בתפירה הזאת ומדאמר בתפירה הזאת משמע כדרך כל תפירה של תופרי בגדים: יא

סה **וקשרתם** שתהא קשירה תמה. כמו שדרשו ג"כ וכתבתם כתיבה תמה בפרק הבונה מייתי ליה רבינו ג"כ לעיל הלכות ס"ת סימן י"ב וכן דרשו ג"כ ולמדתם שיהא לימודך תם בפרק היה קורא (ברכות דף ט"ו) ועני רבא בתריה כגון על לבבך כו' ומה שטרח רמ"י ז"ל בפירוש דרשה זו ולהוציאה ממלת אותם ללא צורך הוא וכן הוא והשואל ששאלו שם על פירושו אשתמטתינהו להא דפרק היה קורא והארכתי בספר מלבושי יום טוב בס"ד:

סו **דפרק** כיצד מברכין. והוא בסופו אדר"ט אומר בורא בפשות רבות כו':

סז **ה"ג** בס"א אלא גונזה ויראה דמיירי שנפסק הרצועה:

סח **דהא** בעי רב דימי למימר. לקמן בסמוך:

סט **אמר** רב דימי. בגמ' גרס רב פפא וברי"ף הגירסא רב פפי:

ע **אבל** הכא דתשמישי קדושה. כדתניא בפרק בני העיר (מגילה דף כ"ז) אלו הן תשמישי קדושה כו' ונרתיק של תפילין ורצועותיהן ובסימן דלקמן מייתי ליה רבינו:

עא **ופותיה** דרצועה כו' לשון הרי"ף:

עב **למ"ד** כפוף כמו שיכול לפשוט מאצבע ועד אמה כו'. ומסיים בה רש"י לשון צרדה צרתה דדא צרה של אגודל והיינו אצבע הסמוך לגודל ולא דייק רש"י בלישניה שלא ה"ל לומר מאצבע ועד אמה אלא הוה ליה לומר מאמה ועד אצבע צרדה והא דכתב רש"י

בפירוש צרדה צרתה דדא כו' לישנא דגמרא הוא בפ"ה דיומא ועיין לקמן בסמוך מ"ש עוד בזה:

עג **איזהו** אצבע צרדה זו אצבע גדולה של ימין. כדאמרינן בגמ' דיומא צרדא צרתה דדא דאגודל פירשתי בתוספות י"ט שם ביומא דהיא צרה של עקרת הבית הוא האצבע ונקראת צרה לה בערך האגודל ששתי אלו האצבעות מצרפי' ומשתתפים עם האגודל זו ר"ל האצבע היא סמוכה אליה ממש והאמה אע"פ שאינו סמוכה לה מ"מ יש שייכות עם האגודל כההיא דתנן התם פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדה והיינו האמה דלא כפרש"י שם שהוא האצבע שהרי א"א להשמיע קול ע"י האצבע אלא על ידי האמה וכדדייקי התוספות דהכא ולפי שיש לו להאמה ג"כ שייכות עם האגודל נקרא צרדא שהיא צרה לדא פירוש לאצבע וכלפי איזו הם צרה ועקר הבית אהא מסיק בגמ' דהוא האגודל: יב

עד **פרש"י** שישים הרצועות על ראשו כו'. עי' סוף סימן דלקמן:

עה **ה"ג** בס"א שיהא שד"י נראה עליהם שי"ן נראה כקמט:

עו **ודל"ת** נראה בקשר. כמו שיתבאר בשימושא רבא:

עז **וכן** פירש"י וראו וכו'. בסמוך לקמן:

עח **בפרק** ב"מ. ועיין לקמן בסמוך:

עט **ואם** דל"ת ויו"ד אותיות השם הוו הלכה למשה מסיני וא"כ הך נמי פשיטא גרסינן בס"א ודאיתא בפרק במה אשה (שבת דף ס"ב) אמר אביי שי"ן של תפילין הלמ"מ ואמר אביי דל"ת של תפילין הלמ"מ ואמר אביי יו"ד של תפילין הלמ"מ כתבו שם התוספות דל"ג דל"ת ויו"ד כו' מהא דפרק במה מדליקין כו' ואע"ג דהר"ן כתב שם דא"צ למחוק הנוסחאות דדל"ת ויו"ד כיון שאין בכתיבה ממש אלא בקשר לאו תורת ה' מקרא עכ"ל וכן נ"ל דעת רש"י ז"ל כמו שאכתוב בסימן כ' בס"ד יכולני לפרש לדברי רבינו דהא דכתב לעיל דלאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מאותיות השם דהכי קאמר שאינו אותיות גמורות אלא שנעשים בקשר ומשום הכי נמי אתי שפיר דר"י מאוירליינ"ש נסתפק כדבסמוך ואי איתא דל"ג כלל לדל"ת ויו"ד הל"מ התם בפרק במה אשה אם כן מאי ספיקא איכא וכך יש לומר דעת התוספות דהכא מהקומץ דלשונו של רבינו וספקו של הר"י מאוירליינ"ש העתיק רבינו מדבריהם דהכא אלא דאם כן הך תוספות דהכא פליגי אתוספות דפרק במה אשה דאף על פי שאין זה תמוה כמו שכתבתי בשאר דוכתי מכל מקום יותר נכון להשוותם וכן נראה יותר לפרש דברי רבינו כמשמען דאינן מאותיות השם כלל דלא כהר"ן אלא כהתוספות דבמה אשה מדהתם בפ' במה אשה לא העתיק

להא דדל"ת ויו"ד משמע ודאי דלא היה גורס ליה וכן ליתא בספר הרי"ף ולענין ספקו של ר"י מאורלייני"ש אכתוב בסמוך בס"ד:

פ **שמא** כיון דמחופות בעור לא צריך דלא אסור גרסינן בס"א וכן בתוספות ונ"ל דה"פ דשמא כיון דמחופות עור אע"ג דיש להן דל"ת ויו"ד לא צריך דלא אסרו כו' אבל אין לפרש שהספק הוא אי מהני הא דחפוי דעור דהא בהדיא אמרינן בפרק במה אשה ותפילין דמחופות עור הוו מותרין אי לאו משום שי"ן הלכך ודאי דספיקא דיליה הוא על דל"ת ויו"ד וכדכתבתי אע"פ שלכאורה אין הלשון מוכיח כן אלא דקשה לי היאך מספקא ליה מהאי טעמא דאמרינן דדל"ת ויו"ד אינן מאותיות השם דא"כ מהיכא תיתי למתסר כיון דפשיטא לן נמי דחפוי דעור מהני וי"ל דאע"ג דלאו אותיות השם מ"מ אין ספק שיש בהן רמזים וטעמים של קדושה ועל זה נסתפק דשמא משום כך אסור כו' ועיין עוד בדברי חמודות:

פא **ה"ד** של הקשר שנראה בו הדל"ת יהא נראה מבחוץ משמע דמצד פנים אינו נראה בו דל"ת וזה דלא כמו שעושין עכשיו שגם בצד הפנימי נראה כעין דל"ת וכ"כ ב"י ס"ס ל"ב שעכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדל"ת נראית מב' צדדין ועיין לקמן בשימושא רבא ומ"ש שם: ה"ג בס"א והא נוייהון וראיה לדבר מדאמרינן:

פב **מדאמרי'**. לקמן בסמוך:

פג **חדשות.** שאין בהם קשר:

פד **מאן** דאפיך. נ"ל דהיינו שבכוונה ורצון היפך אותה וכדמסיק דפושע הוא ולהכי לא קאמר דאיתהפיכא ליה כלישנא דגמרא:

פה **לפי** שנראין יותר משל יד כו'. כך כתבו התוספות אדדחי לפרש"י דמפרש לפי שכתוב עליו רוב השם שי"ן ודל"ת ומסקינן דדל"ת ויו"ד לאו מאותיות השם הן כדכתב רבינו לעיל ומיהת לא כתבו זה הפירוש בדוקא אלא דכך יש עוד לפרש שהרי אף לדבריהם דדל"ת ויו"ד לאו מאותיות השם הן מ"מ יש לפרש שם ה' על השי"ן בלבד כ"ש לפירוש האחר שכתבתי לעיל סימן ח' דלכך עושין ש' שהוא בגימטריא מצפ"ץ תמורת שם ההויה בא"ת ב"ש:

פו **אמר** רבי יעקב אמר רב יהודה גרס ברי"ף ובגמרא ל"ג אלא אמר רב יהודה בלבד:

פז **למעלה** בגובה הראש. כך פירש"י וז"ל הרמב"ם ויהיה הקשר בגובה העורף שהוא סוף הגולגולת:

פח **כי** הדל"ת הוא הקשר. כלומר והיאך נוכל לומר שהקשר יהיה מבפנים ואין קשר אלא הדל"ת:

פט **דכתיב** ושמתם. כלומר וסיפיה על לבבכם:

צ **וקושר** למטה מן התפילין. כלומר שיהא הקשר בצד התפילין שכלפי ימין ונמצא התפילין לצד שמאל ומונחים על הקשר כדמסיק צריך שיהא הקשר למעלה כו':

צא **ואין** מורידין למטה הרבה. כלומר שלא יטה אותן הרבה כדמסיק רבינו לקמן שכוונת הגאון כשישים התפילין כו' שיטה אותו כו' וקאמר שאין מורידין אותו הרבה:

צב **ומרחיק** הקשר כו'. זה הלשון קשה לי להבין דאיזו שיעור הרחקה שייך בהכנסת רצועה לענין ריחוק הקשר המעמדת וצ"ע ואולי ה"פ דמיירי בהרחבת העניבה שבו תעבור הרצועה וכל זה דוחק ועיין בדברי חמודות:

צג **והיא** לפני זרועו. נ"ל שצ"ל והוא לפני זרועו וקאי על הקשר שיהיה למעלה כלפי הגוף לצד ימין והיינו לפני זרועו כאילו הוא הקשר לפני זרועו והתפלה מונחת היא על זרועו ועיין בדברי חמודות:

צד **ואיקיים** ליה דרבי יצחק. דלקמן סימן י"ח:

צה **ה"ג** בס"א כדי שכשיכוף זרועו: יג

צו **אמר** רב שמואל בר רב מרי. ובגמרא גרס בר בידרי:

צז **אמר** רב מנשיא בר ירמיה. וכך הוא בריי"ף אבל בגמ' ל"ג בר ירמיה:

צח **דכתב** שחיטה ומילה שכיחי טפי. מברכת חתנים וציצית אבל מקשר של תפילין אכתי לא ידעינן דהא אי מפרשים דעבדי ליה בכל יום הא אמרן דאי הכי שכוח טפי מכולהו:

צט **נ"ל** דה"ג ועד שעת קשירתן וכן נראה מלשון התוספות אבל בס"א גרס ועוד עד שעת קשירתן:

ק **וכן** קשורה ככלב גרס והוא בפ"ק דסוטה דף ג' ובפרק קמא דע"א דף ה':

קא **עד** שעת הנחה. דהא לרבי אליהו הקשירה היינו עשיית הקשר והיא קודם ההנחה דלדידי' הכל בכלל ההנחה תחלתו של ההנחה וההידוק:

קב **ודרשינן** לקמן סימן י"ח:

קג **ואם** היה קושר תתלה. כלומר אי איתא דלפירוש וקשרתם דאיירי' ביה השתא דקאי על הקשר שעושה תתלה לדברי רבינו אליהו: מכניסין גרס:

קד **והיתה** קושרת לו. עיין גירסא אחרת בפ"ק דחולין סימן י"ב:

קה **דקשר** של תפילין הלכה למשה מסיני. ואע"פ שלפי מה שכתב רבינו בריש סימן דלעיל קאי גם אקשר של יד צ"ל דלשיטה דהכא לאו הכי פירושו דקשר של תפילין דלעיל אלא קאי דוקא אקשר של תפילין ש"ר בלבד ומשום דגבי ש"י כתיב בהדיא וקשרתם ולא כן בשל ראש הלכך קאמר דבשל ראש אין הכי נמי דלא כתיב בקרא דהל"מ הוא

ומיהת למסקנא קיימא נמי פירש"י דלעיל דקשר של תפילין הל"מ אף אקשר של יד קאי וכלומר דהלכה למ"מ שכך וכך צורתו: והכי גמירי גרס:

קו **ה"ג** בס"א וקשר של קיימא אין צריך שיבואו בו מים ושאינו של קיימא צריך שיבואו בו מים:

קז **וקתני** התם של זרוע ושל ראש אין צריך שיבואו בהן מים. ובפרק קמא דחולין מפורש:

קח **לפי** שאין נוח להדקן גרסי' בס"א וכן הוא בפרק קמא דחולין: יד

קט **אמר** רבה בר רב שילא ל"ג בגמרא וברי"ף הגירסא רבה בר חייא בר רב הונא:

קי **והאמר** רב הונא בר חייא אמר רבי יוחנן. ובגמרא גרס רב חייא בריה דרב הונא משמיה דרבי יוחנן וברי"ף הגירסא רב חייא משמיה דרבי יוחנן:

קיא **על** של יד הוא אומר כו'. דש"י מניח תחלה מדתניא בסי' דלקמן:

קיב **הוא** אומר כו' להניח כו' הוא אומר על מצות כו'. עיין בפ"ק דפסחים בטעמא דזו בלמ"ד וזו בעל וטעמא דזו להניח וזו על מצות אכתוב לקמן בסמוך ועיין ג"כ: בד"ח:

קיג **ה"ג** בס"א סח מברך שתים על של ראש שצריך לחזור ולברך להניח וכן כתוב בשימושא רבא:

קיד **ה"ג** בס"א כשהוא מניחה לבדה בלא של יד:

קטו **ה"ג** בס"א פוטרת נמי של ראש:

קטז **בתחלת** הנחה גרס בס"א:

קיז **שזו** היא גמר המצוה. וז"ל התוספות בברכות פרק הרואה (ברכות דף ס') כיון דתחלת הנחתו בזרוע יש לו לברך להניח אבל בשל ראש מברך על מצות ולא להניח שכבר התחיל והניח אחד מהם וכן פירש רבינו תם דעל של ראש שהיא גמר המצוה ועיקרה דיש בה ד' בתים ושי"ן מברך על מצות:

קיח **וכן** אם מניח תפילין של ראש לבדו כו'. כדבסוף סימן דלקמן וטעמא דהא כיון שאין כאן התחלה אחרת הויא זו התחלה ג"כ ומברך להניח כמו כן ורמ"י סימן כ"ו נדחק:

קיט **וכ"כ** בה"ג. גם בסימן דלקמן כתוב כך בלשון הלכות תפילין עתיקתא. וכן בשימושא רבא כתוב ב' ברכות. וראיתי בס"א שאחר וכ"כ בה"ג כתוב וכן משמע. והקרוב אלי שצ"ל וכן בשימושא רבא:

קכ **ראיתי** בס"א דגרס והרמב"ם ז"ל ורוב הגאונים ואי אפשר לומר כן שבפ"ד מהלכות תפלה כתב בהדיא כהרי"ף ורש"י ואפשר שצ"ל והרמב"ן בנו"ן:

קכא **בשם** רבו. בס"א ל"ג רבו:

קכב **ממה** שיברך ברכה לבטלה. כלומר ממה שיברך ויהיה בספק שמא בירך ברכה לבטלה:

קכג **עד** שלמדתי מנחות. ונראה לי לפום ריהטא דגמרא גרסינן בס"א ולפי הגירסא שלנו בברכות פרק הרואה (ברכות דף ס') פשיטא מלתא דמברך שתי ברכות דגרסינן התם כי מנח תפילן אדרעיה לימא ברוך כו' להניח אירשא לימא ברוך כו' על מצות ואין נראה לומר דמיירי בסח דוקא דהא במנין הברכות דמברך להו בכל יום קא עסיק התם ותמיהני דהתוספות דהתם דחו פרש"י דהכא משום דדוחק לומר דלא הוצרכו שתי ברכות דלהניח ועל מצות אלא בשכח ועבר עבירה ולא דחאו מהאי טעמא דגמרא מנקיט ואזיל להני שתי ברכות במנין הברכות דבכל יום אבל על רבינו אין לתמוה דלא הוכיח מהא דהרואה אפשר וקרוב לשמוע שלא היתה בגירסתו וכמו שכבר כתבתי זה שם בד"ח סעיף ע"ו:

קכד **כל** אימת דממשמשי בהו. פירש"י דקי"ל חייב אדם כו' בפרק קמא דיומא ואיתא נמי בפרקין בהקומץ לקמן סי' י"ח: טו

קכה **עבירה** הוא בידו גרס בגמרא אבל ברי"ף כגירסת רבינו:

קכו **ה"ג** בס"א שמפני קיום מצות תפילין ותיקונן יתקיים:

קכז **ותיקונן**. כלומר כל מה שתקנו ג"כ חכמים כי הש"י מסר לחכמים לתקן תקנות טובות ונכוחות בענין כל מצוה ומצוה ולכך שפיר מתקיים גם על ידי תיקוניהם קרא דוטרף זרוע:

קכח **יתקיים** באנשי המלחמות כו'. וזה הוא טעם למ"ש דחוזר מעורכי המלחמה אבל אכתי צריכים אנו למודעי בעיקר הדין למה עבירה היא בידו כשסח וכתב הר"ן בסוף ר"ה בשם הרז"ה דהיינו טעמא משום דאע"ג דשתי מצות הן כיון דכתוב בתפילין של יד ושל ראש והיו לאות על ידך ולזכרון בין עיניך צריך זכירה שיהא תיכף תפלה של ראש לתפלה של יד כדי שתהא הויה אחת לשתיהם ע"כ:כתיבגרס:

קכט **ה"ג** בס"א ואם לא הפסיק קאי נמי עלייהו ברכת להניח:

קל **ה"ג** בס"א ואע"פ שאינו חוזר מעורכי המלחמה אם הפסיק:

קלא **ה"ג** בפרק אלו נאמרין ונייתי ספר תורה אחריני ונקרי:

קלב **אמר** רבה בר המדורי. וברי"ף הגירסא בר המנונא אבל בגמרא הגירסא רב הונא וכן היא גירסת התוס' שכתבו דגרס רבה ולא רבא דרבא לא ראה רב הונא מעולם דהא אמרינן בפרק בתרא דקדושין דביום שמת רב יהודה נולד רבא ורב הונא שכב קודם רב יהודה כדמוכח במו"ק כו':

קלג **והיו** לטוטפת בין עיניך. פירש"י והיו משמע שתים כו' וכתב רמ"י ז"ל בסימן כ"ח דזה אינו מוכרח דשמא והיו על הדברים דלעיל קאי כמו וקשרתם לכך נראה דמן הקרי יליף לה דיש אם למקרא מדקרינן לטוטפת והוא חסר וי"ו בחול"ם שהוא לשון רבים ודרשינן כל זמן כו' עכ"ד ולי נראה דלא קשיא ולא מידי על פרש"י דאע"ג דאיכא למימר דוהיו קאי על הדברים מ"מ שפיר קא דרשינן מיניה משום דאי איתא דלהכי אתא לא ה"ל לכתוב כלל והיו ויהיה וקשרתם נמשך גם על לטוטפת ולא היינו צריכים אז להלכה למשה מסיני לקשר של תפילין דראש אלא לצורתו בלבד כמו בשל יד אלא ודאי מדכתיב והיו למדרש מיניה הך דרשה קאתי וקשיא לי נמי על פירושו דרמ"י דהא לא קיימין דברי התוספות בפרק קמא דסוכה דף ו' ובפ"ק דסנהדרין דף ד' מה שכתבו בתחלה דלכ"ע דורשין מקרא ומסרת דהא מסקינן לבסוף בקושיא דאשכחן מאן דדריש יש אם למסורת ולא דריש אם למקרא:

קלד **כל** זמן שבין עיניך יהיו שתים. והשתא דאתינן להכי אף להא דמניח של יד תחלה שמעינן מהכא וכן פירש נ"י בכאן וז"ל והיו לשון רבים וכיון שכן צריך שילבשם אחרונים ואז כשיהיו בראשו יהיו שתי מצות ומה"ט ג"כ צריך כשחולצם כו' ע"כ ומיהת הך דרשה דוקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות אין בכתוב שם יתור להכי אלא ממילא משמע ומתרץ לי השתא דיבור תוספות בפ"ק דערכין דף ג' שכתבו וז"ל של יד אינה מעכבת של ראש ואע"ג דאמר בעלמא ולטוטפות בין עיניך כ"ז שבין עיניך יהיו שתים היינו בשעה שמניחם שניהם צריך להקדים ש"י עכ"ל והוקשה לי דהא הך דלהקדים לא מהכא נפקא אלא מדהדר ולטוטפת כתיב כדלעיל וממה שכתבתי ניחא ומתורצת הקושיא: בפ' התכלת ברישא:

קלה **תפילין** של יד אין מעכבים כו'. עי' מ"ש לקמן בשם התוס':

קלו **כגון** היכא דאיכא שום אונס דאם יש לו שתיהם ודאי אסור להניח של ראש קודם של יד וכל שכן לבטל שום אחת מהם אם לא מפני האונס כ"כ ב"י סי' כ"ו וסוף דבריו בזה אכתוב בדברי חמודות:

קלז **שהולך** גרס בס"א:

קלח **מניח** של ראש. לרבותא נקט של ראש כדמסיק ולא חיישי' כו' ולשון הקיצור והטור יכול להניח אחת מהן וכן לשון הש"ע מניח אותה שיכול: כל זמן שבין עיניך גרס בס"א: טז

קלט **ה"ג** בס"א מברך עליהן משעת הנחתן. פי' משיתחיל להניחן עד שיהדקם:

קמ **היה** רוצה כו'. וכן הוא בריי"ף אבל בגמ' הגירסא כיצד היה רוצה וכו' וכן משמע מתוך פירוש רש"י אבל ללשון נ"י אע"ג דל"ג כיצד ניחא דאפ"ה מתפרשא הרישא כשרוצה להניחן בשחרית: היה רוצה לצאת לדרך מניחן וכן הוא בריי"ף אבל בגמ' הגירסא ומתירא שמא יאבדו מניחן והב"י סימן ל' כתב כן בשם סמ"ק ואשתמיטתיה דגירסתנו שבגמ' כך ועי' בספר דברי חמודות:

קמא **ועד** מתי מניחן. עיין בסי' דלקמן:

קמב **רבי** יעקב אומר עד שתכלה כו'. רבי יעקב וחכמים סבירי להו דלילה זמן תפילין אלא חיישינן לשמא ישן בהן ועביד רבי יעקב הרחקה טפי מדרבנן כ"כ תוס' ועיין בדברי רבינו בסימן דלקמן:

קמג **ומודים** חכמים לר' יעקב. וכך היא הגירסא בגמ' ובריי"ף אבל נ"ל דגרסי' ור' יעקב וכ"ה לקמן:

קמד **פרט** לשבתות וימים טובים. ועיין בס"פ בתרא דעירובין דצ"ע אדהכא: הא דאמר גרס בס"א:

קמה **ואמרינן**. בסימן דלקמן ושם מפורש:

קמו **דמסקינן**. בסימן דלקמן:

קמז **א"צ** לברך. משמע קצת דהרשות בידו לברך אלא דלא צריך והיינו כרב האי שכתב הטור כך בשמו בסימן כ"ט וכבר תמה עליו דכיון שאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה ואע"פ שהב"י נתלבט ליישבו אין נראה לי שכך דעת רבינו אלא כדעת הטור ולכך נראה לי ג"כ שיש לגרוס אין לברך ועל הב"י יש סתירה מדברי עצמו שבסי' תל"ב ואין זה מכוונתינו בחיבור הזה:

קמח **אלא** מוהיה לך לאות. וכתב הב"י סימן כ"ט וז"ל איכא למידק דמ"מ נברך ברכה מעין קרא דוהיה לאות על ידך וי"ל דלא שייך לתקן ברכה אלא למאן דסבר דושמרת את החקה במצות תפילין מיירי משום דכיון דכתיב בהו לשון שמירה משמע דה"ק השמר לן פן תניחם אלא בימים דוקא לא בלילות וא"כ מחוייב הוא לסלקן בלילה והלכך שייך שפיר לברך עלייהו אבל בוהיה לך לאות כיון דלא נאמר בו לשון שמירה משמע דה"ק קרא בימים שאינם אות אתה חייב להניח ולא בימים שהן גופן אות ואין במשמע זה איסור להניחם בימים שהן גופן אות וא"כ לא שייך לברך מעין קרא דוהיה לך לאות ובהכי ניחא אע"ג דממעטינן לילה מציצית משום דכתיב וראיתם אותו לא מתסר ללבשו בלילה והיינו טעמא דכיון דלא כתיב ביה לשון שמירה משמע דה"ק ביום שהוא עת ראייה אתה חייב ללבוש ציצית ולא בלילה שאינה עת ראייה ואין במשמע זה איסור ללובשו

בלילה וכדברי תירוץ זה נראה מדברי התוס' בפרק בא סימן וכן נראה מדברי המרדכי. עי"ל דלית לן לברוכי שום ברכה דליתא בגמ' וכיון דלא אדכר בגמרא שום ברכה בסילוק תפילין אלא ברכת לשמור חוקיו וההיא ברכה אוקימנא דאתיא דלא כהלכתא תו לית לתקוני מדעתן שום ברכה וכן נראה ממ"ש התוס' בפרק כיצד מברכין וז"ל אע"ג דאנן קי"ל דשבת ויום טוב לאו זמן תפילין דדוקא לדידהו דס"ל חקה קאי אתפילין מברכים ע"כ משמע שהם סוברים דאי לא מברכים לשמור חקיו משום דלדידן לא קאי חקה אתפילין לית לן לברוכי שום ברכה ויש ליישב דבריהם ע"פ תירוץ ראשון דה"ק דכל היכא דלא כתיב כעין קרא דושמרת את החקה לא מברכין שום ברכה כלל ומכל מקום אלישנא דשמירה הוא דקפדי א"נ דלישנא דחקה נמי משמע להו דהוי כלישנא דשמירה דחקה לישנא דקפידא הוא וכדאמרינן בעלמא כ"מ שנאמר חקה לשון עיכוב הוא וה"ק בימים תניחם ולא בלילות ומשמע דאסור להניתם בלילה למ"ד במצות תפילין הכתוב מדבר עכ"ל הב"י:

קמט **ה"ג** ברי"ף מהאי קרא דתניא ר"ע:

קנ **יצאו** שבתות וי"ט כו'. כבר כתבתי לעיל דצ"ע בריש פרק בתרא דעירובין:

קנא **דאף** בחוה"מ דשרי מדאורייתא. דהכי מסיק רביכו בריש מס' מו"ק:

קנב **ואי** משום לאחר המועד מה לי לעצמו. כו'. למה מותר לכתוב לעצמו שאין זה צורך פרנסתו תוס':

קנג **ועוד** ראיה מירושלמי כו'. וכתבו התוס' דפרק בתרא דעירובין דעוד מביאין ראיה מספ"ק דביצה גבי משלחין תפילין:

קנד **דפרק** בתרא דמו"ק גרס. והוא בהל"ד:

קנה **אתא** לקמיה דרבי חננאל. פירוש שיכתוב לו לפי שהיה סופר כדאיתא במגילה כ"כ התוס' דמו"ק:

קנו **לקמיה** דרבה בר בר חנה. וכן הוא בתוס' דהקומץ ודמו"ק אבל בירושלמי הגירסא רבי אבא בר נתן:

קנז **ה"ג** בס"א פתר לה בכותב להניחם פירוש:

קנח **אבל** לאחרים לא. ה"ג בס"א

קנט אבל אדם אחר לא יוכל ולהניחם במועד כו. (אבל לאדם אחר לא יוכל להניחם במועד):

קס **ה"ג** בס"א זמן תפילין הוא דהא כולי אמוראי וכן הוא בתוס' ומסיימי רב תסדא ורבה בר רב הונא והיינו דבגמרא איתא דהוו מצלו בהו באורתא:

קסא **ה"ג** בס"א ראיתי כתוב פסק לגאון:

קסב **דכתיב** וראיתם אותו פרט לסומא. עיין במה שאכתוב בזה לקמן בסמוך:

קסג **זמן** תפילין הוא. גרס בס"א לדידיה ודאי חוה"מ בכלל יו"ט אבל התוס' במו"ק כתבו די"ל הואיל ועושין מלאכה בו ואין אות מימים ימימה נמי לא ממעט אלא יו"ט דחלוק משאר ימים ע"כ:

קסד **ה"ג** בס"א ואין חוה"מ בכלל. כדפרישית לעיל:

קסה **וגם** מה שכתב הגאון שסומא פטור מהתפילין הא ליתא דוראיתם אותו בציצית הוא דכתיב. ומיהו כדי שלא לשוויה לגאון לטועה בדבר פשוט כזה דהא זיל קרי בי רב הוא דהך קרא לא כתיב אלא בפרשת ציצית לכן נראה לי דהגאון דנקט להך דרשא לאו למימרא דדרשינן לה בין לענין ציצית בין לענין תפילין דהא מילתא דפשיטא הוא דדוקא בציצית כתיב ובציצית היא נדרשת אלא לפי שדרשה זו היא בגמ' בפרק ב"מ דף כ"ז ובהתכלת דף מ"ג ומייתי לה רבינו לקמן בריש הלכות ציצית לכך נקטה ומינה נשמע דה"נ נדרוש לענין תפילין מראיה דכתיב לגבי תפילין דהא לגבי תפילין נמי כתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך דדרשינן לעיל לענין תפילין של ראש ותלמידי הר"ר יונה בפ"ק דברכות אהא דאמרי' התם דזמן הנחת תפילין בכדי שיראה חבירו כו' דמייתי לה רבינו בסוף סימן דלקמן כתבו דהוא מטעמא דכתיב בהו וראו וגו' כך נ"ל ליישב דברי הגאון ואלא מיהת אי קשיא הא קשיא לי דבציצית גופיה הא מסקינן דסומא חייב וראיתם אותו פרט לכסות לילה הוא דאתא וזהו שצריך עיון גם על רבינו שלא הקשה עליו בזה: יז

קסו **אבל** בגמ' גרסי' בכל הספרים וחשך והוה מנח תפילין כו'. ותמה הב"י סימן ל' על רבינו דמפרש שהיה מניחן לכתחלה דמאחר דאמר רבינא וחזיתא לדעתיה דלאו לשמרן הוה בעי קסבר הלכה ואין מורין כן א"כ אפילו שלא לשמרן מותר להניחם בתחלה אחר שקיעת החמה אלא שאין מורין כן וזה שלא כדברי הפוסקים ולכן נראה דוהוה מנח תפילין לא שהיה מניחם אחר שחשיכה אלא שלא סלקן משחשיכה וה"ק הוה מנח תפילין כלומר שהניח מלסלקן ומש"ה אמרי' דהוי הלכה ואין מורין כן אבל להניחם בתחלה פשיטא דאסור אבל לא כדי לשמרם לפי מה שפירש רש"י בדברי ר"א ומיהו מדברי הר"ר יונה בפ"ק דברכות גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים משמע דלהניחן בלילה בתחלה נמי הוי הלכה ואין מורין כן עכ"ל הב"י וה"ל להקשות מדברי רבינו עצמו במה שכתב ללשון ספר התרומה דלא כחולק על דבריו ואוסר להניח בלילה:

קסז **ה"ג** בס"א ומודים חכמים ור' יעקב:

קסח **רצה** מניחן בראשו קאמר כו' דאי אם כו' לא היה צריך לומר רצה חולץ. והכי נמי בפרק בתרא דסוכה דמייתי לה רבינו לקמן סימן כ"א בכדי שיראה את חבירו כו' וכתבו תלמידי הר"י בפ"ק

קסט צ"ל דברכות דף ט. (די"ט) דטעמא דתלו אותו כשיראה את חבירו משום דבתפילין כתיב ראיה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך:

קע **בק"ש** כוותיקים. דהיו גומרים אותה עם הנץ החמה כדאיתא התם:

קעא **חכים**. מכיר:

קעב **דאזיל** לאכסניא. להתאכסן: ואתא לקיצין. פירוש לפעמים: יח

קעג **אמר** רבה בר רב הונא. בהקומץ דף ל"ה ע"ב ואיתא בפ"ק דשבת דף י"ב ופ"ק דיומא דף ח':

קעד **ומה** ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת. וכתבו התוס' דיומא וז"ל תימה לי דלפרוך מה לציץ שכן השם הוא בגלוי תאמר בתפילין שהן מתופים עור ואין לתרץ דה"נ כתוב שד"י בתפילין בקמטין חדא דאין זה כתב גמור דדוקא שי"ן של תפילין הל"מ אבל ד"י לא (כדלעיל סימן י"ב) ועוד בציץ איכא שם המיוחד בן ד' אותיות דחמיר טפי ונראה לי דאינו ק"ו גמור דאורייתא אלא מדרבנן וה"ק נהי נמי דאיכא חומרא טפי בציץ כדפרישית מכל מקום כיון דאיכא בתפילין צד חשיבות זה טפי שיש בהן אזכרות הרבה סברא הוא שמן הדין יש לחכמים לתקן למשמש בהן כל שעה עכ"ל:

קעה **ואומר** ידה ליתד וגו'. מאי ואומר ונ"ל דלא תימא הא דאף ידי גבי קב"ה הוא דכתיב קמ"ל ידה ליתד וגו' דאף בבני אדם כך הוא ובגמרא איתא תו ואומר למה תשיב ידך וימינך מקרב חיקך כלה וגם הרי"ף לא כתבו ותו בגמרא דהשיב רבי יוסי התירם דמצינו ימין שנקרא יד שנאמר וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו ומשנינן יד ימינו אקרי יד סתמא לא אקרי וכתבו התוס' ומדכתיב יד אביו לא קשיא מידי כיון שכבר פירש יד ימינו ונראה דרבי יוסי נמי אההוא קרא קא סמיך ומש"ה לא מייתי מידו הימנית דמצורע עכ"ל:

קעו **ואית** דדרשי. בגמרא לעיל מהא דרב אשי:

קעז **אף** קשירה בימין. וכיון דקשירה בימין הנחה בשמאל היא. גמ':

קעח **כמו** קיבורא דאהיני בפ"ק דבבא בתרא דף ה'. ופירש"י אשכול של תמרים ובערוך כתב דאהיני פרי של תמרים שאין מבושלים וכל בוסר בלשון גמרא אהיני ע"כ:

קעט **עד** מקום שמוחו של תינוק רופס. ובסימן דלקמן פירש רבינו דלאו דוקא ע"ש:

קפ **דהיינו** גובה בשר הסמוך ליד. לשון התוספות גובה בשר שבאותו עצם שבין היד למרפק:

קפא **הנקרא** קוד"א. ובלשון אשכנז עלבוגי"ן:

קפב **שחבבן** הקב"ה. ובתוספות כתוב שסיבבן הקב"ה:

קפג **ואמרינן**. בפרקין בסוגיא דשמעתין:

קפד **שלשים** בפיסת היד. כף היד כדכתיב ככף איש עולה מים תרגומו פיסת ידא. כ"פ הר"ש:

קפה **ששה** בכל אצבע. שכף היד חיבורי האצבעות היא עד הקנה:

קפו **אלמא** דעצם הסמוך לכתף הוא. דמשמע שמונה לפי סדרי אברי האדם כ"כ התוס' דהמפלת דף ל':

קפז **ביד** עד האציל כו'. הכי תניא התם משקל ידי ומשקל רגלי עלי רבי יהודה אומר מביא חבית וממלא מים ומכניס ביד עד האציל וכו':

קפח **ואציל** היינו מרפק הנקרא קודא. וז"ל התוספות וקרי לאציל מרפק במתבי' ע"כ כלומר דבמתני' דהתם תנן מכניסה עד מרפקו וכתבו עוד התוספות דמדקדק ר"ת מההיא דעירובין דף צ"ה דמשמע התם דמדאורייתא ידך זו קיבורת אבל בנדרים הלך אחר לשון בני אדם

קפט מרפקי הוא דמקריא יד משום דקיבורת לא הוי בכלל ע"כ:

קצ **ודלא** כפירש"י דפירש גבי אוב וידעוני היינו השחי. בפירוש החומש פרשת קדושים פירש כן ותימה דרש"י לא כתב אלא לישנא דמשנתינו רפ"ד מיתות דמייתי נמי רבינו לקמן בסמוך אבל התוס' כתבו ולא כפירוש הקונטרס דפירש גבי אוב וידעוני איישי"ל ע"כ והיינו פירושו שבגמ' אמתניתין דלקמן:

קצא **אפשר** שיתן אדם חפץ על הקוד"א. ולשון התוס' אפשר שיתן אדם גרוגרת כנגד אותו פרק של קוד"א מבפנים וכופף ידו על כתיפו שלא תפול הגרוגרת ויוציאנה:

קצב **היינו** על כרחך בגובה הזרוע. וז"ל התוספות היינו כנגד הדדים כדאמר במועד קטן דף נ"ה הספד על הלב כדכתיב על שדים סופדים:

קצג **רבי** חייא בריה דרב אויא גריס לעיל סימן י"ב בשם רב עמרם ובגמ' רב חייא ורב (אויא) בריה דרב אויא אבל נ"ל שהוא טעות דא"כ ה"ל למימר בלשון רבים מכוונו ומנחי להו להדי ליבייהו וברי"ף הגירסא רב חייא בר רב:

קצד **בפ"ב** דזבחים דף י"ט. ותמיהני דאיתא נמי התם בערכין וכן נמי הא דילבש על בשרו שלא יהא חוצץ איתא נמי בזבחים ולמה לו לרבינו להביא מקצתו מערכין וקצתו מזבחים:

קצה **אלמא** שאין יכול כו'. עי' בס"ס דלקמן: יט

קצו **מה** להלן בגובה של ראש במקום שעושה קרחה כו'. וכתבו התוס' בפרק קמא דקדושין דף ל"ו וז"ל וקשה להר"ם אמאי אין מניחין תפילין בכל הראש כי היכי דקאמר קרחה בכל הראש כדאיתא התם ושמא להכי מהני האי בין עיניכם דהוי מצו למכתב בראשיכם ואע"ג דגבי קרחה כתיב בין עיניכם ואפ"ה קרחה בכל הראש וי"ל דלגמור גזירה שוה נכתב עכ"ל:

קצז **מה** להלן במקום הראוי לטמא בנגע אחד. הקשו התוספות דהא איכא למימר אי מה להלן במקום בשר אף כאן במקום בשר כגון פדחתו: ה"ג עד מקום שגבהו של ראש:

קצח **במשאוי** של ד' קבין. לפי הירושלמי שכתב רבינו בפרק גיד הנשה סימן ל"ג עולים ד' קבין כ"ה ליטראות של משקל פראג אלא שהוקשה לי מהרמב"ם בפ"ו מהלכות מתנות עניים והארכתי בכל זה בפ' מי שמתו סימן ל' ועיין עוד בפ"ט דנדה בדברי חמודות סעיף מ"ה:

קצט **אבל** קושרן בזרוע במקום תפילין. שאינו משתמש בזרוע שיש בו תפילין שהוא שמאל דידיה כמ"ש ב"י בשם הר"י אכסנדרני:

ר **אפילו** מטפחת של לחם. וכתבו התוס' שכן נראה דלא אשכחן שנותנין תפילין במטפחת כי אם בכיס או בתיק:

רא **וכמה** אמר אביי ריבעא דריבעא. ותמהו תלמידי הר"י בפרק מי שמתו על הרי"ף שגם הוא כתב לדאביי דא"כ לא ה"ל לכתוב הא דלעיל משוי של ד' קבין והרבה תירוצים נאמרו על זה הלא הם כתובים על ספר הב"י סימן מ"א והעתקתי דבריו בפרק מי שמתו ע"ש ועוד כתבתי שם תירוץ אחר שלימדתיו מדברי רמ"א דהא דלעיל בדבר שדרכו לשום עליו כל היום:

רב **הדיק**. ובס"א חדיק וכן הוא בדברי רבינו פרק מי שמתו: כ

רג **מהו** שיכנס אדם בתפילין. פירש"י כשהן בראשו עי' לעיל סימן י"ב:

רד **לבית** הכסא קבוע. אבל בית הכסא עראי פשיטא שמותר כ"כ רבינו בפרק מי שמתו סימן כ"ו וטעמא שאין כאן אלא חשש ניצוצות וכיון שאינו בידו שרי ועיין בסימן דלקמן:

רה **א"ל** אסור גזירה שמא יפנה בהן. דבבה"כ הוא מיושב ועיין בדברי חמודות סעיף ק':

רו **ברחוק** ד' אמות ונכנס. וכן העתיק רבינו שם במי שמתו גם הרי"ף הכא והתם ואיברא דאיכא ברייתא התם דאיתא הכי אבל הך ברייתא דמסיים וכשהוא יוצא כו' גרסינן בה התם ומניחן בחלון הסמוך לרה"ר ונכנס:

רז **ולהכי** לא תנא בברייתא בה"כ קבוע. תימה דבגמרא איתא ברייתא דלעיל מהך בעיא דתניא נמי בהאי לישנא דאתמר עלה אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת לא שנו אלא בה"כ קבוע כו' והרי"ף נמי לא כתבו וכן הקשיתי בפרק מי שמתו ואף הרמב"ם והטור לא חילקו וכבר תמה הב"י מאי טעמייהו ולי קשיא מהא דכתב רבינו בס"ס דלקמן וז"ל והא דשרינן בבה"כ קבוע לאוחזן בבגדו ובידו לעשות צרכיו כו' והיינו ברייתא דהכא א"כ מיירי בקבע דוקא ונ"ל דקבע דלקמן לא דמי לקבוע דהכא דלקמן בעושה צרכיו עכשיו וכדמוקי לה רבינו הכא ולאפוקי שאינו עושה צרכיו פי' גדולים כמו שאכתוב בסמוך אלא קטנים דההוא מקרי עראי:

רח **כיון** שנכנס לעשות צרכיו. פירוש גדולים דאילו קטנים שרי כדכתב רבינו בר"ס דלקמן. ב"י:

רט **וה"ה** כו' עד צריך לחלוץ ל"ג לה בס"א ומ"מ אין למחקו מספר דה"ק אפילו לא יחדו לבית הכסא:

רי **משום** שסופו. ובס"א הגירסא ופירש שסופו וכן הוא במי שמתו:

ריא **כי** היה קשה לו דעל הכניסה הוא אסור. כלומר שהיה קשה לו לומר שעל הכניסה יהיה אסור. ובס"א הגירסא כי היה פשוט לו כו' וכלומר שהיה פשוט לו דהדברים כמשמען הן שעל הכניסה הוא אסור ולכך הוצרך ולהוסיף צנוע:

ריב **ואוחזן** בימינו. פירש"י שלא בבגדו ובסימן דלקמן נראה מדברי רבינו דאף בבגדו קאמר ועיין בדברי חמודות:

ריג **ובלבד** שלא תהא רנועה יוצאת כו'. פירש רש"י שיש בהן קדושה שהרי בהן הוא קושרן ובקשר נראה בעשייתו כמין דל"ת כו' ומ"מ נראה דס"ל דלא דמי קדושה דרצועות לקדושה דשי"ן שבקציצה ומש"ה דקדק לפרש לעיל בתפילין שבראשו דאילו שבידו לא אבל שבראשו דחולץ צריך ג"כ לדקדק ברצועות שלהן אבל בתחלה אין כל כך קדושה לרצועות עד שיהיה צריך לחלוץ ג"כ של יד וא"ת והואיל ופירש דברצועות יש בהן דל"ת ויו"ד דשם שד"י מאי שנא אינהו דגריע קדושתייהו משי"ן כבר כתבתי לעיל סימן י"ב בשם הר"ן לפי שאינן בכתיבה ממש וע"ש:

ריד **טפח**. נראה לי טעמא שהוא שיעור משוי לענין שבת כדאי' בסוף פ' במה בהמה:

רטו **אפילו** בפחות מטפח. ובגמרא אמר מר זוטרא ואי תימא רב אשי תדע: שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת פרש"י מצילין בהיקף צמיד פתיל באהל המת ואע"ג דלא הוו טעת חייצי: כא

רטז **מותר** להשתין בהם כו'. כמ"ש טעמא בריש סימן דלעיל:

ריז **רצה** מניח. פירוש מניחן כך בראשו ועיין לעיל ס"ס י"ז:

ריח **והלא** אסור להסיח דעתו מהם. כדלעיל סי' י"ח:

ריט **והלא** א"א לגדולים בלא קטנים. דהא תניא בפ' מי שמתו כשהוא נפנה מגלה מאחוריו טפח ומלפניו טפחים ומוקמינן לה באיש ובגדולים ופירש"י דמתוך שהוא דוחק עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים כו':

רכ **וכלין** מי רגלים. הכי איתא בגמ' דפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ') וגם בר"פ כל היד ושם כתבו רבינו:

רכא **ומצוה** לשפשף כדאיתא ביומא פ' א"ל הממונה דף ל' וא"ת ובקבוע שעושה צרכיו אע"פ שאין כאן ניצוצות לשפשף ניחוש שיקנח ביד שהתפילין בה וי"ל דמש"ה אמרי' בגמ' אוחזן בימינו דליכא למיחש שמא יקנח בה דאסור לקנח בה כדאיתא בהרואה (דף ס"ב) משא"כ בשפשוף ניצוצות דשרי אפי' בימין כ"כ נ"י וכן נראה מבעל מגדל עוז. ב"י: כג

רכב **עד** שיניחם כלי בתוך כלי. מסיק רבינו בפ' שמתו סימן נ"ה דלא קאי אס"ת אלא. אתפילין ועיין בדברי חמודות: כד

רכג **דרבי** חייא בר אבא. וכן הוא ברי"ף ובגמרא ל"ג בר אבא:

רכד **וכן** הלכה. כלומר כר' חייא וכרב נחמן בר יצחק וכן פסק הרמב"ם בפ"ו וב"י סימן מ': כה

רכה **מ"ט** הזמנה לאו מילתא היא כו' וליתא לדאביי כו'. כדאי' בפ' מי שמתו סימן ל"ג: כו

רכו **וכן** הלכה ואע"ג דאיתותב. מברייתא ואין דרך האמוראים לחלוק על הברייתא אפ"ה בדבר שהוא בדקדוק המצות כגון זה משום שמירה נוכל לפסוק כמו האמוראי' כ"כ תהר"י בפ' מי שמתו: כח

רכז **וראה** קרי. כפירש"י צריך לסלקן מראשו בעוד הקרי עליו כלומר דאילו אחר שקנח הקרי אע"פ שהוא טמא מותר להניחם כדמשמע התם בגמ' ונראה שהטעם שהתירו לו שיאחז ברצועה משום דליכא למיחש כולי האי שמא נגעו במקום הטנופת ואעפ"כ כיון שאפשר לחלצם ע"י רצועה לא שרינן ליה שיגע בבתים אי נמי משום הכי התירו לו לאחוז ברצועה קודם שיטול ידיו דטפי עדיף הוא משישהם עליו עד שיטול ידיו ב"י סימן מ':

רכח **א"ר** נחמיה. בפ' מי שמתו (ברכות דף כ"ד ע"א) ובגמרא שם רב המנונא:

רכט **יום** טבילה הואי. פירש"י יום שטבלה אשתו כו' ותהר"י ז"ל כתבו כלומר שהוא יודע שטבל לקריו ושמש מטתו שמנהגם היה לטבול כשהיו משמשים מטותיהן ואית דאמרי שטבלה אשתו והא' עיקר ע"כ נ"ל טעמם לפי שמדרך הנשים להיות צנועות ולהעלים ליל טבילתן וא"כ מנא ידע משא"כ האיש מאחר שכבר שימש אינו מעלים וגם קרוב יותר להיות נודע טבילת האיש מטבילת האשה. ומיהו קצת י"ל כההוא עובדא דס"פ מפנין דטבלה בגו תלתין ללידתה ואמטוה לערסה בתריה דרבא לפומבדיתא ועוד נראה לי מדקאמר יום טבילה ואי באשה הל"ל ליל טבילה דנשים נדות טבילתן בלילה ואפילו שלא בזמנה משום סרך בתה כדאיתא בס"פ תינוקת אבל אנשים בשחר הם טובלים כדאיתא בפ' מי שמתו (ברכות דף כ"ב) מה טיבן של טובלי שחרין:

רל **דורשי** רשומות. ובגמרא דורשי חמורות וכן העתיק שם רבינו ורש"י כתב דהיא היא ופירש החכמת שלמה וז"ל והוא מלשון חומרתא שהוא לשון קשר ויש מפרשים מלשון חומרתא והוא מרגליות כלומר שהיו דורשים סתרי תורה עכ"ל ונראה לי דלפירוש השני גרס הומרתא בה"א וכן הוא בערוך ערך המרועות פירש שם בערוך שהוא כמין מעשה שכן קורין המעשה בלשון ארמית וכי יפגשו זא"ז אומר לחבירו מאי אהמרך כלומר מאי אגרך ומאי טיבך ומאי מעשיך ע"כ כלומר כענין המעשה דורש וכן בכאן דורש בענין המעשה שהוא תליית התפילין שהם חייו של אדם ובפ"ק דקידושין דף מ"ב פירש"י צרור מרגליות כו' והתוס' פירש בשם רבינו תם והערוך חותם מעשה ונראה לי דגרס שם גם כן בה"א:

רלא **מ"ט**. ובעל חכמת שלמה גורס מאי היא:

רלב **אביי** אמר שלא יפיח בהן. פרש"י שיכול לשמור עצמו מלהפיח עד שיסיר תפילין כדפי' בקונטרס אבל לא חיישינן שמא יישן דאע"ג דפעמים לא יוכל ליזהר משינה ורבא מצריך גם שיכול להעמיד עצמו בשעה שתאחזנו היטב שלא יישן פתאום ומיהו אביי נמי מודה דאסור לישן בהם כדתניא בפרק הישן דאסור לישן בתפילין בין שינת קבע בין שינת עראי. תוספות:

רלג **שלא** יישן בהם. משום שלא יפיח בהן בשעת שינה משום היסח הדעת אבל משום קרי אין לחוש כדאמר בפ' הישן דאמר ר' יוסי ילדים לעולם חולצים מפני שרגילים בטומאה ופריך לימא קסבר רבי יוסי בעל קרי אסור להניח תפילין ומשני הכא בילדים ונשותיהם עמהם שמא יבואו לידי הרגל דבר אבל משום קרי לא בעי למיסר. תוס':

רלד **ה"ג** בס"א כלומר לא שיהא צדיק כאלישע:

רלה **דכיון** דאירע לו נס בתפילין. דהכי אמרי' בגמ' דעל שם הנס שאירע לו בתפילין נקרא בעל כנפים שפעם אחת גזרה גזירה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו והיה אלישע מניחם ויוצא לשוק ראהו קסדור אחד (מעשטרא"ל שהיה ממונה על כך) רץ מפניו ורץ אחריו וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו א"ל מה זה בידך א"ל כנפי יונה פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה לפיכך קורין לו אלישע בעל כנפים ואמרי' תו בגמרא דמ"ש דאמר כנפי יונה משאר עופות משום דאמתיל כנסת ישראל ליונה שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף וגו' מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן:

רלו **כאילו** מעיד עדות שקר בעצמו. פירש"י לישנא מעליא כלומר דהל"ל בהקב"ה שהרי עדות שקר הוא מה שהעיד ואמר ה' אלהינו ה' אחד ואילו נתכוין לעדות אמת היה מקיים מאמרו וציויו ובתוס' בד"ה ומנח תפילין כתבו וז"ל בעצמו פירוש באדון שצוה שהוא קורא והיו לטטפת בין עיניך ולאות על ידך ואין עכ"ל ועי' בסמוך בשם תהר"י ז"ל:

רלז **כאילו** הקריב תודה. וכן הוא בריי"ף הכא ובברכות אבל בגמ' הגירסא עולה וכך העתיק שם רבינו וכן נראה דאי לגירסא דהכא לא מיתרץ מה שהקשה רש"י דלא הל"ל זבח שהרי תודה נמי טעונה נסכים כדתנן בפרק שתי מדות כל קרבנות הצבור והיחיד טעונים נסכים חוץ מן הבכור והמעשר והפסח כו':

רלח **כאילו** הקריב כו'. כתבו תהר"י ז"ל דעולא ס"ל דכיון שהוא קורא וקשרתם גו' ואינו מניחן נמצא שמעיד עדות שקר על עצמו שמה שאומר אינו אמת ואע"פ שעשה המצוה שיצא ידי ק"ש אפ"ה עבר עבירה מצד אחר שהעיד עדות שקר על עצמו ור"י ס"ל שאפילו המצוה עצמה אינה נעשית שלימה כיון שלא קיבל עליו עול מלכות שמים דה"ל כמי שמקריב כו' כיון שקורא בלא קבלת מלכות שמים:

רלט **וזו** היא מלכות שמים שלימה. גרם וכתבו תהר"י וז"ל מפני שהתפילין שבראש אדם משעבד לבורא ית' הנשמה שהיא במוח ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו ומפני כך צוו לשים אותה כנגד הלב שהלב הוא עיקר התאוות והמחשבות בזה יזכור הבורא וימעט הנאותיו ובמזוזה משעבד אדם ממונו אלא שלא הזכירו בכאן המזוזה מפני שמצותה נעשית בשעה אחרת וכשקורא ק"ש ומתפלל בענין שמשעבד לו נשמתו וגופו זו היא מלכות שמים שלימה. ע"כ:

רמ **היינו** קרקפתא דלא מנח תפילין. וכתבו התוס' אם עסק בתורה כמניח תפילין דמי דאמר במכילתא העוסק בתורה פטור מן התפילין ורבינו תם מפרש דהכא כשמצוה בזויה עליו שמגונות עליו רצועות של תפילין שבראשו אבל אם ירא להניח משום דבעינן

גוף נקי כאלישע בעל כנפים והוא דואג כל שעה שמא לא יוכל להזהר לשמרם בטהרה ובקדושה הא ודאי אין עליו דין פושעי ישראל בגופן כ"כ התוספות אבל בדברי הטור סימן ל"ז דקדק הב"י דס"ל להטור דבכל גווני הוי פושע כשאינו מניח תפילין ואפילו אינו נמנע משום ביזוי וכתב שכן יש לומר שהיא ג"כ דעת רבינו מדסתם ולא פירש כר"ת ע"כ וכן הא דמייתי התוס' ממכילתא דחי לה רבינו בסימן דלקמן בשם ר"ש בן חפני:

רמא **שהוקשה** כל התורה כו'. הכי אמרינן בגמ' פרק קמא דקידושין דף ל"ה:

רמב **ה"ג** בשעת הגזירה כגון תפילין עדיין גרס ופירשו התוספות מדאלישע בעל כנפים אמר לקסדור שהוא כנפי יונה ולא מסר עצמו לומר שהן תפילין: ה"ג עובדא הוה בחד גברא דהוה טעין: ה"ג דנטיר מצות כדון אפקדון:

רמג **ובשביל** זה לא הניחום. ובס"א הגירסא ובשביל זה ימנעו:

רמד **אלא** ה"פ מפני מה כו'. וכתב הב"י וז"ל לכאורה נראה שביאור דבריו הוא כמ"ש רבינו ירוחם וז"ל פי' שלא החזיקו בהם להניחן כל היום מפני הרמאים אבל בשעת תפלה כ"א מישראל נקרא מפושעי ישראל אם לא יניחם ע"כ אבל כשתדייק דבריו משכחת שדברי הרא"ש הם כמ"ש התוס' בפרק במה טומנין דה"פ מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם המניח תפילין וקאמר מפני הרמאים שהיו מניחין תפילין לרמות בני אדם וכ"כ בס"ה עכ"ל הב"י: כט

רמה **ה"ג** בס"א לומר שהחולי:

רמו **נשים** ועבדים. פרק מי שמתו (ברכות דף כ') וגם בס"א לא כתב וקטנים וע"ש בפרק מי שמתו סי' י"ג בדין קטנים:

רמז **משום** דה"ל מ"ע שהזמ"ג. ונשים פטורות כדכתב רש"י ועבדים הוקשו לנשים בג"ש דלה לה כתיב הכא וחופשה לא נתן לה וכתיב התם וכתב לה כדאיתא פרק קמא דחגיגה דף ג':

רמח **עבדים** מנין. כו'. תימה לי דתיפוק ליה מגזירה שוה דלה לה דילפינן מינה לכל המצות שאין עבדים חייבים בהן אלא באותן שהנשים חייבות:

רמט **ה"ג** בספרים אחרים ר"ש בן חפני כ' בתשובה:

רנ **ומסתברא** לן דהקורא בתורה גרס בס"א וכתב הטור סימן ל"ח וז"ל ואין נראה לי לחלק דהא לענין ברכת התורה קאמר בפרק קמא דברכות דאית להו חד דינא ע"כ והב"י כתב שיש ליישב דבעוסק בתורה שבכתב שנזכר בה יציאת מצרים כמה פעמים הרי הוא זוכר על ידיה יציאת מצרים ואין צריך זכרון אחר מה שאין כן כשהוא עוסק בש"ס ומכל מקום אין דברי בעל העיטור נראין עכ"ל הב"י:

רנא **וכיון** שהניח וכו' עיין בפרק ואלו מגלחין סימן פ"ד:

רנב **וכן** מנהג ששתי ישיבות. ובפרק בתרא דתענית סימן ל"ז כתב שאין כן מנהג אשכנז ועיין שם: ל

רנג **והשושבינים**. לרעהו אשר רעה לו דשמשון בספר שופטים מתרגמינן לחבריה דהוה שושביניה:

רנד **ר'** שילא אומר כו' והחתן פטור. פירש"י מק"ש ושאר בני החופה חייבים ולית להו להני תנאי העוסק במצוה כו' אבל רבינו כתב שם בסוף סימן מ"ה דסברי נמי דהעוסק במצוה פטור כו' וביכול לכוין קא מפלגי עיין שם:

רנה **ה"ג** בס"א ותגרי תגריהן וכל העוסקים במלאכת שמים לאתויי מוכרי תכלת פטורין:

רנו **ומכל** מצות כו'. כתבו התוספות דמאי דאיצטריך למיחשב הני אגב דאחשבינהו בברייתא קמייתא:

רנז **שהיה** אומר העוסק במצוה פטור. וכתב רבינו שם סי' מ"ג דתימה אם יכולין לקיים את שניהן אמאי פטורים ומסיק דמיירי בכה"ג שאם יחזור אחר מצוה אחרת יתבטל ממצוה זו ועיין בדברי חמודות:

רנח **ומסתברא** דהלכתא כרב הונא דמצוה דגופא עדיף וגם כו'. דבלאו הכי ודאי ששמואל גדול מרב הונא כדמוכח בכמה דוכתי שכתבו התוספות בפ"ק דחולין דף י"ג אדמשמע התם איפכא דבעא מיניה שמואל מרב הונא ואע"ג דכתבו דתרי רב הונא הוו כבר הקשו ג"כ על זה מ"מ מן הסתם היכא דאית שמואל ורב הונא אזלינן אחר הרוב שהוא רב הונא הקטן משמואל ובירושלמי מייתי סייעתא לשמואל מברייתא תפילין שבלו עושין מזוזה מזוזה שבלתה אין עושין תפילין למה שמעלין בקדש ואין מורידין וכתב הב"י ס"ס ל"ח דאין לתמוה על רבינו היאך דחה סייעתא דברייתא בסברא בעלמא דההיא סייעתא לאו כלום הוא משום דההיא ברייתא אתיא דלא כהלכתא דבפרק הקומץ תניא איפכא ספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהם מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה עכ"ל:

רנט **התכלת** אין לה בדיקה. ומפרשינן בגמ' דיכולין לבודקה ומאי אין לו בדיקה דקאמר אטעימה ומייתי לה רבינו בהלכות ציצית סימן ט"ז והא דאינה נקחית מכל אדם כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות ציצית דחוששין שמא נצבעה שלא לשמה ורש"י שפירש לענין קלא אילן לפום מאי דס"ד בגמ' דאין לה בדיקה אם היא תכלת או קלא אילן הוא

שפירש כן וכך כתב רש"י על אין לה בדיקה קס"ד כו' ואני לא רציתי להעתיקו בכאן כיון שאין המסקנא כתובה לפנינו פה:

רס **ואינה** נקחת אלא מן המומחה. והא דמכשירין המוצא חוטי תכלת בשוק פרק המוצא תפילין משום דרוב מצויין אצל תכלת מומחין הן וכהאי גוונא אמר גבי שחיטה תוספות:

רסא **ספרים** ומזוזה יש להן בדיקה ונקחים מיד כל אדם. וכך העתיק עוד רבי' לקמן בהלכות ציצית סי' ט"ז ובגמרא לא גרסינן הכי אלא גרסינן תפילין ומזוזות כהדדי וכך היא הגירסא ברי"ף הלכות ציצית ויש בגמרא חסרון הניכר וכך צריך להיות כמו שהוא ברי"ף תפילין ומזוזות יש להן בדיקה ואין נקחין אלא מן המומחה ספרים יש להן בדיקה ונקחין מיד כל אדם וכן נראה בקיצור:

רסב **דס"ת** בעי עיבוד לשמה. אבל מזוזה לא מצינו דבעי עיבוד לשמה כמו שכתבתי בהלכות מזוזה סימן ו' דזהו טעמו של הרמב"ם שאינו מצריך עיבוד לשמה למזוזה ואלא מיהת קשיא לי לגירסת הרי"ף שכתבתי לעיל דלגירסתו אף מזוזה אין נקחית מכל אדם ותקשה א"כ איפכא דהא מזוזה לא בעי עיבוד לשמה ודרכו של הרמב"ם ע"פ הרי"ף בכל מקום מלבד מקומות מעטים ויש לנו א"כ מן הסתם לפרש דבריו שיהו מסכימים עם דברי הרי"ף ודקדקתי בהלכות תפילין ומזוזה של הרמב"ם ולא מצאתי שכתב שאין נקחין אלא מן המומחה ולא כתב אלא להא דבפרק המוצא תפילין הלוקח מן השוק דכתב רבינו לקמן בסמוך ומזה נראה לי דס"ל להרמב"ם דהא דתניא דאין נקחים אלא מן המומחה אינה הלכה אפילו בתפילין כיון דאשכחן בריש פרק המוצא תפילין דהמוצאן מכניסן זוג זוג אע"פ שלא בדקן והשתא אפשר לומר דאע"ג דלפי הברייתא שאין מזוזה נקחת מכל אדם בעיא עיבוד לשמה הואיל ואינה הלכה בגוף הדין הלכך בעיבוד לשמה נמי אינה הלכה דס"ל כפירש"י ואי איתא דצריכה עיבוד לשמה לא אדחייה מהלכה ולא היו מתירין למוצא תפילין שיכניסן כיון שלא בדקן:

רסג **בודקן** אחת אחת. וכך העתיקו התוספות ומיהו אין הגרסא כן בגמרא אלא בודק שתים של יד ואחת של ראש או שתים של ראש ואחת של יד ומוקמינן לה דזבין מחד גברא ובעי דמתמחי בשל יד ובשל ראש ועיין בסמוך התוספתא דע"ז:

רסד **התם** כשלקחן בדיעבד גרסינן וכתבו התוספות לפירוש הקונטרס צריך לפרש דבדיעבד לא חיישינן:

רסה **וכן** ברביעי. כך הוא בתוספתא וקצת קשה דהא לא קאמר אלא שנים או שלשה צמדים ועוד קשה כיון דאתחזיק בשלשה רביעי ל"ל והתוספות לא העתיקו וכן ברביעי

וגם בקיצור ובטור סימן ל"ח השמיטו אבל נ"ל לקיים הגרסא דהכי מסקינן בפרק המוצא תפילין דכי הוו צבתים אין מחזיקין מאחד על חבירו וצריך לבדוק בכל צבת וצבת לפי שדרך ליקח צבת מאיש אחד וצבת מאיש אחר (לשון צבת כמו שול תשולו מן הצבתים) ומסקינן נמי דמשום הכי אפילו כי בדק מג' צבתים לא סגי ואפילו רביעי וחמישי נמי דהכי נמי הך תוספתא אע"ג דברישא לא קתני אלא שנים שלש מכל מקום מסיק בסיפא דזבן ארבעה אם היו יותר מג' והוא הדין לה' וז' אם היו כל כך:

רסו **מגיד** שצריך לבדוק וכו'. דסבירא ליה בחוקת תפילין הכתוב מדבר תוספות ועיין לעיל סימן ט"ו:

רסז **ביומא**. פרק קמא דף י"א ומייתי לה רבינו בהלכות מזוזה סימן ט"ו:

רסח **ה"ג** בספרים אחרים שמא נתקלקל הכתב או בלה הקלף:

רסט **במזוזה** לזה גרס בס"א:

רע **מקומה** בסף והזרם והמטר גרס בספרים אחרים:

קיצור תיקון תפילין

א **ה"ג** בס"א בקיצור סדר תיקון:

ב **שיהא** מרובע ברבוע גמור ובאלכסון. כלומר לערך אמתא בריבוע אמתא ותרי תומשי באלכסונא ב"י סימן ל"ב:

ג **אך** שכתוב בשמושא רבא שיהא רבועו אצבעיים כו'. ועיין מה שכתבתי בשם התוס' לעיל סימן ה':

ד **ה"ג** בס"א להניח שני תפילין וחזינן בפרק המוצא תפילין דעם התיתורא והמעברתא יש מקום בראש להניח ב' תפילין הלכך נהגו:

ה **ה"ג** בס"א או חיה טהורה ואפילו מן נבילה:

ו **ומימין** הקורא. פי' העומד לנגדו טור סימן ל"ב:

ז **ובאלו** ג' פרשיות כתוב בהן ולטוטפת. כלומר ולפיכך כותבים אלו הפרשיות בתפילין ולא הוצרכתי לפ' זה אלא שראיתי להרב הב"י ס"ס ל"ו דשגגה יצאה מלפניו ז"ל כאילו רצה רבינו לומר שכתוב בהן ולטוטפות מלא וי"ו ומשום כך הגיה בלשון רבינו ע"ש ואינו ענין כלל כמבואר לכל מבין אלא שהוא ז"ל ראה כך כתוב ולא השגיח אהיכא קאי:

ח **וצריך** שיכתבם בימינו. דהכי הוה דרך כתיבה וכדאמר לעיל מה כתיבה בימין כו' ועי' מ"ש בשם רמ"י בד"ח הל' ס"ת סעיף כ"ב: ונמצא גרס בס"א:

ט **לדבר** השם. וכן העתיק הטור ובס"א לכבוד השם וגי' הספר יותר נכונה:

י **ויחזור** ויקראנה קודם שיתננה בתוך ביתה. כדי שלא תתחלף לו פרשה בפרשה כ"כ סי' ל"ב בשם הר"י אכסנדרני: שיגרוד גרס: ה"ג

יא **עד** שיהא הכתב מיושר. ובס"א כדי שיכתוב מיושר ושוה:

יב **וצריך** שיניח חלק למעלה כו'. והיינו שיעורא דמלא אטבא דגבי מזוזה בהלכות מזוזה סימן ד' כ"כ ב"י סימן ל"ב ועיין בדברי חמודות:

יג **ויעשה** השטות שוות כו'. וז"ל ספר התרומה סימן ר"ה וצריך שיהיה כתיבת השיטין שוה באורך דאע"ג דגבי מזוזה שלש שתים ואחת שהולך ומקצר השיטין ואם עשה כמו שורה אחת גדולה ואחת קטנה הכל כשר שמא בתפילין אינו כן עכ"ל וז"ש שלש שתים ואחת נראה דלא דק ועיין בהלכות מזוזה סימן ג':

יד **מלבד** האחרונה. לפי שהיא סתומה בתורה:

טו **ה"ג** בס"א לעשות ראשונה של יד וידבר את היום יוצאים:

טז **ממצרים** וכן העתיק הטור סימן ל"ה אבל בס"א ה' ממצרים:

יז **את** בניכם גר' בס"א ורב אלפס ז"ל הביאו בהלכותיו וליתא בהל' שלפנינו:

יח **ה"ג** בס"א אמר רבא אלפא ביתא דאתוותא דתגים אתה מוצא בתפילין:

יט **ה"ג** בס"א ו"ס דהיבוסי ג' ג' תגי ש' דאשר ה' תגים י' דלי ג' תגים למ"ע:

כ **ה"ג** בס"א פ"ר דפטר ג' ג' תגי הז"ם דהזכרים ג' ג' תגי א"ך דישאלך ד' ד' תגי' ד' דיד ק' דהקשה ח' דלשלחנו כ"ה דידכה וגם הטור סימן ל"ו כך העתיק והב"י היה לפניו גי' שלפנינו אלא דאכתי ק' על הב"י דעל ט"ט דלטטפת דבסמוך כתב דרבינו דילגו והא ליתא בב' הנוסחאות:

כא **ה"ג** בס"א ט"ט דלטטפת נ' דנפשך:

כב **היינו** תגים גדולים. שהן כעין מקלות כ"כ בס' התרומה:

כג **שאין** לסמוך עליהם. כדפרישנא לעיל גרסי' בס"א:

כד **בספרו**. בפ"ב מהל' תפילין:

כה **ה"ג** ג' זיונין וק' של וקשרתם יש עליה ג' זיונין וטט"ף של ולטטפת:

כו **הלכך** טוב שיעשה כולן. ז"ל של רבינו ז"ל וכתב עליו הב"י סימן ל"ו וז"ל וא"ת היאך נמשך ממה שאין פסול בתוספת שהוא טוב שיעשה כולם שגם כן שלא יעשה לשום א' מהם הוא טוב מאחר שאין פסול בגרעון וי"ל דה"ק כיון שאין פסול בתוספת טוב שיעשה כולם ויקיים דברי האומרים לעשותם:

כז **ה"ג** בס"א הוציא מלא יוצאים חסר וי"ו וכ"ה בהרמב"ם והב"י שכתבד בספרים רבים כתוב הוציא מלא וי"ו היא גי' ספרינו ולא גי' ס"א: תורות גרס:

כח **עיניך** מלא בחזק חסר גרסי' בהרמב"ם:

כט **לטוטפת** חסר וי"ו שגיה גרס:

ל **ואומר** שגם הוא חסר שני ווי"ן. וכך סתם רבינו בריש הל' זה וכן מוכח שם לישנא דרבי ישמעאל בברייתא ותיובתא דהרמב"ם וצ"ע: ה"ג בס"א ותימה הוא לומר דכריכות:

לא **ובירושלמי** דפ"ק דמגילה גרסינן. והוא שם הלכה י"א:

לב **וחוט** התפירה יהא סובב משתי רוחות. וכתב ב"י שכ"כ הרמב"ם ושנ"ל שהם מפרשים כן על מה שאמרו בשמושא רבא על מספר התפירות בר מדעייל ונפיק ובמקומו לעיל כתבתי פ"א בשם ס"ה והמרדכי:

לג **ואם** נפסקה התפירה בג' מקומות צריך לתפור פעם אחרת. וכתוב בס"ה וסמ"ג דהיינו דאיתא בירושלמי פ"ד דמגילה ר' זעירא איפסק גידא דרצועתא שאל לרב הונא ורב קטינא ושרון ליה איפסק זמן תלינות ושריין ליה ולא מן אולפן פי' שלא היה מן הדין ובדוחק דכיון דהתפירה בשני מקומות גנאי הוא וסמ"ג כתב ואני קבלתי דברצועה שנתפרה בגידין קאי וס"ה כתב דנראה דבמקום גידא דרצועות גר' גידא דתפילתא ע"כ ועיין בד"ח סעיף קמ"ה:

לד **שימדוד** הרצועות כך העתיק הטור סימן ל"ב:

לה **ה"ג** בס"א ומתנדנדים ונפסדים ומתקלקלין ע"כ העבירו:

לו **ה"ג** בס"א בתפרן ובאלכסונן ובמנין התפירות ומכניס:

לז **ה"ג** בס"א כצורת יו"ד להשלים אותיות שד"י יש שחותכין בסוף הרצועה אצל הקשר כצורת יו"ד ואורך הרצועה כדי שתגיע עד אצבע צרדא:

לח **יהא** שמיה רבא גר' בס"א ועיין בפרק מי שמתו סימן י"ט:

הלכות ציצית

א **הכל** חייבים בציצית כהנים לוים וישראלים גרים נשים ועבדים גרסינן בגמרא וברי"ף ומה שגורס בריי"ף עבדים משוחררים נ"ל שהוא ט"ס דההוא ישראל מעליא הוא ופשיטא וסריכא דלישנא דס"פ ראוהו ב"ד דמסכת ר"ה נקט והתם דוקא משוחררים דאילו עבדים לא דהתם נמי נשים פטורים ומ"מ קשיא לי נמי גירסת גרים דהא נמי פשיטא כדכתיב בפרשת שלח לך תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם וא"ל דגרים היינו גר תושב דאינהו פשיטא דלא מיחייבי כל שאינם בני מצות כלל אלא כשאר בני נח ועוד דלא מקרו גרים סתמא:

ב **כהנים** לוים וישראלים. ופרכינן בגמרא פשיטא דאי כהנים לוים וישראלים פטירי מאן ליחייב ומשנינן כהנים איצטריך סד"א הואיל וכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך מאן דלא אישתרי כלאים לגביה בלבישה הוא דמחייב בציצית

הני כהנים הואיל ואישתרי כלאים לגבייהו לא ליחייבו קמ"ל נהי דאישתרו בעידן עבודה בלא עידן עבודה לא אישתרו ועיין בדברי רבינו בסי' דלקמן:

ג **ר"ש** פוטר בנשים כו'. הקשה הרב רבי יעקב מאוריליינ"ש נשים לא ליחייבו בכלאים הואיל וליתנהו בגדילים תעשה לך וי"ל השוה הכתוב אשה לאיש כדאיתא בפ"ק דקדושין (דף לה.) וא"ת ונימא כיון דאתנהו בלבישת שעטנז איתנהו בגדילים וי"ל דאדרבה הוקשה כל התורה לתפילין (כדאיתא בפ"ק דקדושין דף ל"ד) כ"כ התוס' בפ"ק דערכין דף ג':

ד **מפני** שלא היה להם ציצית בסדינם. פי' שהיו מעוטפים בסדינים:

ה **דילמא** אתי להניח ציצית בסדין. וביבמות פרכי' וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה לפטור את החייב ומשני שב ואל תעשה שאני רש"י בפ' במה מדליקין:

ו **כי** היכי דמרבינן שאר בגדים לענין טומאה מדכתיב או בגד:

ז **ולא** קאמר לרבות בעלת חמש כרבנן. כדלקמן סי' ג':

ח **וחד** נפקא ליה מאשר. ליתא התם בגמרא שלפנינו ואדרבה חד תנא דהתם מרבה מאשר תכסה בה בעלת ה' והיינו כרבנן וכבר הקשיתי זה בפ"ב דברכות ס"ט:

ט **ולא** קים לן כרב יהודה גרסינן. ומשמע דדוקא הוא היה עושה ולא לאחרים תוספות פרק התכלת (דף מ') והא דרב יהודה איתא בדף מ"ג ורבינו מייתי לה בסוף ההלכות ר"ס כ':

י **מרבה** אני כסות סומא כו' מכאן קשה על הגאון שכתב רבינו בשמו בהל' תפילין סי' ט"ז דסומא פטור מן הציצית וכמ"ש שם:

יא **כיון** דכסות לילה פטור. נמצא שהיום גורם לחייב המלבוש. תוס':

יב **ה"ג** בס"א כשמשכימין באשמורת ששליח צבור: ב

יג **שאינה** מצויצת שעד ל' יום גר' בס"א ועיין ריש ס"י:

יד **צריך** לברך. והאריך יותר בזה בפרק כל הבשר ס"ס כ"ו ע"ש: ג

טו **ואידך** נפקא ליה מאשר. כלומר ממלת אשר לבדה ותכסה בה אתא לרבות כסות סומא וכ"כ ב"י סימן י"ז: ד

טז **שכולן** מצוה אחת. ובגמ' לא אתפרש מנלן והרמב"ם כתב בפי' המשנה דלעיל מהך שכולם קבלה בידינו ואסמכוהו נמי אקראי: ה

יז **פי'** דצרייה לגלימיה שהגביה כנפי הטלית ותפרן. ולישנא דצרייה לא משמע דתפרן ואף רש"י לא פי' כן אלא שכפל וקשר וגם א"א לפרש כן מדאיתא תו בגמרא אמר רב דימי מנהרדעא האי מאן דחייטיה לגלימיה לא עביד ולא כלום והיינו דכפל הכנפות ותפרן וכן פרש"י בשתי הלשונות וטעמא דתפירה נמי לא מהניא קאמר בגמרא משום

דאם איתא דלא מבעי ליה לפסוק ולשדייה פרש"י אם ארוכה היא לו ואינה צריכה לו ארוכה כל כך לפסוק אותו כפל ולשדייה ואח"כ יתלה הציצית: ו

יח **התכלת** אין מעכב את הלבן. דמדכתיב הכנף דרשינן בגמרא מין כנף ועיין בפרש"י ר"ס דלקמן:

יט **התכלת.** פרש"י צמר צבוע כדאמרינן כו'. בפ"ק דיבמות דף ד' ושם פרש"י דשש כיתנא דכתיב ומכנסי בד שש משזר ובד היינו עשתן כדמפרש בבא לו כ"ג במסכת יומא דבר העולה בד בד ותכלת עמרא וכן שאר צבעים האמורים בבגדי כהונה ארגמן ותולעת שני שאין בגדי כהונה אלא מצמר ופשתים דכתיב בספר יחזקאל ביה"כ בגדי פשתן ילבשו ולא יעלה עליהם צמר ש"מ שעבודות החיצונות יש בהן צמר עם פשתן ולא מין אחר ומדמפרש קרא שש בא' מן המינין ש"מ שאר המינים צמר היו ע"כ ופי' התוס' דליכא למימר דתכלת נמי כיתנא אלא צבוע הוא וארגמן ותולעת שני עמרא דסברא הוא דכל הצבועין מין א' הוא מדלא חילק בהן אלא בצבע ע"כ ובגמרא דפרק בא לו (יומא דף ס"ט ע"א) אמרי' דליכא לפרש בד אעמרא אע"ג דנמי בד בבד הוא מ"מ יש נימין דמיפצלו מתחלקות לשתים אבל פשתן לא מיפצל אלא ע"י לקותא כשמקישין עליו:

כ **אע"ג** דמצוה לתת שני חוטי תכלת וכו'. עיין מה שאכתוב בזה לקמן בשם התוס':

כא **ונהגו** כפירש"י וכן מוכת בפרק התכלת וכו'. וטעמא כתב רמ"י ז"ל מהא דכתב הרמב"ם בפ"א מהל' ציצית ששניהם מצוה אחת אע"פ שאין מעכבין כו' ושאמרו חכמים הראשונים והיה לכם לציצית מלמד ששניהם מצוה אחת והלכך לא דמי לתפילין שהם שתי מצות ועל הדרש שדרשו מוהיה פי' רמ"י דה"ל לכתוב והיו ונ"ל משום דפשטיה דקרא משמע דלא קאי אפתיל תכלת לחודיה דאל"כ ליעבד פתיל תכלת לחודיה:

כב **ה"ג** בס"א א"נ רמי:

כג **ונהגו** להשים ערבה הרבה בלולב. ומסקי התוס' דפרק ראוהו ב"ד (ראש השנה דף כ"ח ע"ב) בד"ה ומנא תימרא כו' לפי שאין בל תוסיף אא"כ מוסיף מין אחר וכתבו דמיהו תימה דלפי זה אם היה נותן כמה חוטין בציצית וכמה פרשיות בתפילין בבית אחד לא היה עובר משום בל תוסיף ע"כ ובסמוך כתב רבינו דיותר משמונה עובר:

כד **ה"ג** בס"א כיון דציצית אחד בכנף ולא שתים. פי' דוקא ב' ציצית אסור אבל להוסיף חוטין בציצית שרי וקשה דבסנהדרין פ' אלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פ"ח:)

כה **רמי** ד' כו'. ולקמן בסי' י"ב כתוב באורך:

כו **ובסנהדרין** במוסיף על תמניא. ומכאן קשה כמה שכתב לעיל בשם התוספות:

כז **דהיכי** משמע גרס בס"א:

כח **ה"ג** בס"א גדיל שנים גדילים ד':

כט **ועומד** הוא. נ"ל דל"ג ליה:

ל **ולעולם** גדילים בעינן דהיינו ד' חוטין כו'. וכתבו התוס' וא"ת ומנלן דבעינן ב' חוטי לבן וב' חוטי דתכלת דילמא אגדילים קפיד קרא אפילו חד מהאי ושלשה מהאי וי"ל כיון דתרי מיני' בעי רחמנא סברא הוא שיהיו שוין ע"כ:

לא **בין** שאין בו אלא מין אחד ועושה שנים משום מין זה ושנים משום מין שני כמ"ש בסימן דלקמן בשם ר"ת וכך כתב רבינו בתשובה כתבתיה בד"ח סעיף ח':

לב **מלמד** שמעכבין זה את זה דברי רבי וחכמים אומרים אין מעכבין ומפרשינן בגמרא מאי טעמא דרבי דכתיב הכנף מין כנף וכתיב פתיל תכלת ואמר רחמנא וראיתם אותו עד דאיכא תרוייהו בחד ורבנן וראיתם אותו כל חד לחודיה משמע ורבינו מייתי ליה לקמן סימן י"ז:

לג **וגרדומי** אזוב כשרים. אע"ג דמתניתין היא בספי"א דמסכת פרה כבר הרגישו בזה התוספות דפרק קמא דסוכה דף י"ג וכתבו דאגב דתכלת נקט אזוב א"נ משום אזוב דמצורע איצטריך:

לד **אם** נפסקו שנים מן השמנה כו'. וז"ל נ"י כל שנשתייר שיעור עניבה כשירה ודוקא בשני חוטי לחוד כי לעולם צריך שישתיירו שני חוטים שלמים מכל צד בכל כנף וכנף שיהא בהם י"ב אצבעות (כדלקמן סי' י"ב) ודי בכך אע"פ שבשעת עשיה הוסיף בארכה עכ"ל וכתב ב"י סי' י"ב שכך הם באור דברי ר"ת ג"כ דלא מכשירין אלא כשנשתיירו ב' חוטים שלמים דהיינו ד' ראשים שכל אחד מהראשים ארוך י"ב אצבעות אז מכשירים כשנפסקו הב' חוטים אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה דבני ר' חייא לא מכשרי אלא באיגרדום תכלת ונשתיירו ב' חוטי הלבן שלמים או איפכא אבל אם נפסקו ג' חוטין אע"פ שנשתייר בהם כדי עניבה פסולים כיון דאיגרדום חד מינא וקצת מהמין האחר ומפני כך כשנחתכו ג' ראשים חיישינן שמא כל ראש הוא מחוט אחד ונמצא שאין כאן אלא חוט א' שלם הלכך מספיקא פסול אבל כשלא נחתכו אלא שנים ראשים מכשירים כשנשתייר כדי עניבה שאפילו את"ל שכל ראש הוא מחוט אחד עדיין יש ב' חוטין שלמים שלא נפסק מהם כלום וכתב עוד הב"י דהא דפסלי' בנפסק ג' חוטין מספק היינו במי שאינו מדקדק שיהיו ד' ראשים מצד זה וד' ראשים מצד זה דאילו למדקדק בכך אם כל הג' ראשים הפסוקים הם מצד אחד ודאי מג' חוטים הם ומיהו היכא דקצתם מצד אחד וקצתם מצד השני בהא אפי' למדקדק בכך נמי איכא לספוקי שמא הם משני חוטין או שמא הם מג' חוטין ע"כ וכ' עוד הב"י וא"ת אמאי מצריך בנפסקו שני ראשים

שישתייר בהם כדי עניבה הא בלא שיור כדי עניבה הוה לן לאכשורי ממ"נ אם שני ראשים הללו משני חוטין הם הרי נשתיירו הראשים השניים שמהצד האחד שיש בהם כדי עניבה ויותר ואם שני ראשים אלו הם חוט אחד אע"פ שלא נשתייר כדי עניבה כשר דהא לא פסל רבה בר רב אדא אלא בנפסק חוט א' מעיקרו דמשמע שלא נשתייר בו כלום אבל אם נשתייר בו כל שהוא אע"פ שאינו כדי עניבה כשר וי"ל שמה שפי' רבינו לקמן בפי' הי"מ דכל שנשתייר בו פחות מכדי עניבה נפסק מעיקרו קרי ליה לפר"ת נמי מפרש הכי ואע"פ שלא נתפרש בדבריו עכ"ל ועיין לקמן מ"ש בזה וכתב עוד הב"י דמ"ש בנפסקו שנים שנשאר בהם כדי עניבה כשר לאו למימרא שבכל ראש מהם צריך שיהיה כדי עניבה דהא כשיהיה בראש אחד מהם כדי עניבה סגי שאם שני הראשים חוט אחד הוא הרי יש בראשו האחד כדי עניבה ואם הם מב' חוטין אפילו לא היה בשום אחד מהם כדי עניבה כשר שהרי נשתיירו הראשים השניים שיש בהם כדי עניבה ויותר עכ"ל ועיין עוד מה שאכתוב בזה בד"ח סעיף י"א:

לה **ה"ג** בס"א חד וקאי אאידך:

לו **אין** מועילין זה את זה. גרסי' כן נ"ל וכך העתיק הב"י וז"ל התוס' ולרבנן אפילו בחד מיפסל דהא תרי מצות בינהו ולא תועיל האחת לחבירתה דהוי כאלו אגרדום תכלת ומקצת לבן וכתבו עוד דמיהו נראה דלמאי דבעינן בלבן נמי ד' חוטין א"כ חד מצוה נינהו ואי לא בעינן אלא ב' כ"ש דלא מעכבי וכמאן דליתנהו דמי עכ"ל:

לז **דר"י** בן נורי פליג עלה. כדבסי' דלקמן:

לח **ה"ג** בס"א מילתא דבני רבי חייא:

לט **בפלוגתא** דרבי ורבנן. ולשון התוס' דהוי דלא כהלכתא:

מ **דכיון** דנפסק במקום חיבורו בכנף. דהיינו למעלה מהגדיל אע"פ שכל שני ראשי החוטין קיימים הוי כאילו ליתנהו לגמרי שהרי אינם נאחזים בטלית כלל וכן נראה פרש"י לקמן על נפסק החוט מעיקרו וה"ה אם לא נפסק במקום חיבורו בכנף אלא שנפסק בענין שלא נשתייר בשום אחד מב' ראשין בכדי עניבה נמי פסול וכדמסיק דלא נשארו כ"א ג' חוטין וכ"כ הב"י:

מא **והא** דקאמר רב כו'. כבר כתבתי לעיל בשם הב"י דאף לפי' ר"ת נמי הכי מפרש ליה ולי פשיטא מילתא דהא בגמרא מסקינן אהא דמותבינן לרב מדתניא שיריו וגרדומיו כל שהוא דברייתא ה"ק דבעינן שיורא לגרדומין כדי לענבן:

מב **וכן** רמי תכלתא לפרזומי דאינשי ביתיה. גרס והוא בדף מ"ג וה"מ נמי לאתויי הא דלקמן סי' י"א ובהתכלת כו' שמביא תכלת ממקום אחר כו':

מג **מאי** שירים ומאי גרדומים כו'. אהא דאמר רב אם נפסק החוט מעיקרו פסולה מותבינן ליה מדתניא בד"א בתחלתו אבל סופו שיריו וגרדומיו כל שהוא ופרש"י גרדומים אגרדומי ולגמרי נפסק צד העיקר וקשיא למ"ד נפסק החוט מעיקרו פסולה וכתבו התוס' דק' דהא כל שהוא קתני וצ"ל דלצדדין קתני ולא קאי אלא אשיריו ונראה לפרש לאו שיריו דאיפסיק מינייהו כלומר שיש מן החוטים שנפסקו מעיקרא ואשתייר מן השלמים נמי וגרדומי דאגרדומי כולם והשתא לא קאי כל שהו אלא אגרדומין והא דאפסיק מינייהו הוי השתא כמו נפסק החוט מעיקרו דלעיל וכה"ג קרו שיריו בפ"ק דסוכה גבי תחלתו ג' וסופו ב' עכ"ל והיינו דמסיק רבי אלמא דגרדומי אכל ד' חוטי קאי:

מד **כדי** לענבם כולהו בהדי הדדי. וכתב הב"י וז"ל ונ"ל דאחוטים המגורדמים קאי כלומר שהחוטים המגורדמים יכולים ליענב יחד לא כמו שראיתי מצריכים שישאר כדי לענוב כל השמונה חוטים יחד ולא מסתבר דלמה לנו שישאר בגרדומים כדי לענוב החוטים השלמים אלא בשנשאר כדי לענוב בו כל החוטים הגרדומים קרי כולהו בהדדי וכן נראה מ"ש המרדכי על בעיא זו וז"ל פי' כולהו בהדי הדדי ר"ל ד' חוטים לפיר"ת דאיגרדום דוקא מין אחד כשר ולפרש"י דאיגרדום כולהו כשר ר"ל לענוב כל השמנה חוטים עכ"ל המרדכי והא דקאמר או דלמא כל חד וחד לחודיה לכאורה משמע דאם נשאר בחוט כדי ליענוב הוא מיניה וביה סגי אבל מל' סמ"ג נראה דהיינו לומר שנשאר בו כדי ליענוב על חוט אחד ולפי שלא נשאר בו כדי ליענב על כולם אלא על חוט אחד בד קרי ליה כל חד וחד לחודיה שכתב וז"ל והוא שישאר מן החוט כדי לעשות עניבה על שאר החוטים או על אחד מן החוטים שבזה מסופק הגמרא והמרדכי נראה שהוא מסופק איזה מפירושים אלו עיקר שכתב וז"ל ולי הדיוט הכותב הנני מסופק אם הא דקאמר בגמרא או דלמא כל חד וחד לחודיה אם ר"ל כל חוטי הציצית כל אחד לחודיה צריך כדי עניבה וכן משמע הלשון או ר"ל אם כדי לענוב חוט אחד לבדו ובסמ"ג משמע חוט אחד לבדו עכ"ל המרדכי: ח

מה **חותם** של טיט. וכתבו התוספות מה שמדמה חותם של טיט לציצית שכך עושים לעבדים והציצית מעיד על ישראל שהם עבדי הקב"ה כדאיתא בפרק במה אשה כבלא דעבדא תנן עכ"ל:

מו **ושוין** שאם כפלה ותפרה שחייבת. ובגמ' פרכינן תפרה פשיטא לא צריכא דנקטיה בסיכי ופרש"י בסיכי ברוק"ש ל"א תפירה רחבה בשטי"ר וקשיא לי הא דאמר בסוף הקומץ האי מאן דחייעיה לגלימיה ע"כ ט

מז **אמר** רבא. כך גי' הרי"ף אבל בגמ' ל"ג ליה:

מח **מתביישים**. כדאמר מתחלה מניחים מוגמר תחת חולי מעים כו'. כמ"ש רבינו בפרק ואלו מגלחין סי' קכ"ז.

מט **ואע"ג** דאמר הטילו ולא קאמר התירו. אבל בנוסחא שלפנינו גרס התירו וכן העתיק רבינו בפרק אלו מגלחין והתוס' דריש פרק מי שמתו העתיקו הטילו ובפ' האשה דכדה דף ס"א העתיקו התירו:

נ **מ"מ** משמע להסירו כו'. ובכמה דברים אנו סומכים על ספרים החיצונים וכו' כמ"ש רבינו שם בפרק אלו מגלחין וכ"כ התוס' בר"פ מי שעתו ובתוס' דהאשה דנדה כתבו דמיהו טעמא של אבא שאול לא נתברר ועיין עוד בדברי רבינו דאלו מגלחין דכתב פ"א על הא דאבא שאול:

נא **כיון** שאין בר קיום מצות. וגידול המצווה כו'. תוס' דר"פ שמתו:

נב **וי"מ** ההיא שעתא כו'. עיין עוד פ"א בדברי רבינו פרק אלו מגלחין:

נג **ושקלינן** וטרינן. ואסיקנא גרס ברי"ף: י

נד **משמיה** דר' זירא. וכן הוא בגמ' אבל ברי"ף הגי' משמיה דר' יוחנן:

נה **וכנפיה** של עור. פירש"י שנחתכו קרניה כו' ורמ"י ז"ל בסי' י' סעיף ד' כתב בענין אחר שכל מקום הארוג אין שם כנף אלא הוא עגול ותפר בו חתיכת עור ועשה שם כנף:

נו **מ"ט** עיקר בגד בעינן. וכתב רמ"י ז"ל דכתיב על כנפי בגדיהם ובגד הוא כל דבר הנארג באריגה ונעשה בגד משא"כ של עור אבל הכנף אין קפידא דכנפי בגדיהם משמע: כנפים של בגדיהם יהיו הכנפים מה שיהיו ע"כ ויפה פירש ומהרי"ק כתב בשורש קמ"א בשם הר"ר מנוח. דטעמא משום דכתיב אשר תכסה בה ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד ומש"ה אזלינן בתריה בין לפטור בין לחיוב ע"כ:

נז **אמר** רב יהודה טלית שאולה כו'. עיין לעיל סי' ב' ובפרק כל הבשר סי' כ"ו: יא

נח **אמר** רבה. וכן הוא ברי"ף אבל בגמרא הגירסא אמר רחבה:

נט **פירש"י** ז"ל דחיישינן דלמא פייש כו' ואיכא תעשה ולא מן העשוי. וכיוצא בזה פרש"י נמי אהא דגזירה שמא יקרע סדינו כו' דלקמן סי' י"ז ושם כתבתי מה שהקשו עליו התוס' אדהתם והיא בעצמה קשיא נמי אדהכא ומפרשינן התם כדפי' רב עמרם אדהכא:

ס **ואינם** ראוים לציצית. כיון שאינם ממין הטלית כדלקמן סימן י"ז וי"ח:

סא **תנ"ה** כו' רמ"א לא יתפור וחכ"א יתפור. וכן הוא בגמרא וברי"ף ותמיהא היכי מייתי ראיה מכ"מ דודאי לכאורה הלכה כחכמים ובנ"י כתב וחכ"א לא יתפור ואתיא דרב יהודה כרבנן דהלכתא כוותייהו ע"כ ומצאתי להב"י סי' ט"ו שהעיר גם בזה וכתב

דמצא כתוב בהגהות מיימון החדשות דשפיר מייתי ראיה מר"מ אע"ג דרבנן פליגי עליה משום דהלכה כר"מ בגזירותיו ע"כ:

סב **אפילו** אמה על אמה. כלומר ואצ"ל שאם הוא הכנף לבדו דפשיטא דלא יביא דהוה משום תעשה ולא מן העשוי:

סג **ובה** תכלת. כלומר ציצית כדכתב רבינו לעיל סי' ז' שקורא לכל הציצית בשם תכלת:

סד **ה"ג** בס"א ואין בזה משום ולא מן העשוי:

סה **ובלבד** שלא תהא מופסקת שיהו כל חוטיה שלמים. זה הלשון דשיהו כו' לשון רש"י הוא והתוספות כתבו וז"ל ובלבד שלא תהא מופסקת צ"ע מאי פירושו ומאי אשמועי' ע"כ וגם נ"י כתב וז"ל שלא תהא מופסקת אינו יודע אם כך הגירסא ולא ראיתי בו שום פי' ע"כ והייתי תמה דהא לפי פרש"י ורבינו טובא קמ"ל דאע"ג דאי אגרדום ונשתייר כדי עניבה בהני אנפי דלעיל סי' ז' דכשרים היינו דוקא היכא דבאותו טלית היו מתחילה שלמים ואחר כך איגרדמו אבל הכא שמתחלה היו בטלית גרדומין ולא שלמים אינם כשרים ושוב מצאתי שהב"י דחה לפירוש זה דאי תימא הכי למה לא כתבו הרמב"ם והטור ורבינו ירוחם לזה הדין אבל בקיצור כתבו:

סו **רב** אמר אין מתירין מבגד לבגד. ואפילו למ"ד חובת גברא סבר רב דאין לבטל מצות הטלית כדאשכחן במזוזה בסוף השואל ומייתי לה רבינו בהלכות מזוזה (סי' י"ז) שנענש אותו שנטל המזוזה ואע"ג דחובת הדר היא ושמואל דאמר מתירין אע"ג דקסבר חובת טלית היא דהא שמואל מחייב לעיל כלי קופסא כיון דאין לו אלא כדי טלית אחת טוב שיתן באותה שהוא חפץ להתעטף ולא דמי למזוזה. עכ"ל התוספות דפרק התכלת ובפרק במה מדליקין דף כ"ב כתבו בתירוצא דאדשמואל דכיון שעשאו לצורך בגד אחר מש"ה מותר וגבי מזוזה לא היה בדעתו להניח בבית אחר וכתבו עוד. שם א"כ מזוזה שאני שעשויה להציל מן המזיקים ע"כ ותירוץ בתרא זה כתבו התוס' דפרק השואל ועיין בהלכות מזוזה בדברי חמודות סעיף נ"ג וא"ת לרב תקשה הא דקתני בברייתא דלעיל ושוין שמביא תכלת ממקום אחר כו' ומצאתי בפי' הנדפס בר"ף. דתירץ דאיהו מוקי לה בדיעבד ולא נהירא לי דשוין שמביא לכתחלה משמע ולכן נ"ל די"ל דברייתא מדאורייתא קאמר שאין בו משום תעשה ולא מן העשוי והך דרב מדרבנן בעלמא הוא משום ביזוי מצוה: יב

סז **בש"א** ד'. וכתבו התוספות וז"ל טעמא דבית שמאי ניחא כדדרשי לעיל גדיל שנים גדילים ד' אבל טעמא דב"ה קשה דדוחק לומר דלית להו אלא גדילים שנים ופתיל

תכלת הרי תלתא ושמא הא דדרשינן גדילים ד' היינו בכפילה ואלבן קאי והשתא סברי ב"ש דה"ה תכלת דפתיל לאו דוקא וסברא הוא להשוותם והיינו ד' חוטין בלא כפילה וב"ה סברי דפתיל דוקא והא דביומא דריש מפתיל תרי התם הוא דאשנים דכתיב ברישא מהדר דמיירי בכפול ור"ת פירש דמגדיל נפקא להו לב"ה דעבות מתרגם עובד גדילו ונראה לפי' זה דב"ה דרשי גדילים הרי ששה וכשנכפלו י"ב עכ"ל וכלומר דעבות דמתורגם גדילו היינו בחוטים ג' דב' לאו עבות הוא ומצינו דדריש עץ עבות קלוע כמין קלייעה:

סח **חמש** באצבעתא. ובהל' מקואות ס"ס ט"ו כתב רבינו שהוא הבינוני ופירשתי שם שר"ל ששיעורו הוא בינוני וממוצע בין הגודל והקטנה ועיין שם בד"ח סעיף ס"א שכתבתי בשם ב"י שהוא האצבע הסמוך לגודל ובגמרא הגי' חמש בתילתא ורש"י פי' בתילתא אצבע ונ"ל דקרי ליה תילתא כלומר שהוא משולש עם אלו השנים הגודל והקטנה וממילא שהוא הבינוני שזה הגדול וזה הוא הקטן:

סט **אמר** רב הונא ד' בתוך ד' גרס. והא דפסק ארבע והיינו כב"ש הא איפסק נמי בברייתא בסיפרי כב"ש ומייתי לה רבינו לקמן בסמוך:

ע **שש** אצבעות. כדלקמן ר"ס ט"ו נוי תכלת כו':

עא **שהוא** לשון גדיל גריס. כן נ"ל וכן העתיק הב"י סי' י"א:

עב **יונתן**. וכן הוא בריי"ף אבל בגמרא יוחנן:

עג **ואביק** להו מיבק. פרש"י עונבן שחוזר ומכניס שתים הראשים וכו' פירוש לפירושו שכשמכניס הכפל בנקב הטלית נמצא שמצד א' של הנקב יוצא הכפל ומצד השני תלויין שני הראשין ולוקח אותן הראשין ומכניסן בתוך הכפל ונמצאות אלו שני הראשין תלויין בעניבה בכנפות הטלית. ומשום כך כתבו התוס' וז"ל נ"ל שלא היה מעביר דרך נקב האביק אלא ז' חוטין לכל היותר והשמיני מניח וקושר בו דאל"כ היה יכול להעביר הציצית מן הטלית דרך האביק אחר עשייתו ולא משכחת כלאים בציצית עכ"ל:

עד **קסבר** בעינן תמניא בגלימא. פי' התוס' וז"ל דריש גדילים ארבעה וכן מתכלת שבשעת נתינתו בטלית יהו שמנה ורב ירמיה מדפתי

עה סובר כן וא"כ ה"ל שיתסר דלית ליה אביק עכ"ל כלומר וכיון דלית ליה אביק א"כ משני צידי הנקב שבטלית תלויים שני ראשים בכל צד שלאחר שהכניס הכפל חותכו לשנים ונמצא גם שם תלוים שני ראשים וה"ל בין הכל שיתסר:

עו **כי** היכי דלהוי גדיל גדילין במקום פתיל. כן הוא בריי"ף ונראה לי דהכי פירושו דבמקום שפותליהו ועונבו בטלית שם יהיו גדילים ארבעה וכן מתכלת כמ"ש לעיל בשם

התוספות ובפרק קמא דסוכה דף י"א גבי הטיל לב' קרנות בבת אחת ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהם ומפרשינן לה בגמרא דפוסק ואחר כך קושר וצריכא למימרא דכשרים דמהו דתימא בעינן כנף בשעת פתיל וליכא קמ"ל ופרש"י בעינן כנף בשעת פתיל בשעה שפותלו ותולה בו הפתילים בעינן כנף אחד ולא שנים ע"כ ועיין לקמן בסמוך:

עז **מכניס** ארבע חוטין וכופל לשמונה. כבר נתבאר בדברי רבינו בסי' ו' מאי טעמא עבדינן השתא ד' אע"ג דאין לנו תכלת וכתבו התוס' בר"פ התכלת בסוף דיבור הראשון וא"ת מנלן שצריך לכופלו ואי הוה עפרשי' עשה גדיל ופותליהו מתוכו היינו שצריך לפותלו כעין פתילה שהיא כפולה ניחא אבל בקונטרס לא פי' כן ע"כ ורמ"י ז"ל כתב בסי' י"א סעיף ד' שאם לא יכפלם היאך יתלו בבגד אבל אסמכוהו ג"כ אקרא כו' דפתיל משמע שצריך לכופלו כו' ול"נ שטעמו אינו טעם דאי משום שיוכל לתלותם הרי יכול שיכפול שנים ויהיו ארבעה ויתקיים גדילים ד':

עח **אמר** רבה בר בר חנה אמר רב יאשיה גרס. והוא בפרק התכלת (דף ל"ט ע"א) ול"ג אמר שמואל לא בגמ' ולא בריי"ף ומיהו גם נימוקי יוסף העתיק אמר שמואל: יג

עט **אמר** רב הונא. כך גי' הריי"ף אבל בגמ' גרס אמר רב יהודה:

פ **בני** ישראל ולא העובדי כוכבים משמע דלא בעינן כוונה ועשייה לשמה מדאיצטריך למעוטי עובד כוכבים ותקשה לדברי רבינו בר"ס דלקמן דפי' דבעינן תלייה לשמה ושם אפרש בס"ד:

פא **אבל** אשה כשרה כו'. עיין בדברי רבינו בפרק השולח סי' מ"ו:

פב **ולא** אמרי' כל שאין בלבישה אין בעשיה. דהא לא כתיב בגופה לבישה אלא בכלאים ומלתא אחריתא היא כ"כ התוס':

פג **ישנו** בעשיה. נ"ל שצ"ל בכתיבה וכן הוא לעיל סי' ג':

פד **גרדין** חוטים היוצאים בשפת הבגד. ואלו קוצים יוצאים מהיריעה והם עבים כדרך יריעה וא"כ ביריעה בעצמה יוצאים ולא בשפתה:

פה **פסולה** משום דבעינן תלייה לשמה. ותימה דבסי' לעיל דדריש רב ועשו להם ציצית בני ישראל ולא העובדי כוכבים למאי צריך ליה קרא למעוטי עובד כוכבים הא אפי' ישראל שעשה שלא לשם ציצית פסול דבעינן עשיה לשמה כדכתב רבינו הכא ועובדי כוכבים ודאי דלאו בני כוונה ועשיה לשמה הן ולא ה"ל לקרא למעוטינהו כלל ואיכא למימר דרב פליג אדשמואל דהכא ורבינו דכתב ליה נמי להא דרב לא כתבו אלא כדי למידק מינה דהא אשה כשרה ועיין בדברי חמודות:

פו **בעינן** טויה לשמה. דאמר קרא גדילים תעשה לך לך לשם חובך גמרא פ"ק דסוכה דף ט':

פז **והלכתא** כשמואל. וכ"כ הרי"ף וכתב נ"ל דהא דאמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מתלת דעבד כשמואל (וקא חשיב להו לעיל סי' י"א) הא אמרינן כחומרי דרב עביד אבל כקולי דרב לא עביד אלא היכא דמסתברא טעמיה ע"כ ובמרדכי הקשה על זה מהא דפרק המפלת (נדה דף כ"ד) דאמר דקי"ל הלכתא כוותיה באיסורי בין לקולא בין לחומרא ותירץ דאמרי' עלה בגמרא דהכא כתנאי עור בהמה טהורה אע"פ שלא עבדן לשמן רשב"ג אומר פסולה עד שיעבדה לשמה ובענין עיבוד לשמה קי"ל כרשב"ג כמ"ש בהלכות ס"ת סי' ג' וגם שם כתב דאביי ורבא פליגי בהזמנה אי מלתא היא אי לא מפרש ר"ת דרבא דקי"ל כוותיה לגבי אביי וסבר דלאו מלתא היא אתיא כרשב"ג דמשום דהזמנה לאו מלתא מש"ה צריך עיבוד לשמה דלא סגי לן בהזמנה והשתא רבא דבתראה הוא דקם ליה בשיטתיה דשמואל הלכך סתרינן להההוא כללא דהלכה כרב באיסורי עכ"ד המרדכי וקצת קשה לי דכי היכי דבפרק יש בכור (בכורות דף מ"ט) בתרתי פלוגתות דרב ושמואל דהתם אמרינן אכל חדא דאע"ג דקי"ל כל היכא דפליגי רב ושמואל הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני הכא הלכתא כוותיה דשמואל וא"כ אמאי לא אמרי לה נמי הכי הכא בגמ' ואולי דמכיון דקאמרינן בגמרא כתנאי כו' ושמואל כרשב"ג תו לא צריכא למימרא דהלכתא כשמואל דסמך ליה אדקי"ל בעלמא דבעינן עיבוד לשמה בפרק הניזקין והיינו כרשב"ג ומן התימה על הרב הב"י שלא הרגיש בהא לפרש אמאי סתרינן לכללין דהלכה כרב באיסורי ולא כתב על זה כלום לא בב"י סי' י"א ולא בכ"מ בפ"א מהלכות ציצית:

פח **ראב"י** פוסל בשתיהן. וטעמא אכתוב לקמן אדר"י ורב פפא דבסמוך:

פט **ה"ג** בס"א פרש"י חוט העב והחזק שאורגין בבגד תחלה:

צ **וצריך** שירחיק מלא קשר גודל וכו'. וז"ל הסמ"ג המטיל ציצית בבגד לא יניחנו למעלה מג' אצבעות מפני שאינו נקרא כנף ולא יניחנו למטה ממלא קשר גודל משום שנאמר על הכנף ואם היה בקרן ממש א"כ היה תחת הכנף וגם לא יניחנו ממש בשפת הבגד שגודלין כדי שיהיה חזק ונקרא בלע"ז ליישיד"א שהרי על כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מן הבגד ע"כ נראה מדבריו שסוף הבגד ממש פחות מכדי קשר גודל קרוי קרן ומכדי קשר גודל עד כדי שלש אצבעות נקרא כנף ולמעלה מג' אצבעות קרוי בגד וכן נראה מפרש"י ולפי זה מ"ש ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וכן ונתנו על ציצית הכנף אינו ר"ל שיתנו הציצית למעלה מהכנף אלא שיתנו אותו בכנף עצמו כ"כ הב"י

ובמה שהציצית נתונים בתוך הנקב שבכנף ותלוים משני צדדי הנקב בזה נתקיים על הכנף ובשם הרב חביב כתב הב"י שכתב בביאוריו וז"ל טעם שיעור כמלא גודל שמעתי כי יש באורך קשר גודל יותר מב' אצבעות ואינו עולה לג' אצבעות והרי אנו צריכים שלא יהא בקרן ממש כדי שיהא על הכנף ולא תחת הכנף וגם צריך שלא יכנס בבגד ג' אצבעות שלמים כי הוא שיעור חשוב להקרא בגד לענין טומאה וא"כ היה על הבגד ולא על הכנף ואין מקום לקיים על הכנף ולא תחת הכנף ולא בבגד רק שיהא הציצית תוך האצבע השלישי קודם השלמתן ובזה יש לו ממש להקרא על הכנף כיון שהוא יותר מב' אצבעות ונקרא

צא ולא בגד כל עוד שלא הניחו למעלה מג' אצבעות שלימות שיש בהם שיעור בגד ע"כ: טו

צב **אפילו** לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה. ומיהו כשעשה קשר אחר החוליא כדינו דחוליא בלא קשר אינו מתקיים ואין כאן גדיל וקשר העליון דאורייתא אינו סמוך לכנף אלא אותו שהוא בסוף הגדיל כשמפריד בין הגדיל והענף ונקרא עליון משום שכשנוטלו ומגביהו בידו עומד עליון. כך פרש"י ז"ל והתוספות וכ"כ נ"י ולישנא דקשר עליון בגמ' בשמעתין בריש הדף:

צג **מעלין** בקדושה. פרש"י דכיון דאקדמיה קרא למין כנף ש"מ חשוב היא ולא משום שהלבן חשוב מן התכלת שהתכלת דומה לכסא הכבוד כ"כ נ"י:

צד **ומה"ט** נמי א"צ לקשור על כל חוליא וחוליא גרסי' כדלעיל סי' ז' מדאורייתא א"צ אלא קשר אחד דקשר א' מיהת מדאורייתא מדאיצטריך למישרי כלאים בציצית דהתוכף תכיפה אחת אינו חיבור כדאיתא בגמרא בשמעתין בריש הדף ועיין לעיל בסמוך:

צה **ואם** נפרש שצריך לקשור על כל חוליא דקאמר גרסי' בס"א:

צו **דקאמר** דף ל"ח ולעיל סי' ז' מייתי לה:

צז **דתחלה** קושרים סמוך לכנף וכורך חוליא לבן וכו'. והב"י כתב בשם העיטור מפני שבזמן התכלת היו עושין ז' חוליות ג' כריכות לכל חוליא והחוליא הראשונה היתה בלבן וכן האחרונה ועל כל חוליא היו קושרים וא"כ יעלו כל קשירות אצל חוליית הלבן ה' כי בו' חוליות יש ת' קשרים א' בתחלה ואחד בסוף וששה באמצע וכיון שהחוליות הלבן היו ד' א"כ היו קשריהם ה' ע"כ:

צח **דהא** דאמר דף מג. ורבינו מייתי לה לקמן סי' כ':

צט **והיה** ר"ת ז"ל נוהג לעשות שני קשרים וכו'. ופי' הב"י כלומר שהיה קושר אצל הכנף קשר א' וכורך מעט וחוזר וקושר קשר שני וכורך כריכות הרבה ובסופן קושר ג' קשרים ובין קשר לקשר כריכה מועטת עכ"ל:

ק **כי** האחד לא יתקיים ולא חשיב קשר. ומדאורייתא קשר בעינן דאל"כ לא הוו ליה לקרא להסמך גדילים לשעטנז למשרי כלאים בציצית ואלא מיהת אע"ג דבקשר אחד סגי מדאורייתא וכמ"ש לעיל מ"מ עבדינן כל הקשרים בענין אחד:

קא **ומן** החוט של כרך היה עושה כל הקשרים. שהיה תוחבו באמצעית של הז' חוטין ומהדקן יחד ועושה הקשרים כך מפורש במרדכי וכתב עוד במרדכי וז"ל וכי תימא אכתי יכול להוריד הקשר למטה ולמתוח חוט של גדיל מ"מ כיון שמהדקו יפה קשר טוב הוא עכ"ל:

קב **והאידנא** נהוג כו'. ונ"ל דמשום דלמנהג ר"ת שהאויר שבין הקשרים אינו שוה אינו נויי הציצית וגם הגדיל שבין קשר שני לשלישי אינו עשוי להתקיים כל כך לפי שהוא מרובע קאמר רבי' דמנהג זה עדיף ממנהג ר"ת מפני שבמנהג זה הוי נוי הציצית ועשו להתקיים כ"כ הב"י ועיין בד"ח:

קג **כל** א' רוחב גודל עם הקשר גרסינן בס"א ונמצא עכשיו שהגדיל בכללו ד' גודלים שהן טפת א' וישאר שני טפחים לענף כדלעיל נוי ציצית שליש גדיל וכו':

קד **וחולקין** ח' חוטין כו'. נראה דזה לא קאי אדסמוך ליה כדמשמע דהיינו שאחר שעשה כל הגדיל מחלק ח' חוטין כו' אלא אתחלת עשיית הגדיל קאי דאחר שתחבן בכנף חולקים כו' וכן מבואר בדברי הטור שכתב ויחתוך ראשי החוטין ויתחבם בכנף ויכפלם ואז יהיה ארכם י"ב אצבעות שהוא שיעור אורך הציצית ויקח ד' חוטים מצד א' וד' חוטים מצד א' ויקשור ב' פעמים זה ע"ג זה ואח"כ יכרוך חוט הארוך סביב הז' ע"כ:

קה **או** גדיל או פתיל. וכתבו התוספות דקשה דפתיל מציצית נפקא דדרשינן (לעיל סימן י"ב) אין ציצית אלא ענף ויש לומר דאיצטריך לאשמועינן דלאחר עשייתן צריך לכרוך ובספרי דריש ועשו להם ציצית שומע אני יעשה כולה גדילים ת"ל ציצית הא כיצד שתהא גדיל יוצא מן הכנף וציצית מן הגדילים והא ברייתא קשיא לרבה בר בר חנה וקשיא נמי

קו דדריש ליה הכא מפתיל והתם דריש ליה מציצית עכ"ל:

קז **וההוא** למנינא הוא דאתא. וכתבו התוספות תימה מאי דוחקיה דרב למימר גדילים למניינא (טעמא) נימא דקרא בא לומר תרווייהו בעי גדיל ופתיל ויש לדחוק ולפרש דטעם דרבה בר בר חנה משום דדריש גדילים כמו מיעוט אתר מיעוט משום דכתב

בלשון רבים ואע"ג דליכא גדיל כלל וכי תימא א"כ פתיל דכתב רחמנא למה לי אצטריך דאי לא פתיל הוה פסלינן פתיל וגדיל בהדי הדדי קמ"ל פתיל ורב סבר למנינא ולא למעט גדילים ותימה דבר בר בר חנה מנינא מנא ליה עכ"ל ועיין בד"ח:

קח **פי'** הנח פתיל ענף למטה. כך פרש"י בלישנא אחרינא וכתבו התוספות תימה דהא נפקא לן מציצית לקמן ובמתניתין פירשתי ענין אחר שכפלו כעין פתילה והיינו עייף להו מעיף (דלעיל סי' י"ב) עכ"ל התוס' ומ"ש דהא נפקא לן מציצית נתכוונו לדרשא דציצית אין ציצית אלא ענף דלעיל סי' י"ב ואי משום הא אין כאן תימה דהכא דורש שיהא הפתיל יוצא מתוך הגדיל ולאפוקי שיעשוהו בהפך שיהיה הפתיל סמוך לכנף ואח"כ יעשה הגדיל ואף מהברייי' דספרי שכתבו התוס' לעיל כמו שהעתקתי לשונם דתניא בה שיצא הציצית מן הגדיל מ"מ לא פי' הברייי' מנ"ל הא דלמא איפכא דהא לא שמעינן אלא גדילים וציצית אבל עדיין לא שמענו כסדרן איך שיהיו להכי איצטריך להא דפתלהו מתוכו וא"ת והיכי שמעינן ליה מקרא שיהיו כסדר הזה דוקא וכתב רמ"י דהכי דריש ונתנו על ציצית הכנף פתיל שעל הציצית הסמוך לכנף יעשה הפתיל נמצא שסמוך לכנף לא יהיה הפתיל אלא הגדיל ע"כ ואין מן התימה דעכשיו קורא לגדיל בשם ציצית ולעיל דרשינן אין ציצית אלא ענף דהיינו פתיל וכן בההיא דספרי נמי משמע ציצית שהוא פתיל דל"ק מידי דבערך גדילים נקרא הפתיל ציצית ובערך הפתיל נקרא הגדיל ציצית לפי שהציצית הוא שם לכלל החוטין בין מה שהוא גדיל ובין מה שהוא פתיל ולכך נוכל לפרשו בין על הפתיל בין על הגדיל בכל מקום ומקום כפי שהוא סמוך בעניני: טז

קט **האי** תכלתא היכי צבעיתו לה וכו'. וגם הרי"ף כתב לכל זה ולא ידעתי למה דהא לא נ"מ האידנא כלום:

קי **בביעתא.** פי' קליפת ביצה והיינו דפרש"י לקמן בסמוך בד"ה אודרא כו' בתוך אותה קליפה כו' ולעיל דף מ' ע"א פי' כן רש"י בהדיא והרמב"ם בפ"ב מהלכות ציצית כתב לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן:

קיא **ושדינן** ההיא ביעתא. רש"י פי' בסמוך וש"מ מדשדינן ביעתא לכדא ובפרש"י שנדפס ברי"ף כתוב לנורא ולא משמע כן ולכן הגהתי שצ"ל לכדא

קיב ברש"י שבגמ' הגי' לברא וכצ"ל וברמב"ם כתב ושופך הצבע שבכלי הו':

קיג **מ"ט** טעימה פסולה. ואפילו לשם ציצית מ"מ לשם נסיון

קיד עבידא והוי כמנחה שקמצה לשמה ושלא לשמה והשתא הנך תלת תרי נינהו כ"כ התוס':

קטו **משום** דבעינן צביעה לשמה. וטעמא מפרש בגמ' כתנאי טעמה פסלה משום שנאמר כליל תכלת דברי רבי חנינא בן גמליאל רבי יוחנן בן דהבאי אומר אפילו מראה שני שבה כשר משום שנאמר ושני תולעת. ופירש רש"י משום שנאמר כליל תכלת. כל תכלת בעינן כליל שיהא כל עיקר מראה החלזון בצמר שלא יהא דבר אחר צבוע בה מתחלתה. אפילו מראה שני שבה. שכבר נצבע בה צמר אחר וזה השני כשר. ושני תולעת. משמע שני דאפי' מראה שני של זהורית קרוי תולעת וה"ה לתכלת דכתיב נמי בההוא קרא עכ"ל והקשו התוספות דמשמע דאם צבע בה שני פעמים זה אחר זה פסול אפילו לשמו ולעיל משמע דלא פסלינן אלא טעימה משום דהויא שלא לשמה ומשמע דלא מייתי תנאי אלא מטעמה פסלה אבל לכ"ע הטעימה כדלעיל

קטז לא אתיא כחד תנא דהכא מלתא דקונטרס. לכך צ"ל דאפי' מאה פעמים לשמו משמע דכשר דהא כליל תכלת קרינא ביה אבל כשטעם הרי יש צבע שאינו ראוי לתכלת ולכך קרוי מראה שני ע"כ. כלומר שע"י הטעימה מוכת שיש צבע שאינו ראוי דאל"כ למה טעמיה ואע"פ שנמצא יפה מ"מ קרא מיעטיה מכיון דטעמיה ובדקיה לדעת אם הוא יפה וכתבו עוד התוספות ואע"ג דהאי קרא בבגדי כהונה כתיב ילפינן תכלת מבגדי כהונה:

קיז **ספרים** ומזוזות יש להן בדיקה כו'. עי' מ"ש בזה בהלכות תפילין סימן ל"א:

קיח **משמיה** דרבא קמיה דרב עוירא. וכך הוא ברי"ף אבל בגמרא הגירסא קמיה דרבא משמיה דרב עוירא:

קיט **מאי** אין לה בדיקה משום טעימה. וכתבו התוס' ובדיקה דרב יצחק ורב

קכ אהני בלוקח מן המומחה שיודע דטעימה פסולה אבל ידע מקלא אילן

קכא דאיהו גופה לא ידע עכ"ל וכוונתם שהוא מומחה בזה שיודע שהטעימה פסולה ולפיכך צבעה לשמה וגם יודע שקלא אילן הוא אסור אלא שאין מכיר לקלא אילן עצמו ובזה לא איכפת לן שיש לו בדיקה להכירו אחר שנצבע אם הוא קלא אילן או תכלת:

קכב **פי'** כחומרי הברייתא דקתני טעימה פסולה. לאפוקי מדרבי יותנן בן דהבאי וכמו שהעתקתי להברייתא לעיל:

קכג **ורקיע** דומה לספיר. רש"י ל"ג כן אלא רקיע דומה לכסא הכבוד כו'. אבל התוס' כתבו וז"ל רקיע דומה לספיר דהכי כתב קרא וה"נ גרסינן פ' כסוי הדם ולא כספרים דגרסינן רקיע דומה לכסא הכבוד עכ"ל ופ' כסוי הדם גרס רש"י עצמו רקיע דומה לספיר:

קכד **מצויינת**. וכן הוא בגמרא אבל ברי"ף הגירסא מצוייצת וכן נ"ל להגיה דהכי איתא בגמרא בפרק הקומץ (דף ל"ז:) כדלעיל סימן ד' וכן העתיק הרמב"ם בפ"ב והטור סי' כ':

קכה **אא"כ** התיר ציציותיה. שאע"פ שנקבי קביעות הציציות קיימין עדיין אין בזה בית מיחוש שמפני כן יחשבו שהוא יהודי הואיל ואין בו ציצית כ"כ הב"י אלא שסמך דבריו על דברי רבינו ירוחם ואשתמטתיה דבברייתא עצמה שנוי כך:

קכו **משום** זונה. פרש"י ישראלית וסבורה שהוא ישראל כו'. א"נ זונה עובדת כוכבים וכו' ואמרה כי ישראל נתנו לה וכתב נ"י שזה הפירוש יותר שנכון שזונה ישראל מופקרת לכל לא שכיח וב"ד אין מניחין ישראל בכך משום לא תהיה קדשה בבנות ישראל ולא יהיה

קכז שהיא אזהרה לב"ד ע"כ:

קכח **ויהרגנו**. וכתב נ"י דא"נ שיאכילנו איסור כסבור שהוא ישראל אלא דנקט החמור שהוא סכנת נפשות ע"כ:

קכט **ותכלת** עמרא הוא. כדאיתא בגמרא בפ"ק דיבמות דף ד' ולעיל סימן ז' כתבתי פרש"י בזה:

קל **והא** דשרא כו'. לקמן בסמוך מייתי לה וכן הך דמלאכא:

קלא **אעיקר** מצות ציצית קפיד דהיינו תכלת. ובגמרא הגירסא ציצית של תכלת מה תהא עלה:

קלב **דהא** מיבעיא לן כו'. לא דק שאינה אבעיא בשום מקום אבל פלוגתא היא בגמרא בדף מ"א ובדף מ"ב ולעיל סי' ט' כתבה רבינו ולשון התוספות דפלוגתא דאמוראי הוא כו':

קלג **והך** חדא מיניהו. ואע"ג דבברייתא איתא כגמרא דהלכה כב"ה וכתבה ג"כ הרי"ף הא קי"ל דאין למדין הלכה מפי הגמ' כדאיתא בפ' יש נוחלין (בבא בתרא דף ק"ל:)

קלד **וילפינן** לה מכלאים בציצית. ש"מ דרשינן סמוכים לכ"ע אף לב"ש דדוחק לומר דבכולי דוכתי דאמרינן דאתי עשה כו' דאתיא דלא כב"ש:

קלה **בפרק** התכלת. בשמעתין ובסמוך מייתי לה:

קלו **דר"א** בר צדוק דאמר גרס. ובסמוך מייתי לה:

קלז **א"כ** דהלכה כב"ה. הוא הדבר שכתבתי לעיל דברייתא תניא והלכה כב"ה ועלה קאי א"כ כו':

קלח **גזירה** שמא יקרע סדינו בתוך ג' ויתפרנו. פרש"י ויתפרנו בחוטי פשתן ויניח סוף החוטין התלוין שם כו' ואפי' לרבנן דאמרי' (לעיל סי' ז' וסתם מתני' דריש הפרק) היינו כשיש ד' חוטים אבל הכא דליכא אלא ב' לא ומיהו ה"ל למנקט משום דבעינן טוייה או

תלייה לשמה אבל תעשה ולא מן העשוי ליכא לפי מה שפירש הקונטרס גבי עשאה מן הקוצים ומן הגרדים וכו' (לעיל סי' י"ד וגם רבינו פירש שם כפירושו של רש"י) וכו' לכך צריך לפרש תוך שלש היינו שנקרע הכנף שהציצית תלוי בה ולא נשתייר ג' והוי כאילו נפסק לגמרי אבל אם נשתייר בו ג' לד"ה חיבור מעליא הוי והא דלא גזרינן שמא יקרע כולו דבהא לא טעו כ"כ התוספות והיינו נמי אותו הפי' שכתב רבינו בשם רב עמרם לעיל סי' י"א אטלית שנקרעה תוך שלש וכו':

קלט **נראה** לי דגרס רבה אמר גזירה נמי משום כסות לילה והרי הרי"ף כתבה ג"כ. ואין להקשות למה לא כתבו לשינויא דגזירה משום קלא אילן דההוא שינויא לא קיימא דאיפרוך בגמ' דהא יכול למיקם עלה דמלתא בבדיקה כדאיתא בסי' דלעיל:

קמ **ופליגא** דרב נחמן. וכתבו התוספות דה"מ למימר דמדרבנן הוי (וכדאיתא בסי' דלקמן) אלא משום שהאמוראים יש להם לבאר דבריהם יותר א"נ לא מסתבר ליה לאפלוגי אדרשא דמינא ולקמן אשכח תנא דבי רבי ישמעאל דס"ל כוותיה:

קמא **דאמרינן** סד"א כדרבא כו'. בפ"ק דיבמות דף ד':

קמב **סד"א** כדרבא דרבא רמי כו'. דאי לא כתב רחמנא צמר ופשתים כו' אבל כלאים לא וכתבו התוספות וז"ל לאו דוקא דרבא איירי בתר דכתיב צמר ופשתים והשתא איירי אי לא כתיב צמר ופשתים אלא (כלומר) כדיוקא דרבא וה"ק קרא ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם דלבגדים שהם צמר ופשתים עביד ציצית אבל תכלת דבתר הכי לא קאי אבגדים אלא אהכנף מין כנף ע"כ:

קמג **ה"ג** בס"א דכיתנא בסדינא ומינייהו:

קמד **ומינייהו** מאן דמחייב להו מלקות. וצ"ל דלא דרשי סמוכים וכדפירש רש"י אליביה דב"ש:

קמה **דהכי** אמרינן בגמרא סד"א כי דוקיא דרבא כו'. כלומר דמסקנא דגמ' לפרש סד"א דוקיא דרבא כו' משום דאהא דאמרינן מעיקרא סד"א כדרבא כו' פרכינן דהא תנא דבי רבי ישמעאל לית ליה דרשא דרבא דדריש הכנף מן כנף וכו' ומשנינן איצטריך סד"א כי דוקיא דרבא כו':

קמו **ותמיה** אני וכו'. מכאן ואילך הוא דברי רבינו ז"ל:

קמז **והא** דאמר. בגמרא אדאמר רב נחמן שיראים פטורים מן הציצית מותבינן מדתניא השיראים וכו'. חייבים בציצית ומוקי לה מדרבנן והדר מותבינן מסיפא דוכולן צמר ופשתים פוטרים בהן וא"א מדרבנן היכי משתרי בהו כלאים ומשני אימא צמר או פשתים:

קמח **דר"י.** בן נורי היינו רבנן. כדאיתא לעיל סי' ת':

קמט **ודבר** פשוט הוא כו'. כלומר ובודאי דלא טעו הני רבוותא בזה אלא אפשר שירדו וכו':

קנ **ה"ג** בס"א לדעת ר"ת ופירושו ואסרו מדרבנן:

קנא **דב"ש** דרשי סמוכים. דאין נראה שהרי"ף סובר דהלכה כב"ה כדדייק לעיל דכב"ש קי"ל מדר"א בר צדוק ומדרבי כו' וכן כתב נמי לעיל דרב עמרם פסק בהא כב"ש:

קנב **אבל** במינו מיחייב. כלומר אבל מיהת בהא לא קיימא לן להרי"ף כר"ת דהרי"ף מחייב במינו:

קנג **ודייק** דסדין בציצית כו'. לקמן מייתי ליה רבינו ללישניה דהרי"ף בזה:

קנד **ה"ג** בס"א היינו תכלת. פירוש צמר אבל בפשתן מחייב מדקאמר:

קנה **אלא** דקשיא ליה גרס. וכלומר דלהרי"ף דאמר דמחייב במינו א"כ תקשה לדידיה לישנא דפוטרים דכיון וכו':

קנו **ומשום** לישנא דפוטרים פר"ת במינו. כלומר ותקשה להרי"ף:

קנז **ואפשר** דכשאמר. כלומר דאי משום הא לא אריא דאפשר לתרץ להך לישנא דפוטרים דלא תקשה להרי"ף שיכולין אנו לומר דכשאמר וכו':

קנח **הקדימו** כו'. מפני ענוותנותן בפרק קמא דעירובין דף י"ג:

קנט **ה"ג** בס"א דב"ה אמרו מחייבין:

קס **והאידנא** כו'. כלומר אפילו כי לא נחוש לומר שגזירה רחוקה היא מכל מקום האידנא וכו':

קסא **ענשיתו.** לקנות טלית המחוייב אם אין לו אבל עשה גמור אפילו ב"ד שלמטה היו מכין אותו עד שתצא נפשו תוס':

קסב **אלא** אתכלת קאי. וכבר כתבתי לעיל דהגירסא בגמרא היא ציצית של תכלת מה תהא עליה:

קסג **חיובא** דרבנן הוא. כדאיתא בסימן דלקמן: יח

קסד **והא** דדייק רבא גרס. והוא ברי"ף לעיל מהא דוחזינן נמי כו' דכתב רבינו בשמו בסוף הסימן דלעיל:

קסה **אף** כל צמר ופשתים. וכתבו התוספות תימה מנא ליה דפליג דלמא שאני הכא דאיכא יתורא דהכנף מין כנף דה"נ דריש בפרק במה מדליקין מאו בגד שאר בגדים לתנא דבי ר' ישמעאל ויש לומר דלא דמי דהתם לא מפקינן בגד דקרא ממשמעותיה דלעולם בגד דקרא צמר ופשתים הוא אלא דמרבינן אף שאר מינים אבל הכא אי דרש' (מיניה) בשאר מינים א"כ בגדים דכתיב ברישא הוי נמי שאר מינים וא"כ מפקת

בגד ממשמעותיה א"נ י"ל דרבא לא דריש מייתורא מידי אלא משום דסבר בגדיהם כל בגדיהם משמע ועלה כתיב הכנף מין כנף שמדבר מן הציצית ולפי' זה על כרחך תנא דבי ר' ישמעאל לית ליה דרבא עכ"ל:

קסו **וצמר** גמלים כו'. לפי שצמר שבכתוב הוא צמר רחלים ואילים שאין לצמר זה שם לווי שקרוי צמר סתם במסכת נדה הלכות כלאי בגדים בסימן ד' כתב רבינו לזה בשם ירושלמי:

קסז **וצמר** גפנים ליתא בגמרא ולא ברי"ף. ואולי לפי שאינו דומה לשל גמלים וארנבים שגדל על בעלי חיים ודומה לשל רחלים ואילים ומש"ה לא צריכא ליה לתנא למתני צמר גפנים ולפי גירסא זו הא דכתב הרי"ף לעיל דצמר גפנים חיובא דרבנן מדנפשיה כתב כן שכך הוא האמת ולא מדתני ליה בברייתא והרמב"ם בפ"ג מהל' ציצית שכתב נמי לשל צמר גפן אפשר דגרס ליה בהדיא בברייתא וא"נ לא גריס ליה ואפ"ה לא נמנע מלכתבו הואיל ונפק מפומיה דהרי"ף לעיל:

קסח **והא** דאמר רחבה כו'. בסימן דלעיל כתבו רבינו:

קסט **ואוקימנא** להא דתניא כו'. ובסימן דלעיל כתבתי בשם התוספות אמאי לא מוקי ליה הכא נמי לדרחבה:

קע **אמר** אביי האי תנא דבי ר"י מפקא כו'. ומיהו אי משום הא לא איריא דבפרק במה מדליקין (שבת דף כ"ז) איתא נמי להא מלתא דאביי ודחה לה רבא התם: יט

קעא **ה"ג** בס"א מתקן להו הוו תעשה ולא מן העשוי דפסולין:

קעב **ואע"ג** דהנך לאו לצורך עבדינהו בשעת עשיה. כלומר ומאי שנא מהטיל לבעלת ג' דבסמוך דלא דמי כדמסיק כיון דקאי בבל תוסיף כו' דבגמרא מותיב מהא דהטיל למוטלת אהא דהטיל לבעלת שלש ודתי לה רבא בהך דהטיל למוטלת שאני כיון דקאי בבל תוסיף וכו' ועיין עוד בזה לקמן:

קעג **ואע"ג** דכי עביד שלשה בתראי אכתי לא נטל קמאי. גרסינן בס"א ומסיק הב"י סימן י' דאין חילוק בין לשון אחר זה ללשון הראשון לענין הדין אלא בפירוש השמועה דללשון אחד כל ארבע ציציות כי עבדינהו בעוד הראשונים קיימים לא לצורך נינהו ואפילו הכי כי פסקינהו לקמאי כשרים משום דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה ופסיקת קמאי זו היא עשייתן ובלשון אחרון אפילו לא היה עושה בעוד הראשונים קיימים אלא ג' ציציות והד' לא היה עושהו עד שחתך ד' הראשונים הוה פסלינן אי לאו טעמא דכיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה עכ"ל וכלומר דאף ללשון ראשון כיון דסבירא לן כל היכא דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה לית לן בה אי עביד לכולהו ד' קודם שחתך הראשונות

או לא עביד אלא ג' והא דבלשון הראשון לא פירש כן דעביד ג' כו' משום דלא משמע ליה לפרש כן כיון דסתמא קתני הטיל למוטלת כו' ולשון אחרון סובר דיש לנו לפרש מה שיש בו רבותא יותר ועוד דדמי השתא טפי להטיל לבעלת שלש דעלה מותיב מהך ומה שהכרית להב"י לפרש כך דאין חילוק בין לשון ראשון ללשון אחרון הוא מדהטור ורבינו ירוחם סתמו ולא חילקו בין עשה הרביעי לשם מצות ציצית או לא ואני אומר דאף מדברי רבינו יש קצת הוכחה מדלא אסיק למלתא בלשון ראשון ולא כתב טעמא דכיון דקאי בבל תוסיף כו' עד אחר שכתבו ללשון אחרון נראה מזה משום דהני תרי לישני ליכא בינייהו ולא מידי לענין דינא:

קעד **כדמפרש** טעמא כיון דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה ובגמ' מתקיף לה רב פפא ממאי דגברא לאוסופי קא מכוין דלמא לבטולי קא מכוין ובל תוסיף ליכא מעשה איכא ופירש"י עיקר מעשה איכא והדר קושיא לדוכתא ע"כ כלומר מאי דמותיב מהטיל למוטלת אהטיל לבעלת שלש כו' ומעתה תימה על רבינו דלא חש לאתקפתא דרב פפא והשמיטה וכבר תמה הב"י בזה היאך פסק כרבא והא אתקיף ליה רב פפא ולא אהדר ליה מידי וכתב דשמא י"ל דסבירא ליה להרא"ש דטעמיה דרבא משום דכיון דאי הוה מכוין לאוסופי לא תשיב מעשה ומשום הכי הוי קציצת ציציות הראשונות מעשה כי לא מכוין לאוסופי אלא לבטולי נמי לא תשיב מעשה וזה דוחק ויותר נ"ל דסבירא ליה להרא"ש דמכוין לאוסופי כ"ע לא פליגי דלא הוי מעשה וכשרה באחרונות ובמכוין לבטולי כ"ע ל"פ דהוי מעשה וה"ל מן העשוי כ"פ במטיל סתם דרבא סבר לאוסופי קא מכוין ורב פפא סבר לבטולי מכוין והא דאתקיף ליה רב פפא לאו לאהדורי קשיא לדוכתיה אתא כדפירש"י אלא לומר שהיה קשה בעיניו דברי רבא דאמר דסתמא לאוסופי קא מכוין דדילמא לבטולי קא מכוין ורבא לא חש לאהדורי ליה מידי כיון דמלתא דתליא בסברא היא אבל מדברי הטור נראה שלא היה מפרש דברי הרא"ש כך עכ"ל וראיתי אני להראב"ד בהשגותיו שפי' בדרב פפא דלא אתי למימר דאי לאוסופי אתא דהוה מיפסלא חדא מינייהו אלא למפטר גברא מבל תוסיף היכא דאתי לבטולי קמייתא והטיל למוטלת כשרה סתמא הוא דאתמר עכ"ל וכך נ"ל שהיתה ג"כ דעת רבינו בדרב פפא ומשום הכי לא חש לכתבו לפי שאינו ענין לנדון הציציות אם הן כשרות או לא וכתב עוד הראב"ד והא דמסיק בסנהדרין בענין זקן ממרא (בפ' הנחנקין דף פ"ח) דאי איכא ד' חוטין ואייתי הוא ה' אי קשר העליון דאורייתא גרוע ועומד הוא אלמא משום תוספת מיפסלא מצוה התם משום חציצה דהיינו החוט היתר שחוצץ בין החוטין העיקרים והקשר שהרי למ"ד קשר העליון לאו דאורייתא אמרינן האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי וליכא גרוע והכא

נמי היה שם קשירה כתקנה והטיל בה אחרת וקשרה כמו כן האי לחודיה קיימא והאי לחודיה קיימא וכשרה בין שנתכוין להוסיף בין שנתכוין לבטל וכן עיקר דהאי לחודיה קיימא והאי לחודיה וכו' ע"כ ולפי שאין נראה כן מדברי רבינו לעיל סימן ו' גם בהלכות תפילין סימן ה' אלא משמע מהתם דס"ל דאיכא איסור בל תוסיף בכל כה"ג וכמ"ש גם שם בסימן זה סעיף י"ט הלכך מכ"ש שפיר מילתא דלא חש ליה רבינו לדרב פפא דכיון דלדידיה איכא בל תוסיף בכל כה"ג א"כ אתקפתא דרב פפא מעיקרא ליתא וכי נמי איתא היינו דוקא לענין חיוב ופטור דבל תוסיף אבל לענין הכשר המצוה דציצית ליתא אלא כדרבא דכשרה בכל ענין וכתבו התוספות אהא דאמר רב פפא ממאי דגברא לאוסופי קא מכוין דאפילו למ"ד בפ' בתרא דעירובין דלעבור משום בל תוסיף לא בעי כוונה ומשמע נמי בההוא פרק דלרבי יהושע לא בעי כוונה מ"מ הכא מודי דליכא בל תוסיף כיון דלבטולי קא מכוין ע"כ:

קעה **כיון** דקאי בבל תוסיף לא הוי מעשה. וז"ל התוספות דכיון דעביד איסורא לא חשיב עשיה ובשעת קציצת הראשונות זו היא עשייתן ולא דמי להההוא דבפ' קמא דסוכה (סימן כ"א) דלא אמרינן קציצתן זו היא עשייתן עכ"ל: כ

קעו **מדרמי** קסבר מ"ע שלא הזמן גרמא הוא. ובריש ההלכות כתב רבינו דאין הלכה כן:

קעז **ה"ג** בס"א ולא שדי' ליה לגלימיה בכולי יומא:

קעח **דחייב** אדם לעשות ציצית בכל בגדים שלו. ופי' רמ"י הטעם בסימן ח' סעיף י"ב דהא ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם אמרה תורה ובגדיהם לשון רבים הוא הרבה בגדים משמע שעל כל בגדיו חייב בציצית ובלבד שיהא להם ארבע כנפות דכתיב על ד' כנפות כסותך ע"כ וא"ת והא דרשינן מבגדיהם לרבות כסות של שותפין כמו שהעתקתי לעיל סי' ב' סעיף ו' כבר תירץ זה ג"כ רמ"י ז"ל בסוף סי' י"ד דאי לשותפין לחודיה אתא ה"ל לכתוב בגדים

קפ בגדיהם ש"מ תרתי:

קפא **אביו** לוקח לו תפילין. לפי שאינם בנמצאים אלא לקנותם משא"כ לולב וציצית שהם דברים השכיחים בחנם לפי שהם דברים מצויים דצמר מצוי בכל מקום ולולב נמי תנא בא"י קאי דמשכח שכיחי אחר שכתבתי זה מצאתי בתוספות הנדפסים בסוף מסכת ערכין שכתוב שם וז"ל גבי ציצית לא נקט לישנא דלוקח דמסתמא טלית יש לו וגבי לולב נמי יכול לצאת בלולבו של אביו אי נמי משום דתפילין דמיהם יקרים שייך בהו לקיחה עכ"ל:

קפב **ראייה** מביאה לידי זכירה כו'. דוגמא לדבר כאדם המזהיר לחבירו על ענין אחד שקושר קשר באזורו כדי שיזכרנו על כן יש בו ה' קשרים כנגד ה' חומשי תורה וד' כנפים שבכל צד שיפנה יזכור טור סימן כ"ד:

קפג **זוכה** ומשמשים לו כו'. מפני שיכירו בזמן ההוא כמה גדולה מצוה זו וכי היא שהגינה עלינו בגולה ומביאה אותנו לתיי העוה"ב כ"כ בנ"י:

קפד **זו** מצות ציצית. פירש רש"י שמלובן הבגד ע"כ כלומר שהציצית נעשים מהלובן של הבגד דסתם בגדים הם לבנים כמ"ש בד"ח סעיף נ"ח בשם בעל העיטור וכתבתי בשמו שהציצית הלבנים קודמים לכל הצבעים ושנ"ל שיש לו ראיה מכאן:

קפה **שנסתכל**. כן הוא בריי"ף אבל בגמרא הגירסא שנזכר:

קפו רבי אליעזר. וכן הוא בריי"ף אבל בגמרא הגירסא רבי אליעזר בן יעקב:

קפז **מוחזק** אני בו. וכן הוא בריי"ף אבל בגמרא הגירסא הכל בחזוק:

קפח **ואומר** חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. ואין לך מלאכי ה' יותר ממצותיו. השם מלאך נאמר בשיתוף על כל דבר השלוח מאתו יתברך לבני האדם וכמ"ש מזה הרמב"ם (ובשתוף) בפירוש מלאך בפ"ו מהחלק השני שבמורה:

קפט **ואומר** חונה מלאך וגו'. וכי תימא מאי ואומר תירץ רמ"י ז"ל בס"ס כ"ד דאי מהתם מחוט המשולש איכא למימר מנלן דהני ג' דלמא ג' אחריני ת"ש חונה וגו' סביב דהיינו מצות המסבבים לאדם וכדלעיל חביבין ישראל שסיבבן במצוות וכו' ומהך קרא לחודיה נמי לא משמע מיניה דדוקא ג' דדלמא מצות ציצית לחודה שהרי היא מסבבת לאדם בד' כנפות ע"כ:

קצ **סביב** ליראיו ויחלצם. פירש"י ליראיו העושי מצות ויחלצם מחטא ע"כ וכתב ב"י נראה שכתב כן משום דקשיא ליה מאי מייתי ר"א מהאי קרא דחונה מלאך ה' סביב ליראיו דלא מיירי במקיימי מצות אלא ביראי שמים וגם יחלצם משמע שמצילם מפגעי העוה"ז לכך פירש דהני יראים הם החרדים אל דבר ה' לקיים מצותיו והאי דקאמר ויחלצם היינו לומר שמצילם מן החטא עכ"ל:

עשיית ציצית

א **בשזורים**. ופרכינן תו בגמ' שזורים נמי נימא אדעתא דשפתיה דגלימא עייפינהו פרש"י דשיפתא דגלימא שכן דרך להסך שזורים בשפתו שהוא גדיל ונקרא בלע"ז צימוש"י והחוטים נקראים אורי"ל ע"כ ומשנינן במופסקים דכולי האי ודאי לא טרחי אינשי פירש"י לא טרח לחזור ולקשרם ולהסך אותם וז"ל הראב"ד מופסקים בענין שצריך

לציצית וכתבו התוספות וא"ת ואע"ג דלציצית נעשו אמאי הא אמר בפרק התכלת דאין תכלת נקחים אלא מן המומחה שיודע שטעימה פסולה (ומייתי לה רבינו לעיל סימן ט"ו) אבל מי שאינו מומחה לא דאיכא למיחש לטעימה וי"ל דכשמצאן שזורין ומופסקים שאנו יודעים שלצורך ציצית נפסקו יש לתלות דמן המומחה נפלו דכשאינו מומחה אינו רגיל להתעסק בדבר שידע שלא יקנו ממנו ואפילו לעצמו אין רגיל לעשות כיון שיודע בעצמו שאינו בקי בהלכות צביעה ע"כ:

ב **דהא** אמר שמואל. בפ' התכלת לעיל סי' י"ד מייתי לה:

הלכות טומאה

א **רבי** חזייה להההוא גברא כו'. לא ידעתי מקומו):

ב **ולכך** שינה כו'. עיין לקמן סימן ז':

ג **ה"ג** בס"א ולכך שינה הלשון כאן שבכל מקום נאמר בני אהרן הכהנים וכאן נאמר הכהנים בני אהרן להזהיר הכהנים על בניהם:

ד **ואמרת** אליהם כו'. ג"ז בת"כ שם:

ה **ת"ל** לנפש. וכן כתב בריי"ף וכן העתיק הרמב"ם ברפ"ג מהלכות אבל אך בת"כ אין הגירסא כך דה"ג התם ת"ל ואמרת אליהם לרבות את הטומאו' הפורשות מן המת לנפש לא יטמא בעמיו כו' כדבריש סימן דלקמן וכתב הכ"מ דהרמב"ם סובר כיון דילפינן לדם ה"ה לשאר טומאות הפורשות מן המת דמאי שנא ולא הוה צריך קרא למילף שאר טומאות הפורשות אלא אסמכתא בעלמא הוא ע"כ ובב"י אכתי לא ידע דברייתא זו בת"כ היא:

ו **על** המת ועל כזית כו'. ובגמ' על כזית מן המת מגלח על המת לא כ"ש ומשני כדאמר רבי יוחנן לא נצרכא אלא לנפל שלא נתקשרו איבריו בגידין ורבא אמר ל"נ אלא לרוב בנינו ולרוב מנינו שאין בהם רובע עצמות ועיין לקמן בסמוך ובשאין עליהם כזית בשר כדאמר רבי יוסי בברייתא:

ז **ועל** מלא תרווד רקב. ומפרש בברייתא בגמרא דאין הרקב מטמא אלא כשנקבר המת ערום בארון של שיש וכיוצא בו שאין שם רקבון אחר אלא מגופו של מת ותו תניא דמת שחסר אין לו רקב:

ח **על** השררה ועל הגולגולת. אפילו אין בהם בשר כך פירש הברטנורה וגם פירש דאו או קתני ובגמרא בעיא היא ועיין בדברי חמודות:

ט **שיש** עליו בשר כו'. קאי נמי אאבר מן המת ולשון רש"י שיש עליהן וכ"ה במשנה פ"ב דאהלות וכן העתיק רמב"ם פ"ז מהלכות נזירות ופ"ג מהלכות טומאת מת:

י **ועל** חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם. מסקינן בגמ' דמפי השמועה מפי חגי זכריה ומלאכי אמרו דאע"ג דלתרומה ולקדשים רובע עצמות ורביעית דם מטמא באהל לסתור לנזיר ימי נזירתו בעי חצי קב וחצי לוג:

יא **על** מגען. חוץ מן הרקב שאינו מטמא במגע שא"א שיגע בכולו שהרי אינו גוף אחד. ברמב"ם בפ"ז מהלכות נזירות:

יב **והפרעות**. פירש"י תחת אבנים כו' וכ"כ רבינו לקמן ריש סימן ט' ועיין מה שאכתוב שם:

יג **ורביעית** דם. אפילו על משאו:

יד **ואהל** ורובע עצמות כו'. פי' הברטנורה אם האהיל על רובע כו' ולפירושו וי"ו דורובע יתירא והרמב"ם פי' ואהל ר"ל שנגע באהל המת או אם האהיל על רובע עצמות והוא ענין מה שנשנה ורובע עצמות ע"כ:

טו **וכלים** הנוגעים במת. שהם מטמאים כמת עצמו והנוגע בהם טמא טומאת שבעה וכתב הראב"ד בהשגות פ"ז מהלכות נזירות וז"ל פי' בעודם נוגעים שאינם מטמאים טומאת ז' אלא בחיבורין עכ"ל ועיין בד"ח:

טז **על** אלו אין הנזיר מגלח. לפי שלא נאמר בו וכי יטמא לנפש אלא וכי ימות מת עליו עד שיטמא מטומאות שהן מעצמו של מת כ"כ הרמב"ם וכ"כ התוס' בד"ה ורביעית דם: ב

יז **רא"א** יטמא כהן ואל יטמא נזיר. תמיהני מאי מייתי מר"א הא חכמים פליגי עליה התם במשנה ואומרים יטמא נזיר ואל יטמא כ"ג וטעמא דר"א מפרש במשנה דנזיר קדושתו חמורה שמביא קרבן על טומאתו וטעמייהו דרבנן דקדושת כהן קדושתו קדושת עולם ופי' התוספות דאפילו כשנזר נזירות עולם מ"מ סתם נזירות הוא שלשים יום ע"כ ואני כתבתי בתוס' יו"ט דקדושת נזיר לא היתה מעולם אלא משעה שנזר ומ"מ קשיא על רבינו דמאי מייתי מר"א וברי"ף לא הביא לדר"א אלא כתב לרישא לחוד ומסיים בה כו' והשתא הראייה מכולה מתני' דעד כאן ל"פ אלא בשיש כאן נזיר גם כן אבל כשהכהן הוא לבדו מודו רבנן דיטמא:

יח **ה"ג** בס"א פי' המוצא מת בדרך או בעיר של עובדי כוכבים וממקום שמצאו אין יכול לקרות ישראל שיענהו:

יט **ואפילו** הוא כ"ג ונזיר כו'. כדאיתא בפ' כ"ג דף מ"ח דתניא לאחותו מה ת"ל הרי שהלך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא יכול לא יטמא למת מצוה ת"ל לאחותו לאחותו הוא דאינו מטמא הא למת מצוה מטמא ופי' רש"י לאחותו דכתיב גבי נזיר למה לי לכדתניא הרי שהיה נזיר והולך למול את בנו ולשחוט את פסחו והאי דנקט להו אהדדי היינו משום דמילת זכריו ועבדיו מעכבין את פסחו וז"ל רש"י דפ' א' דיני ממונות דף ל"ה ובפ' מי שמתו (ברכות דף י"ט) ולאחותו מה ת"ל גבי נזיר כתיב על נפש מת לא יבא וכתיב בתריה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו וכולהו יתירי נינהו דהא מכל נפש נפשות משתמע ודרשי' להו בספרי לאביו מה ת"ל הא לא בא אלא להוציא מת מצוה שמותר ליטמא לו. לאמו מה ת"ל לגופיה לא איצטריך ולהתיר מת מצוה הא מאביו נפקא אלא להביא שאם היה זה נזיר כהן דיש עליו שתי קדושות אין הכתוב מזהירו ליטמא אלא לאמו ולשאר קרובים אבל מטמא למת מצוה. לאחיו מה ת"ל שאם היה זה נזיר כ"ג דקדושתו חמורה שאף בלא נזירות אסור ליטמא לקרובים אעפ"כ לאחיו הוא דלא יטמא אבל מטמא הוא למת מצוה ואם אינו ענין לנזיר גרידא ולא לכהן הדיוט נזיר תניהו ענין לנזיר כ"ג. לאחותו מה ת"ל להביא להא הרי שהיה כ"ג ונזיר והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו דאיכא מצות טובא אפ"ה לאחותו הוא דאינו מטמא אבל מיטמא למת מצוה ע"כ:

כ **ה"ג** בס"א אבל אם היה ישראל קרוב למת שהמוצאו קורא:

כא **לא** בדא גרס וכן לקמן לא בדא שאין:

כב **ה"ג** לא בדא והנשיא: כד דמך ר' יונתן נשיאה בר בריה דר' יהודה נשיאה גרס:

כג **לא** יספיק לו בזה. היינו פי' דלא בדא:

כד **שהוא** שיתא אלפי גברא. והתם סימן ה' איכא מ"ד ששים רבוא ועיין בד"ת:

כה **והנשיא** כבודו לכן לשון בעיא הוא כו' ואע"ג דלא מתני. והקשה הב"י סימן שע"ד דא"כ מאי רבותיה דרבי דביום שמת בטלה כהונה דהא אמרן דלמאן דמתני מיטמאים לו כל הכהנים שבעיר ועוד שלא ראינו נוהגים כן ועוד דמאי האי אבעיא להו תלמיד וכו' הא כיון דרב הוא ה"ל מתני וחייב ליטמא אפילו יש כמה שמתעסקים בו דהא למאן דמתני לית ליה שיעורא ודוחק לומר דמיירי ברב שלמדו מקרא ולא משנה דלא מתני הוא או דמיירי בשלא לימד אלא לזה דלא מקרי מתני אלא כשהעמיד תלמידים הרבה אבל הרמב"ן בתורת האדם כתב ואם היה כבודו בכך כלומר דהוה מתני לאחריני או שהיה נשיא לא בדא כלומר לא יספיק לו בזה כדאמרינן התם דלית ליה שיעורא בקבורה וכבודו בכל אדם שיטמאו הכל מיטמא לו הכהן עם כולם דכיון שמת מצוה הוא וקבורתו

מוטלת על המוצאים אין הכהן מטיל מצוה שעליו על אחרים כל זמן שהוא צריך לה כלל אלא קוברין אותו לפי כבודו בכהנים ובכל אדם ושאלו עוד מהו שיטמא אדם לכבוד הנשיא בשאינו מת מצוה קאמר כגון שמת בעיר ויש לו קרובים וקוברים ופשט דאעפ"כ התירו לו כו' ולפירושו ניחא דלפירושו הא דקאמר אבל אם היה כבודו בכך לא בדא כלומר דאי הוה מתני לית ליה שיעורא אלא הכל מיטמאין לו היינו כשהוא מת מצוה ובענין דפשיטא לן בנשיא שכבודו לכך אפילו מת בעיר ויש לו קרובים וקוברים והדר איבעיא לן ברבו דהיינו דמתני שמת בעיר ויש לו קרובים וקוברים אם מיטמא לו כדרך שהוא מיטמא לנשיא ולא איפשיטא ולחומרא עכ"ל:

כו **בפרק** אלמנה ניזונית. וכך הוא בתורת האדם להרמב"ן כמו שהביאו הב"י ואגב שיטפייהו לא דייקי דבפרק הנושא הוא והוא בדף ק"ג:

כז **בטלה** כהונה. בגמ' הגי' קדושה אלא דהתוס' בשם ר"ח כהן פי' דקדושת כהונה קאמר:

כח **כיון** דלא ירתי לה קריא ולא עכו לה גר' ועיין לקמן מה שאכתוב בזה בשם התוספות:

כט **ה"ג** בס"א משמע דקורא ואחרים עונים אותו:

ל **ופירש** הרמב"ם

לא ונ"ל שצ"ל הרמב"ן:

לב **ה"ג** בס"א והבעל אינה קוברה ואינו קורא:

לג **שלא** כדת. דמן התורה אין לקטנה יתומה נישואין:

לד **שגדול** כבוד הבריות שדוחה את ל"ת בזה בכל מקום. ותמיהני דבפרק מי שמתו (ברכות דף י"ט) תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא להא דתניא גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה דהיינו בלאו דלא תסור כלומר במילי דרבנן דאסמכוה אלאו דלא תסור והשתא היכי מצינן לדחויי טומאה דאורייתא בנישואין דרבנן וי"ל דהיינו דמסיק וכתב ועל דרך זה התירה נמי תורה טומאת קרובים וז"ל נ"י בפ' האשה רבה לישנא בעלמא נקט שאפילו היא עצמה קוראה כו' דאמרי הא אית לה בעל ומפני שהיא מת מצוה הטילו קבורתה על הבעל כיון שהוא יורשה והטעם שאמרה תורה לכהנים שיטמאו לקרובים אינו מפני שהוא מת מצוה דהא ודאי שפיר נטפלים בהן קרובים ורחוקים אלא הטעם כדי שתהא קבורתם מזומנת יותר ע"י קרוביהם עשאו הכתוב לענין זה כענין מת מצוה עכ"ל הריטב"א ז"ל אבל התוספות כתבו דמצו חכמים לתקן דבר כזה דמדאמר כיון דלא ירתי לה קריא ולא ענו לה וקשה דלמ"ד ירושה דבעל דאורייתא

אמאי איצטריך קרא שהבעל מטמא לאשתו פשיטא דמת מצוה הוא ועוד דא"כ כהן ונזיר יטמאו לקרובים ולכל מורישיהם כשאין יורש אלא הם וכן לנשיהם ועוד נשאת ע"פ ב"ד ואח"כ בא בעלה אמרי' דאין מטמא אע"ג דבעלה הראשון יורשה כו' אלא ודאי לאו הא בהא תליא דמשום דירית לה לא הויא מת מצוה אלא נראה לר"י דטעמא הוא משום דיש כח ביד חכמים לעקור דבר שהוא מן התורה בדבר הדומה כדפי' גבי האשה שהלך בעלה כו' דמתוך חומר שהחמרת עליה בסופהו הקילו עליה בתחלתה להתירה להנשא ע"פ עד אחד דאין זה עקירת דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון להאמין והואיל ויש קצת טעם וסמך לא חשיב עוקר דבר מן התורה דה"נ כיון דלא ירתי לה דומה למת מצוה ומיהו אינו מת מצוה גמורה וכן נראה דאי משום דהויא מת מצוה גמור מטמא לה א"כ היאך יטמא לה במקום שיש ישראל דהא במת מצוה אם יש ישראל וכהן אמרי' בנזיר (פכ"ג דף מ"ח) יטמא ישראל ואל יטמא כהן ובנישואין קטנה דהוי דרבנן משמע דמטמא כשאר בעל שמטמא לאשתו דאוריי' אם יש שם כמה ישראלים עכ"ל וכ"כ עוד התם בפ' ג' מינין אדאמר והרי מת מצוה הוא כו' דמייתי לה בסמוך:

לה **ה"ג** דלא ליטמא ליה. אדרב חסדא אמר רב דלקמן ריש סימן ז' דאמר נקטע ראשו של אביו אין מיטמא לו קא מתמה:

לו **כיון** שמשתדלין בני המשפחה. וגרסינן בגמ' והא אית ליה ברא והמגיה כן בכאן לא הפסיד ועיין בדברי חמודות סעיף ז':

לז **ה"ג** בס"א אין בכאן קוברין:

לח **ה"ג** בס"א אם הבן לא יתעסק עמהן בקבורתו:

לט **אחד** על הכהן המוצאו כו'. כדכתב והבעל אינו קוברה ואינו קורא וכן נמי מדמסיים אדפרק ג' מינין ואחרים כו' ואין עונים כו':

מ **ואחד** על המת כו'. כדכתב אלא אפילו היא בעצמה קורא וכו':

מא **פי'** בעלה כו' וקרי לבני משפחתה כו'. וכן יש לפרש גמרא דפ' ג' מינין והא אית ליה ברא שמחוייב להשתדל ואין אחרים עונים כו' כדכתב הרמב"ן כזה ולא כדפירש"י ואילו הוה קורא ליה אב כו':

מב **והמוצא** מת מצוה קוברו במקומו. בגמרא פרק מרובה (בבא קמא דף פ"א) וכתבו ג"כ שם רבינו בסימן י"ח ומסיים בה כשאינו מוטל על המיצר כלומר כשהיה מוטל על המיצר פירוש ברוחב הדרך שעוברים ומאהילים עליו עושים טהרות ומטמאות אינו קונה מקומו ואיתא התם בגמ' שאם יש לפניו שדה בור ושדה ניר מפנהו לבור וכו' שתיהן

זרועות מפנהו למקום שירצה ורבינו לא חש לה הואיל ואין שכיח בארצות הללו שיהיו לישראל שדות וכרמים ועיין בד"ח:

מג **מכאן** שאין נעשה כו'. כי הא דדריש נמי לעיל מיניה לגופיה דקרא להומת בב"ד ונתלה תקברנו כולו ולא מקצתו:

מד **חוזר** כו'. ובזה חמור מהקרובים שאינו מטמא להם אא"כ שלמים כדלקמן סימן ז' וכ"כ הטור סימן שע"ד:

מה **רי"א** השדרה והגולגולת הן הן רובו. משמע דתרווייהו הן הן רובו אבל בקצור כתב או השדרה או הגולגולת ואולי מיפשט פשיטא ליה האבעיא שכתבתי בריש פירקין אמתני' דנזיר דהתם: ד

מו **כי** אם לשארו אין שארו כו' בת"כ רי פרש אמור:

מז **שנאמר** שאר אביך היא. ותימה דהא גבי אחות אביו כתוב הך קרא וברי"ף גרס שנאמר אל אשתו לא תקרב שאר אביך היא וגירסא זו נראית יותר תמוה דאל אשתו לא תקרב גבי אשת אחי אביו כתיב אבל נראה בעיני שהיא גירסא נכונה וכבר פירשתיה בס"ד בספר תוס' יו"ט בפרק יש נוחלין וכה פירשתיה שארו בטומאת כהן מיותר למדרש ודרשינן מדכתיב גבי אחות האב שהי' שאר האב שהוא אחיה ולזה אינו ענין ללמד על שארו דגבי טומאה דכבר כתיב לאחותו הבתולה ולרבות שאינה בתולה א"א מדכתב הבתולה אלא תנהו ענין לדדמי ליה לאחות אביך בעריות והיינו ערות אחי אביו והיא אשת אחי אביו שנא' אל אשתו לא תקרב ש"מ דאשת אחי האב היא שאר בעלה למדנו דשארו נמי היא אשתו ולישנא דברייתא ה"פ שנאמר אל אשתו לא תקרב ולמדנו דאיקרי שארו מדכתיב שאר אביך באם אינו ענין כו'

מח **הקרובה** ולא ארוסה. ועיין מ"ש ב"י לקמן סימן ה' אדגרס בפ' הבא על יבמתו ומ"ש עליו:

מט **בר** אמי. כך גירסת הרי"ף אבל בגמרא ל"ג:

נ **אע"פ** שמצוה ליטמא למתים גרס. וז"ל נימוקי יוסף שאע"פ שאם היתה נשואה וכדי שתאכל חוליה בטהרה אינה רוצה ליגע בו ולא ליכנס באהל שלו היו מכריחין אותה להטמא לו שהרי הכהן המוזהר על שאר הטומאות אם אינו רוצה ליגע באשתו שמתה מטמאין אותה בעל כרחו כדאמרינן לקמן לה יטמא מצוה אם לא רצה ליטמא מטמאין אותו בעל כרחו וכ"ש דמטמאין אותה בעל כרחה מ"מ מת בעודה ארוסה אין מטמאין אותה בעל כרחה:

נא **דחק** לפרש כן מנ"ל הא. וז"ל בתורת האדם ושמא הוא דורש בזה כל שישנו בלא יטמא ישנו ביטמא והני נשי כיון דליתנהו בלא יטמא

נב ליתנייהו נמי במצות יטמא. כ"ה בס' תה"א שם. א"נ כי כתיב בני אהרן ולא בנות אהרן אכולא ענינא כתיב ובסוף דבריו כתב והדברים צריכים תלמוד:

נג **צריך** ראיה כו'. כלומר מן הברייתא או מהגמ' ולא מסברא דנפשין: ה

נד **מן** העובדת כוכבים. כתב נ"י דכתיב כי יסיר את בנך ודרשינן אין בנך כו' בפ"ב דיבמות שם והכי איתא התם כי יסיר את בנך מאחרי בנך מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן העובדת כוכבי' קרוי בנך ופרש"י כי יסיר את בנך מדלא כתיב כי תסיר ש"מ ה"ק בתך לא תתן לבנו כי יסיר בעל בתך את בנך שתלד לו בתך מאחרי אבל אבתו לא תקח לבנך לא קמהדר ולא קרינן ביה כי תסיר בת העובדת כוכבים את בנך שתלד מאחרי אלמא בנך מן העובד כוכבים שילדה לו בתך קרוי בנך ואין בנך הבא מן העובדת כוכבים קרוי בנך: ה"ג לא היתה לאיש שהוייתה בידי איש ולא שהוייתה לא ע"י איש:

נה **ושאין** ראויה לכ"ג אין מיטמא לה ובוגרת מיטמא לה דברי כל אדם מ"ט דר"מ גרס וברי"ף הגירסא דברי הכל:

נו **אליו** לרבות הבוגרת. וכתבו התוס' וא"ת למה לי אליו נרבה בוגרת מולא היתה לאיש כדמרבינן מיני' מוכת עץ וי"ל דאי לאו אליו הוה מוקמינן לא היתה לבוגרת גרידא דבוגרת מסתבר לרבות טפי ממוכת עץ משום דמוכת עץ איתעביד בה מעשה ולהכי מוקי אליו דכתיב ברישא לרבות בוגרת ולא היתה לאיש דכתיב בסוף מוקי למוכת עץ וכן משמע דבוגרת עדיפא ממוכת עץ דהא בבוגרת לא פליגי כדקתני ובוגרת מטמא לה דברי כל אדם ועוד נראה דממשמעות בתולה מימעטה מוכת עץ מדפריך בגמ' גבי בוגרת והא למה לי קרא וגבי מוכת עץ לא פריך הכי ולהכי מוקי קרא קמא בבוגרת וניחא נמי השתא הא דדרשינן דרשה דאשר לא היתה לאיש ברישא אע"ג דכתב בסוף משום דמשמעות בתולה הוה לן למעוטי מוכת עץ הוצרך לפרש דמתרביא מאשר לא היתה לאיש עכ"ל:

נז **הקרובה** לרבות ארוסה שנתגרשה. וכתב נימוקי יוסף וז"ל צ"ע הא דמייתי לעיל הקרובה ולא הארוסה אליו ולא הגרושה מאן קתני לי'

נח ר"מ ולא ר' יוסי דאי ר"מ הא מתיר ליטמא לארוסה אע"פ שלא נתגרש ואי ר"י הא מתיר ליטמא בארוסה שנתגרשה עכ"ל ואני אומר דכי ניים ושכיב כתב להא מילתא ומשום דלא דק בהא דלעיל דהא ההיא בשארו תניא דהיא אשתו ועלה קא דריש למעוטי ארוסה כלומר שאינה נשואה וכן גרושה לאחר שניסת נמי לא ולא איירי כלל באחותו

ואולי שהטעתו הגירסא המשובשת דלעיל דגריס הקרובה וההוא ודאי באחותו כתיב אבל היא גירסא מוטעת דהא נסיב ליה לקרא דשארו ומש"ה הגי' הנכונה הקרוב והכי כתיב לשארו הקרוב אליו ואותו המקרא הוא שדורש וכן הוא בהדיא בת"כ:

נט **מכלל** דבמוכת עץ כר"מ ס"ל. דמטמא לה מלא היתה כו' ופרכינן בגמ' והא אפיקתיה לר"י להוציא את הארוסה ומשני חד מלא היתה וחד מלאיש ופירש"י חד מלא היתה להוציא את הארוסה וחד מלאיש למשרי מוכת עץ שאין מקולקלת ע"י איש:

ס **וכיון** דר"י וכו' הלכתא כוותיה. כדאמרי' בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ו:)

סא **לה** יטמא מצוה כו'. גם זה בת"כ:

סב **על** הודאי מטמא ולא מטמא על הספק. וצ"ע למאי איצטריך דאי למעוטי ספק בן קיימא דלא מיטמא פשיטא דהא אמרינן לעיל דאין מטמא לנפלים וספק איסור לחומרא ואי למעוטי בני תערובות כגון כהנות וישראלית שילדו במחבוא וקמ"ל שלא יטמא לאחד מהם ה"נ פשיטא דספק איסורא לחומרא נ"י ואני אומר דאיצטריך דשאני הכא דאיכא נמי מצוה לטמאות ה"א לאידך גיסא דספק לחומרא וחייב להטמאות אתיא קרא ומעטיה דשב ואל תעשה עדיף:

סג **ותנן** נמי גרס בס"א ומשנה היא בס"פ נושאין על האנוסה:

סד **הוא** אונן עליהם כו'. כתב רש"י דבגמרא מפרש ה"ד דשניהם חיים והכי מפרש בגמ' דמשכחת לה כגון שנתקדשה קידושי טעות על תנאי ולא נתקיים דנפקא מיניה בלא גיטא וניסת בתוך ג': ה"ג כהן שהי' לו מת מונח על כתיפו והושיטו:

סה **ת"ל** להחלו. ובגמ' הגירסא ת"ל ולא יחלל במי שאינו מחולל יצא זה שהוא מחולל ועומד ומ"מ בתר הכי בסוגיא דבגמ' דף מ"ג נקט להחלו במי שאינו מחולל וכו':

סו **ה"ג** בס"א ומת אחר ונגע בו חייב ולא אמרינן הא מיטמא וקאי ומשני דהא דאמרי' דפטור בחיבורי אדם במת:

סז **דיקרב** בדיקרב מסאב. לישנא דגמ' פרק אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ז:)

סח **מקבל** מאחרים וקובר. דאשמעינן דאיסורא נמי ליכא:

סט **נטמא** בו ביום גרס שם הלכה ט"ז ולא הביאו לראיה אדלעיל אלא ללמוד ממנו לענין פירש ממתו וכדמסיק: דיקרב הרמב"ן ז"ל גרס בס"א:

ע **בסתם** מתני'. דקי"ל סתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם. לשון הרמב"ן בתורת האדם: הפוטר גרסי':

עא **ובמסכת** נזיר שנו מחלוקתם להיפך. יגעתי וחפשתי בכל המסכתא ולא מצאתי אך ראה זה מצאתיו כלשונו וכמאמרו בירושלמי בפ"ג דמס' נזיר הלכה ה':

עב **והלכה** כר"ע מחבירו. דר"ט חבירו היה וכ"כ עוד בפ"ק דקידושין סימן ל':

עג **מדבריהם**. דמדאורייתא הא פוטר ר"ע:

עד **גדול** כבוד מתו כו'. שלא אמר ר"ע אלא לאחר שפי' מהעסק לגמרי:

עה **שדוחה** ל"ת דדבריהם. כדאי' בפ' מי שמתו והבאתיו לעיל סימן ב':

עו **בפ"ג** מינין. דמייתי לה לעיל:

עז **לה** יטמא ואינו מטמא על איבריה. ג"ז בת"כ:

עח **ואפילו** מונח. ה"ג ולשון רש"י הוא ובתורת האדם כתוב פירוש אפילו כו' ומסיים בה הכי כיון שאין הגוף שלם וכ"ש חסר ממש:

עט **לפי** שאין מיטמא לאבר מן החי של אביו. כלומר שאף באביו שקרוב יותר אינו רשאי לטמא לאבר אביו וצ"ע מנלן ושמא מלאביו נפקא. תוספות:

פ **ולא** על אבר מן המת של אביו. גרס ואע"פ שרש"י לא גרס בברייתא אלא פירש דה"ה כו' הרי רבינו חזר וכתבה לקמן ומ"ש רש"י דאין בין אבר מן המת לאבר מן החי אלא בשר הפורש כרבי נחוניא דבסוף פ"ו ממסכת עדיות דמטמא עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי כמו באבר מן המת ומטהר לכזית בשר הפורש מן האבר מן החי:

פא **אבל** מיטמא לאבר מן המת. פירש"י משבש גירסא זו מדתני רב כהנא בסמוך ורישא דאותה ברייתא כתבה רבינו ואני אכתוב שם הסיפא דמינה מייתי רש"י ראיה:

פב **ונראה** דכולה ר' יהודה. כלומר ואל תתמה היאך מוקמינן לרישא כרבי יהודה והרי אמר בסיפא מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא כ"כ התוס' ובת"כ שלנו גרס בסיפא ר' יוסי אומר כו':

פג **וכזית** נצל. כתב רש"י דבפ' כ"ג מפרש בשר המת שקרש הכי איתא בדף נ' פירש"י שקרש שנימוח ואח"כ קרש וכ"כ התוספות שם:

פד **ולרוב** מנינה. פירש רש"י כגון קכ"ה אברים הכי תנן בפ"ב דאהלות וטעמא דכל אבריו של אדם הן רמ"ח כמו שהם מנויין שם בסוף פ"ק:

פה **כשהוא** אומר אמור ואמרת הוסיף כו'. והא דלעיל בריש ההלכות מייתי דדרשינן מינה להזהיר גדולים על הקטנים י"ל דתרתי שמעינן מינה ועוד שהרי כתב רבינו שם הלכך שינה הלשון כו':

פו **הוסיף** לך הכתוב טומאה אחרת. שתוכל ליטמאות וסברא הוא להעמיד אמור ואמרת באחותו דאיירי למעוטי אברים להוסיף שיוכל ליטמאות בהם. תוס':

פז **הוסיף** לך הכתוב טומאה אחרת. ומסיים בה בברייתא יכול לא יטמא לשדרה ולגלגולת ולרוב בנינה ולרוב מנינה של אחרים אמרת מה אחותו מיוחדת שגופה תלוי בו ומיטמא לשדרה ולגולגולת ולרוב מנינה אף כל שגופו תלוי בו מטמא לשדרה ולגולגולת ולרוב בנינו ולרוב מנינו ופירש"י יכול באחותו שהוא מותר אבל לא בשל אחרים לא

בשדרה ולא בגלגולת על שאר קרובים שגופה תלוי בה בשדרה וגלגולת שבכך עיקר הגוף תלוי או בזה או בזה אף כל בשאר קרובים יכול ליטמא או בשדרה או בגולגולת או ברוב בנינו או ברוב מנינו ואע"פ שהוא חסר משאר הגוף ע"כ ולהתוספות נראה שיש גירסא אחרת שכתבו אמרת מה אחותו מיוחדת שגופה תלוי בו כלומר שהרי קרובתו ומוטלת עליו לקוברה וכתבו עוד ומן הדין הל"ל יכול יטמא למתים אחרים אף לאברים אי לא גמרינן מאחותו דכתיב בה לה:

פח **ועוד** דבדאורייתא אזלינן לחומרא ולא יטמא לו. אע"ג דאיכא נמי מצות עשה שב ואל תעשה עדיף כדכתבתי בריש סימן ו':

פט **וכ"כ** הרמב"ן ז"ל גרסינן בס"א וגם ב"י כתב וז"ל על עצם כשעורה מאביו וצ"ע דהא חזינן במסכת נזיר דדריש לאביו כשהוא שלם מטמא לו ואין מטמא לחסר ומביא מעשה עלויה ובכל דוכתא אמרינן מעשה רב ע"כ:

צ **אפ"ה** לא דחינן כו'. אבל הכ"מ בפ"ג מהל' אבל כתב שיש להשיב בעד הרי"ף דכיון דראב"י כר' יהודה ס"ל לאו יחידאה הוא ואע"ג דהכא הוה תרי ור' יהושע בן אלישע וד' זקנים הוה להו חמשה הני תרי עדיפא משום דהוו מרי גמרא טפי מאינך ועוד דמשנת ראב"י קב ונקי ואפשר דהרי"ף ל"ג אמר רב חסדא אמר רב אלא אמר רב חסדא לחוד והוה רב כהנא כנגד רב חסדא ואפי' אי גרס אפשר דאליביה דההוא תנא דגינזק קאמר וליה לא ס"ל ואשכחן דכוותיה בריש שבועות גבי פלוגתא דר"י ור"ל ע"כ:

צא **אלמא** לא מסתבר טעמיה. גרס בס"א ובנדרים פרק השותפים סימן א' דחה נמי רבינו להך כללא במאי דלא מסתבר כוותי' ובפ' מי שהוציאוהו סימן ס"ז כתב בשם ר"ח מפי הקבלה דבק"ב דוכתי דוקא הלכה כמותו ותו לא ואיכא למימר דהרי"ן. ידע דזו אינה מן המנין: או רגלו בחייו ולאחר זמן גרס בס"א:

צב **רש"א**. והתם גרס ר' יהודה אומר:

צג **ובא** יוחנן אביו

צד אולי צ"ל אביו גרס בס"א (וכ"ה הגי' בראש שנדפס אצל הרי"ף) אבל באבל רבתי וכו'.. אבל באבל רבתי ג"כ הגי' אחיו:

צה **ה"ג** באבל רבתי ובא ושאלו לחכמים ואמרו אל יטמא אלא יפתח על הקבר ובס"א גרס יפתח חצר הקבר והב"י העתיק חצי הקבר ונראה שהוא ט"ס וצ"ל חצר:

צו **בעמיו** בזמן וכו'. ג"ז בת"כ:

צז **למיעל** ביתא. וברי"ף כתב מקרב למיתא:

צח **משום** ר"א בן יעקב גרס:

צט **וכן** לק"ש. מפורש בפרק מי שמתו בסימן ו':

ק **תניא** בסוטה בפרק משוח מלחמה. שם ורבינו שלא כתב המראה מקום לעיל משום דנקט לי' ללשוו הרי"ף כמו שהוא והוא ז"ל הוסיף מדיליה ותניא כו':

קא **ה"ג** בס"א וכ"ה בנ"י גבוה י' טפחים או חריץ עמוק י' טפחים בינו ובין כו':

קב **סגי** בהרחקת ד' טפחים. ולא ידענא הרחקת ד' טפחים אלו מנא ליה דהא בחצר הקבר כשהוא ד"ט העומד בתוכו טהור ופירש"י כל מקום שהוא עומד טהור כו' ועיין בד"ח: ט

קג **והיכא** דמחית מיתא. כך הגירסא ברי"ף ובס"א גרס והיכא דמאית ונראה שתלמיד טועה הגיה כן ולא ידע לישנא דגמרא דמגילה שכתבה רבינו לקמן וגם שם בס"א דמאית נראה מכל זה שהוגה כן מתלמיד טועה אבל הגירסא בגמרא דמחית ופירשה רש"י כמו מונח כו':

קד **אסיר** לו לכהן למיעל כו'. כדלעיל בריש ההלכות ממסכת שמחות כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה כהן וכו':

קה **ה"ג** ברי"ף למיעל תותי ההוא טללא ואפי' תותי אילן:

קו **והפרעות.** אבנים היוצאין מן הגדר וכ"ה ברי"ף אבל במשנה ל"ג אבנים והיינו דהרב ברטנורא פירש דרך גדר שנותנים בראשו קוצים וכו' ובספרי תוספות י"ט הארכתי יעויין משם:

קז **וכן** עיליתא ע"ג ביתא אי איכא ארובה וכו'. וכמה דינים מחולקים יש בענין ארובה שבין בית לעליה כמבואר במשנה דאהלות ולא כתב מכולם אלא דין זה לפי שהוא דבר חידוש שמותר ליכנס לבית שהמת בתוכו ואסור ליכנס לעליה שאין המת בתוכו ב"י סי' שע"א ועיין בד"ח סעיף כ"ח ול"א:

קח **ה"ג** ברי"ף אי איכא ארובה בין ביתא לעליתא: ה"ג חדרים פנימיים הפתוחים

קט **דסוף** טומאה לצאת. וכדמייתי רבינו לקמן מכמה משניות והלכתא גמירא לה הכי כדפירש"י בסוף מס' ביצה גם בפ' הדר (עירובין דף ס"ח) ואע"פ שבפ"ק דביצה דף י'כתב רש"י דגזירת חכמים היא כבר כתבתי בס"ד בתוספות י"ט דלא קשיא דלדבר שהוא הלכה למשה מסיני יכולין לומר עליו דגזירת חכמים הוא ועכשיו מצאתי בפסקים וכתבים של מהר"ר איסרלן ז"ל שהרגיש בהני תרי לישני דרש"י ז"ל פ"ק דביצה ופרק בתרא אבל לא יישבם כלל אלא כסבור דזה שכתב גזירות חכמים אינן ר"ל שיהיה הל"מ ומ"מ כתב דבפ"ב דביצה בגמרא מוכח להדיא שהוא הל"מ:

קי **ואי** סכר כו'. הוא לשון הרי"ף:

קיא **מאי** אריא רקיק כו'. השתא ס"ד דנקיט רקיק דוקא משום דאית ביה תרתי חדא דלאו סתימא מעלייתא לפי שהוא רך ועשוי ליפול ועוד שאינו מבטלו מש"ה פריך אפי' עבה נמי שמתקיים הואיל ואינו מבטלו אינו ממעט. תוספות:

קיב **אימא** בטולי מבטל קמ"ל. ואע"ג דדבר המקבל טומאה אינו חוצץ גבי הא דכלי עץ העשוי לנחת הא פרכינן לה בגמ' ומוקי לה דמיירי הכא בנילוש במי פירות שאינן מכשירין ואין אוכל מקבל טומאה בלא הכשר משקה הקרוי משקה כגון מים יין וחלב ואינך דתנן בפ' בתרא דמכשירין וכתבו התוס' דה"מ נמי לשנויי כגון שאין בו כביצה ובמסכת אהלות חשיב פחות מכביצה אוכלים בהדי הנך שאינם ממעטין את הטפח ע"כ:

קיג **היא** גופה תיחוץ. דהא כלי חרס אינו מטמא מגבו. גמרא:

קיד **ונדחק** (הרמב"ם) הריב"ם ז"ל לתרץ גרס בס"א וכ"ה בתו' ב"ב ד"ה היא:

קטו **ופקקו** את המאור בטפיח. מפני הטומאה שלא תלך לה לבית דרך המאור שלא היו יכולים להוציא את המת דבשבת היה:

קטז **ואמר** בפרק בתרא דמגילה גרס והוא בדף כ"ו והא דכתב ואמר אינו ראיה לדלעיל אבל הוא קושיא אחרת וכלומר ועוד האמר:

קיז **ולכך** חוצצת גרס ואיתא בגמרא דאמרו ליה רבנן לרבא והא זימנין דמטלטל ליה כי מנח ס"ת עלויה וה"ל מטלטל מלא וריקם וא"ל אי הכי לא אפשר:

קיח **כיון** דעשוי להניח ס"ת בתוכה לא מצי מבטל לה התם. דאסור לשנות בדבר אחר דמעלין בקדש ואין מורידין תוספות:

קיט **והיכא** דאיכא דרתא כו'. לשון הרי"ף:

קכ **ואוכל** בפתח ג' אצבעות. כלומר שהוא פחות מטפח שהטפח הוא ד' אצבעות:

קכא **טומאה** בבית כלים שתחתיו כו'. וסיפא דמתני' וכן בחצר שהיא מוקפת אכסדרה כלומר ואכסדרה אוכלת בפתח ג' אצבעות והיינו דמדמי לה הרי"ף דרתא דמוקפת זיזין או מוקפת אכסדרה:

קכב **חזינן** לטומאה כאילו כבר הוא שם. וכתבתי לעיל דכך היא הל"מ:

קכג **קוברי** המת וכו' הגיף אחד מהן. פירש הברטנורה אחד מהן מאותן המלווין כו' וכן פירש הר"ש וטעמם דאי נושאי המת כבר נטמא הבית כשנכנס קצתו תחת תקרת האכסדרה ובתוס' י"ט כתבתי שהרמב"ם מפרש אחד מנושאי המת ומיירי שהדלת נעולה ואחד מהן מחזיקה שתשאר נעולה ולא תפתח עד שיעברו מחוץ לאכסדרה ע"כ ובס"א

בדברי רבינו כתוב והגיף אחד מהם את הדלת פי' סמך הדלת להעמידו כולו אחת וסמכו במפתח נראה שגם הוא נתכוון בזה לפירושו של הרמב"ם:

קכד **למה** הביא זו המשנה. דפי"ד דאהלות:

קכה **כולן** טמאים. פירש הרב דגזרו חכמים טומאה על המקום כו' והוא לשונו של רש"י דבפ"ק דביצה שהזכרתיו לעיל וכתבתי שם דעיקר מלתא דהלכה למשה מסיני היא:

קכו **ופירשו** רבותינו ז"ל גרס בס"א:

קכז **ה"ג** בס"א דמטמא בכזית מן המת מודבק כו':

קכח **או** חלון שיש בו ד' על ד'. טפחים כדתנן בפ"ז דאהלות ופי' הר"ב דבהכי שיערו חכמים שראוי להוצאת המת והוא לשונו של רש"י פ"ק דביצה ד' י' אבל בפ' בתרא דביצה דף ל"ז פי' דפחות מד' על ד' אינו חשוב להציל על השאר ואפשר דהיינו נמי מה"ט שאינו ראוי להוצאת המת:

קכט **והדלת** של החצר. כלומר שאותו הדלת שהוא לצד החצר וכן הוא בהדיא בקצור ובטור סי' שע"א:

קל **ה"ג** בס"א דרך הפתח או החלון שיש בו פותח טפח:

קלא **והיכא** דנפל אינש כו'. ל' הרי"ף:

קלב **ותנן** הותזו ראשיהן גרס והוא בפ"ק דאהלות ורישא דמתני' אדם איע מטמא עד שתצא נפשו ואפי' מגוייד כו' (דמייתי לה לקמן) וכן בהמה וחיה אינם מטמאים עד שתצא נפשם הותזו ראשיהם כו' ויש לתמוה על רש"י שפירש דבח' שרצים קמיירי וכבר כתבו התוספות וז"ל הותזו ראשיהן גבי בהמה חיה ועוף מתני' במס' אהלות ולא גבי שרצים כדפי' בקונטרס ע"כ אבל ראיתי להרמב"ם בספ"ד מהלכות שאר אבות הטומאות שכתב וז"ל השרץ אינו מטמא עד שימות הותזו ראשיהם וכו' ונ"ל דמהסיפא משמע להו לרש"י ורמב"ם דתנן כזנב הלטאה וסברי דהותזו ראשיהם אסיפא מהדר ובספרי תניא דשרץ אתה דן ק"ו מאדם מת מה מת חמור אינו מטמא עד שעה שימות שרץ הקל אינו דין שלא יטמא עד שימות:

קלג **דמפרקת** בלא רוב בשר הוה. גרס. והכי מוכח קרא מדיהיב טעמא כי זקן האיש ואי רוב בשר עמו הוא לל"ל דזקן הוה וא"ת דהוא נתינת טעם אנפילה אחורנית ההוא כבד דאמר קרא היא שגרמה לו ותדע דהא דכתיב כי זקן האיש וכבד אינו טעם אחד דא"כ הכי הל"ל כי זקן וכבד האיש אלא להכי אפסיקינהו לפי שאינן טעם אחד אלא כי זקן הוה טעם למיתה אע"פ דלא הוה רוב בשר וכבד הוא נתינת טעם על הנפילה דאחורנית:

קלד **א"ר** יונתן. וכן עיקר דלא כמ"ש בחולין רבי יוחנן כמ"ש שם במעיו"ט סופ"א:

קלה **דתנן**. בפ"ק דאהלות:

קלו **ה"ג** בס"א בנזיר פ' ג' מינין אי שרי:

קלז **ואפי'** מגוייד. פירש"י חתוך לאבריו כן לשון גודו אילנא רש"י פרק מי שאחזו (גיטין דף ע':)

קלח **והיכא** דשחט כו'. הוא לשון הרי"ף:

קלט **מלא** מענה כו'. פירש הברטנורה ממקום הקבר שהתחיל לחרוש כו' וכן פירש הר"ש ואע"פ שרש"י פירש בענין אחר בפ"ק דתמורה לא כתבתיו לפי שהר"ש הקשה עליו וכתבתיו בתוספות י"ט פ"ק דתמורה משנה ה': מענה. לשון הכתוב על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם:

קמ **ללמוד** תורה ולישא אשה. פירוש ודעתו לחזור לא"י דאילו אין דעתו לחזור אמרינן בסוף כתובות אחיו של זה נשא עובדת כוכבים וכו' כ"כ התוספות: 0

הלכות חלה

א **חמשה** דברים חייבים בחלה כו'. משנה בפ"ק דחלה ובפרק רבי ישמעאל במסכת מנחות דף ע':

ב **מין** שעורים דוקא גרס וכן הוא בתוספות:

ג **לא** יתרום מזה על זה. וחלה נקראת ג"כ תרומה כדכתיב ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה:

ד **ועי"ל** דכשיש לכל אחד כשיעור אין מפרישין כו'. וא"ת ומ"ש דהכא לא אזלינן בתר הדומות זו לזו כדלעיל כתב רמ"י ז"ל בסימן שכ"ד סעיף ב' דנ"ל דהיינו טעמא דלענין להצטרף להתחייב בחלה כיון דבעיסה תלה רחמנא דכתיב עריסותיכם לפיכך כשאין בכל אחד כשיעור אמרינן כל היכא דהעיסות דומות מצטרפות וחייב בחלה אע"פ שאינם מין אחד אבל לענין לפטור מן החלה דהיינו כשיש בכל אחד שיעור חיוב חלה ורוצה לפטור זה ולהפריש עליו ממין אחר אמרינן כיון דתרומה קרייה רחמנא הויא דומיא דתרומה שאין מפרישין ממין על שאינו מינו אע"ג דהעיסות דומות עכ"ל: ה"ג נמצא החטין חייבין:

ה **חייבים** בלא צירוף חטים. שהרי בצירוף השעורים מתחייבים וכן להפך נמי הכוסמים חייבים בלא צירוף שעורים שהרי בצירוף החטים מתחייבים כדמסיק:

ו **ודי** לו בצירוף עם אחד מהן. דשני קבים חייבים דשיעור חלה ה' רבעים כדלקמן:

ז **וכן** נמי על החטים. כלומר וכן נמי אם תורם מן הכוסמין על החטים וכתב רמ"י בסימן שכ"ד סעיף ד' וכן נמי מה"ט גופה אם היה תורם מן החטים על הכוסמים או מן השעורים על הכוסמים הוי כתורם מן החטים על השעורים או מן השעורים על החטים:

ח **והחטים** והשעורים מחייבים את הכוסמים. דלא סגי בחדא מהן דאכתי לא הוי ה' רבעים כשנצרף חצי קב חטים וחצי קב כוסמים וכן חצי קב שעורים וחצי קב כוסמים:

ט **תורם** מן הכוסמים שהם מין שניהם. תימה לי וכי יכול לתרום משום מין אחר שאין שום מין אחר מתחייב כלל והר"ש בריש מסכת כלאים כתב בלשון הזה נמצא דכוסמים ששניהם מצטרפין עמהם חייבים והחטים ושעורים דאין מצטרפין זה עם זה פטורים עכ"ל וכתב עוד פירוש אחר דמיירי כגון שהג' מינין נושכין כולן זה בזה שכל אחד נושך בשני המינין מש"ה בריש תורם מכל מין ומין כיון שהשנים אחרים מחוייבים בלא השלישי אבל בסיפא דבעי כולהו לצרף נוטל מן הכוסמים שעיסתו דומה לשניהם עכ"ל ופירוש זה כתבו התוספות ג"כ בזה הלשון וקשיא נמי מה שהקשיתי שהרי שני מינים האחרים אינם מתחייבים ומכיון שהכוסמים חייב ודאי שהוא דומה לשניהם דאל"כ לא היה מחייב אלא עיקר טעמא שאנו צריכין לפרש למה נוטל מן הכוסמים הוא מהך טעמא שהכוסמין חייבים ואינך פטורים וכמו שהוא בפירוש האחר וב"י בסי' שכ"ד כתב ללשון הר"ש וללשון רבינו וחיברם ביחד ומסיים נמצא דכוסמים כו' כלשון הר"ש:

י **ומיהו** בירושלמי דבפרק בתרא קאמר כו'. וכך לשונו על דברי תנא קמא מהו שיירתא רב הונא אמר אם את אמר שיפון מין הכוסמים מצטרף שיבולת שועל מין שעורים אינו מצטרף עם החטים וכתב הכ"מ ספ"ז מהלכות ביכורים דפירשו הר"ש והרא"ש דת"ק פליג אריב"ן בשאר מינים דלת"ק שיפין מין כוסמים ושבולת שועל מין שעורים ולי נראה שפירושם דחוק בלשון הירושלמי אלא ה"פ משום דריב"ן אמר שאר מינים מצטרפין זה עם זה נראה (של) השיפון וכוסמים ושיבולת שועל שלשתן מין אחד הם ומאחר שהחטים מצטרפין עם הכוסמים למה לא יצטרפו עם השיפון ושיבולת שועל ושני רב הונא דאע"ג דשאר מינין מצטרפין זה עם זה לא יחוייב בשביל זה שיצטרפו עם החטים דבשלמא שיפון מאחר שהוא מין כוסמים להיותו דומה לו יש מקום לומר שמצטרפין עם החטים אבל שיבולת שועל שהוא מין שעורים פשיטא שאין מצטרפין עם החטים נמצא שלא למדנו מהירושלמי אלא דלת"ק אם נאמר דשיפון מין כוסמים מצטרף אבל לענין שאר מינין שמצטרפין זה עם זה ליכא מאן דפליג אריב"ן וכתב שזהו דעת הרמב"ן בפירוש הירושלמי כמ"ש בס"ד בד"ח ועיין עוד בדברי רבינו לקמן סימן יו"ד: ב

יא **האורז** פירשו הברטנורה רי"ש ורבינו כתב בסמוך במי"ל ועיין מ"ש בפרק כ"מ סי' ז':

יב **ופחות** מחמשת רבעים. וברובע הקב איירי ודוקא פחות הא מצומצמין חייבין כ"כ הר"ש ועיין בסי' ד':

יג **הסופגנין**. והדובשנים וכו'. בספרי זוטא תניא מלחם הארץ ולא כל לחם פרט למבושל וסופגנים ואסקריטין וחלת המשרת. הר"ש:

יד **והמדומע**. וקסבר האי תנא חלה בזמן הזה דרבנן כדאמר בשלהי יוצא דופן דאי מדאורייתא לא אתי דימוע דרבנן ומפקיע תלה דאורייתא. הר"ש. ואע"ג דכתבתי בהלכות ערלה סי' ה' דבספרי פ' קרח דרשוהו לשיעור דימוע בק"א מן הכתוב אסמכתא בעלמא היא כמו שכתבתי בתוס' יו"ט בספ"ק דתלה והא דפוטר דוקא כשאין בחולין שיעור חיוב חלה וכי הא דלקמן סי' ו' וכן דקדק הר"ש מהירושלמי:

טו **ה"ג** בסדר המשנה פטורים מן החלה. וכתב הרמב"ם וז"ל ואמרם בסוף זו המשנה פטורים מן החלה חוזר על הסופגנים ודובשנים ואסקריטין וחלת המשרת והמדומע ואמרם בתחלתה חייבים במעשרות ופטורים מן החלה נופל על אורז ודוחן ופרגיס ושומשמין וקטניות ופחות מה' רבעים קמח בתבואה עכ"ל וטעמא רבא איכא שחלקו המסדר לפי שאילו שבסיפא הסופגנים וכו' אינן בכלל אלו השנויין ברישא דקתני בהו שחייבים במעשר דלא שייכא בהני דבסיפא דחיוב המעשר לא עלייהו חיילא אלא אתבואה או קמח שהיו כבר:

טז **מק"ל** בלשון כנען. ובערוך ראיתי שכתוב מקו"ם והר"ש כתב מק"ו וכן הוא בפירש"י פ"ק דר"ה דף י"ג:

יז **והוא** כעין רימון וכו'. ומסיים בערוך וז"ל אבל לא עגול כמוהו ומלא זרע כחרדל וכשמנענע קורא קיש קיש וכשינקב יוצא הכל מן הנקב והוא מתוק ועושים ממנו שמן כמו משומשמין ע"כ ולשון הערבי והלע"ז שבפי' כתוב ג"כ בערוך ונראה שמה שאנו קורין שומשמין הוא מה שנקרא במשנה פרגין ובלשון אשכנז קרינן ליה מאה"י וכן שמעתי מאנשי אמת שבאו מארץ הקדושה שהשומשמין הוא ענין אחר לא מה שאנו קורין מאה"י וסוברים שהוא השומשמין שבדברי חז"ל ובערוך ערך שמשם שהשומשמין זרעונין ירוקים הם:

יח **ועשוי** רקיקים בפי' הברטנורה זהו פירוש אחר צ"ל וגם בפי' הר"ש כתוב כפי' הברטנורה וז"ל א"נ עשוי כו' וגם בפי' הברטנורה זהו פי' הר"ש כתוב א"נ עשוי כו' ובטור סי' שכ"ט נשמט תיבת ועשוי:

יט **חלוט** של בע"ב שחולטים וכו'. לשון הר"ש חלוט של בע"ב אינו נעשה כתקון לחם של שאר אדם דמתוך עושרן חולטים וכו':

כ ר"ת ז"ל. ובפרק כל שעה גם שם בתוס' כתוב רבינו חננאל וכ"ה באמת בפי' רבינו חננאל בפסחים דף ל"ח ע"א שנדפס בש"ס הזה. וכן הוא בטור סי' שכ"ט:

כא **לא** דכולי עלמא מעשה אילפס פטור. ותמיהני דבהדיא כתב רבינו בשם התוספות בפ' הגוזל קמא סי' י"ד דאי לא מצי למימר בענין אחר אין ראיה משם לפסוק הלכה וה"נ לא מצי למימר דכ"ע מעשה האילפס חייבים דאם כן ר"י לא מצי קאי דהא אמר אין לחם אלא האפוי בתנור הלכך אצטריך בגמ' למימר דכולי עלמא מעשה האלפס פטור ועי' בפ' מי שמתו סי' כ"ג:

כב **ורב** אלפס פסק כרבי יוחנן. בפרק כל שעה ואע"ג דכתב נמי לסברת הפוסק כר"ל ולא הכריע מ"מ ריהטא דלישניה משמע שדעתו הוא לפסוק כר"י שהרי סתם וכתב והלכתא כר"י ואע"ג דאח"כ כתב דר' אחא פוסק נ"ה ובעל הלכות פסק כר"ל מ"מ מה שסתם וכתב והלכתא כר' יוחנן דנפשיה היא ומסתבר שכך דעתו ובתוס' דפרק כל שעה כתוב זה הפסק בשם ר"י:

כג **בהדי** תלת מילי דהלכה כר"ל. דאי משום דאיתותב רבי יוחנן הכא משום הכי לא אצטריך למתני התם הא ליתא דהא בהני דמני התם נמי תניא כוותיה דר"ל ואפילו הכי מני להו אלמא דבכולהו אחרנייתא נקטינן כרבי יוחנן הר"ן:

כד **ור"ל** אמר כל שהאור וכו'. דאילו לא היה האור מהלך אלא מן הצד מודה ר"ל דהוי לחם וטעמא משום דזהו דרך אפיית פת בפורני. ב"י:

כה **כלומר** בהא מודינא לך. דה"ק ר"י שזה שאתה אומר אין חייב כך הוא כדבריך ומיהת בלבד ע"י משקה:

כו **אבל** דבר שבלילתו עבה. כלומר כשבוללו במים עם קמח עושה אותו עב לשון רבינו ירוחם ני"ו ח"ה: נ"ל דה"ג ואח"כ מבשלין אותה במים:

כז **אלמא** בתר גלגול אזלינן ובסוף הסימן כתב רבינו הטעם על תחלתו סופגנים וסופו עיסה אמאי לא אזלינן בתר גלגול:

כח **היה** עומד ומקריב מנחה בירושלים אומר שהחיינו. פירש"י היה ישראל עומד כו' שהתיינו אם לא הביא מנחות זה ימים רבים ולא פי' כמה ימים רבים ולכאורה היה נראה לי' ל' יום וכי הא דאיתא בפרק הרואה סימן ט' הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר שהחיינו וביאת המקדש נקרא ראייה בכתוב כענין שנאמר שלש פעמים בשנה יראה וא"כ י"ל דגם ברכת שהחיינו בהבאת המנחה ג"כ היא מרגל לרגל כיון שעל הראייה

נצטווינו מרגל לרגל סוף דבר אין לנו הכרע וראיתי במנחות פ"ו דף ע"ה שם פירש"י וז"ל היה עומד ומקריב מנחות בירושלים כגון שלא הקריב כהן זה עדיין מנחה ממנו או שהקריב מנחה חדשה כגון מנחת העומר (או כהן שהחמיצו) לפנינו איתא שם אומר כהן שהחיינו עכ"ל והא דכתב שהחמיצו צ"ל דהיינו מנחת בכורים דבחג השבועות והתוספות דבפרק כיצד מברכין גם בתוס' דמנחות הקשו על שני הפרושים על הא דכ"מ ועל פי' הראשון דמנחות אדכ"מ כתבו שהוא דוחק גדול דהיה עומד ומקריב משמע דכהן המקריב וכן משמע לישנא נטלן לאכלן משמע דאכהן קאי ואפי' ראשון דמנחות הקשו דמנחת כהן כליל היא ובמנחה הנאכלת מיירי כדקאמר נטלן לאכלן וכתבו דיכול לפרש כהן שלא הקריב מנחה בשנה זו ומיירי במנחת ישראל וכתבו שרש"י פי' עוד ל"א ישראל שלא הביא מנחה מימיו ע"כ ומפני כן נ"ל להגיה בדברי רש"י שחסר בין עדיין מנתה לתיבת ממנו שורה שלימה וכצ"ל עדיין מנחה בשנה זו לשון אחר ישראל שלא הביא מנחה מימיו ותיבת ממנו הוא ט"ס וצ"ל מימיו וגם על זה הפי' הקשו בתוס' דנטלן לאכלן קתני וישראל לא מצי אכיל ומסקי בפרק כ"מ ושם במנחות דבכהן העומד להקריב ראשון במשמרתו דכ"ד משמרות היו בירושלים וכל שבת מתתדשת משמרה אחרת א"כ כל משמרה אינה משמשת אלא ב"פ בשנה וכיון שיש להם זמן קבוע מברכין שהחיינו ע"כ וכתבו עוד במנחות דהר"ר שמעון (ובדפוס ישן כתב הר"ר שמעיה) פי' בברכות דדוקא במנחות לפי שאין רגילים להתנדב מנחות וכתבו דא"א לומר כן דבתוספתא קתני נמי הכי גבי זבח:

כט **שקורין** איליטרי"א. ובמדינות אלו קורין לאקשי"ן:

ל **פטורה** מן החלה. והיינו רישא דתנן עיסה שתחלתה סופגנים וסופה סופגנים והיינו דקרינן לה עיסה ושבלילתה רכה לא מקריא עיסה. הר"ן:

לא **כעבין**. בביצ"ת גרס בגמ' וכן בירושלמי פ"ק דחלה הלכה ט' ורבינו מייתי לה לקמן ופי' רש"י ערוכות ומקוטפות כגלוסקאות נאות אבל בפרק אלו עוברין (פסחים דף מ"ח) גרס בכ"ף כעכין ופירש"י קוילי"ש בלע"ז ארוכים וקצרים ואין נושכין זה מזה ע"כ וכלומר לאפוקי רחבות ועגולות כעין שלנו כמו שפירש"י שם על ככרות של בבל שנושכות זו מזו ע"ש ונ"ל דעכין בכ"ף מלשון עכנא שפירושו נחש שהיא ארוכה וקצרה לא רחבה: עיסה כותח גרס:

לב **לבנה**. פי' להבן שלה:

לג **היינו** כשנמלך. לעשותה סופגנין וכן נמי תחלתה סופגנים וסופה עיסה בשנמלך לעשותה עיסה ומ"מ תייבת כדלקמן בדברי רבינו וכ"כ הר"ן:

לד **נחתום.** לא גרסי' וכן מוכח מהירושלמי שהעתיק אותו רבינו בסימן דלקמן:

לה **ולמכרה.** נ"ל דל"ג דהאי לא קאי אנחתום:

לו **וה"ה** נמי. הר"ש כתב דכ"ש הוא וכתב עוד אע"ג דלכאורה משמע בירושלמי דר"ל קאמר לה טעות סופר הוא ולא גזר ר' יוחנן דילמא ממליך אלא בנחתום משום דתלוי בדעת לקוחות ע"כ.

לז **א"נ** בכל המנחות כו'. וכתב הר"ש דהראשון נראה דר"ל דפטר כל שהאור מהלך תחתיו לא איירי בכל המנחות ועיין בד"ח:

לח **קיימא** לן כר' יוסי. עיין לקמן בד"ה ר"מ היא וכו':

לט **וחביץ** קידרא. ל"ג קידרא וכן בר"ש ליתא אלא חביצא ומיירי הכא בחביצא דפליגי בה רב יוסף ורב ששת בפ' כ"מ דף ל"ז אי בעי פירורין כזית לברכת המוציא אבל חביץ קידרא איתא התם דף ל"ו וליכא מאן דס"ל דמברך עליה המוציא:

מ **ר"מ** היא. וכ"כ ג"כ בפ' כל שעה ולא מסיק הכי בפרק כ"מ סי' י' וגם נ"ל דראייתו דמפ' כל שעה אינה ראיה ולפיכך אף קושיתו מהא דהכוסס אינה קושיא דבפ' כ"מ דף ל"ח לענין שלקות מסקינן דלענין ברכה הראויה לירקות לא אתי בישול ומבטל לעיקרו דע"כ לא א"ר יוסי אלא לענין מצה דבעינן טעם מצה וליכא (ופירשו תהר"י ז"ל וז"ל תימה הוא זה הלשון שלא מצינו דבעינן טעם מצה אלא לחם עוני ומפרשין רבני צרפת ז"ל דבעינן טעם מצה ענייה וליכא וזו כיון שהיא מבושלת הויא לה מצה עשירה) וה"נ אמרי' התם לענין מרור דאע"ג דבישול מבטל ברכת מרור משום דבעינן טעם מרור וליכא לענין ברכת ירקות לא מבטל לה:

מא **וכ"כ** הרמב"ן ז"ל. גרס בנו"ן וכן הוא בר"ן בשמו:

מב **ר"ל** אומר כל שעירב בה מורסן. וכתב הרשב"א בפסקי חלה שלו א"א לפרש שכל דיש בה מורסן אינה חייבת בחלה שהרי שנינו ה' רבעי קמח חייבים בחלה הם וסובן ושאורם ומורסנן אלא היינו לומר דפעמים מערבין בה מורסין כ"כ שאינה ראויה לרועים א"ב יש לפרש שעירב בתוכה מורסין לאחר שניטל מתוכה לפי שאין דרך בני אדם לעשות כן וכדתנן נטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורין עכ"ל:

מג **ה"ג** רבי חייא רובא אמר אפי' עשאה גלוסקים והא תניא אם אין:

מד **ה"ג** לא חיישי כלל:

מה **אבל** בסופגנים שסופו וכו'. לשון הר"ן אבל בסופגנים והדובשנים והאסקריטים הם מינכרי הלכך הולכין בהן אחר דעתו של אדם שכל שתחלתה וסופה על דרך סופגנים פטורה מן החלה והיינו רישא דתנן התם עיסה שתחלתה וסופה סופגנים פטורים מן

החלה אבל גלגל על דעת עיסה ונמלך לסופגנים חייבת שכבר נתחייבה משעת גלגול וכן נמי גלגל על דעת סופגנים ונמלך שלא לעשותה סופגנים אלא עיסה חייבת והיינו סופה דתנן התם תחלתה עיסה וסופה סופגנים או תחלתה סופגנים וסופה עיסה חייבת בחלה וכי תימא ומאי שנא תחלתה סופגנים וסופה עיסה מהא דתנן הקדישה וכו' עכ"ל ומה שכתב דהיינו רישא כו' כבר כתבתי לעיל בשמו דדייק מדקרי לה עיסה:

מו **שבשעת** חובתה היתה פטורה. מפרש בגמרא פרק רבי ישמעאל במסכת מנחות דף ס"ו דתרי זמני עריסותיכם כתיב חד עריסותיכם כדי עריסתכם (לשיעור חלה דלקמן סימן ד') וחד עריסותיכם ולא עיסת עובד כוכבים ולא עיסת הקדש:

מז **הכא** במחשבה בעלמא. כך נ"ל דגרס ואם כן הכא בנמלך בעלמא גרס ולשון הר"ן הכא לאו מחוסר מידי אלא שימלך עליה הלכך מעשה שבסוף וכו':

מח **וכן** הקנובקאות. סיפא דמתני' תחלתה סופגנים כו':

מט **הא** חשב גרס כך נ"ל ופירושו הא היתה מחשבתו:

נ **גם** לא היה אוכל בלא המוציא. משום דהא דמחייב הירושלמי ע"י אותו המעט שאופין ממנה אינה אלא משום גזירה ולא משום דנעשית כולה ע"י כך ולדעת ר"ש אין לברך עליה המוציא דלאו לחם היא ולדעת ר"ת כיון שבלילתה עבה הוי לחם לענין חלה וגם לא היה אוכל אותה בלא המוציא בית יוסף סימן שכ"ט: ה"ג לחם אחר היה מברך המוציא ואח"כ אכלה: ג

נא **או** באלפס. ליתא בגמרא וגם בפ' כל שעה סי' י"ג לא העתיקו ר"ת אבל בהתוס' דהחולץ הועתק ג"כ או באלפס ומיהו לר"ת דפסק בסימן דלעיל כר' יוחנן דמעשה אלפס חייבין ניחא ועיין בד"ח וגם עיין בדברי רבינו בפ' כל שעה:

נב **ידי** חובתו בפסח גרס:

נג **ואומר** עליו המוציא. בדקבע סעודתיה עליה כדאיתא בגמרא דידן וכתבו עלה רבינו בפ' כ"מ סי' י"א:

נד **ושומן**. ובטור י"ד סי' שכ"ט כתוב או שומן:

נה ואם עשאו כעבין חייבין. עמ"ש בזה בסי' דלעיל:

נו **אמר** ריש לקיש דלעיל מיהא פליג עליה: ה"ג א"ל לא תתיבוני:

נז **עיסת** הכלבים. בזמן שהרועים וכו'. מפורש בדברי רבינו בסי' דלעיל:

נח **עריסותיכם** שלכם חייבת. מסיים בה רמ"י ז"ל ס"ס ש"ל העשויה לכם לאכילה ומשמע שכן כתיב והיה באכלכם וגו':

נט **ה"ג** כ"ש לטומאה אין תימר לטומאה הא לחלה לא ר' יונה פשיטא ליה לחלה כ"ש לטומאה ר' יונה כדעתיה דר' יונה תני רשב"י דתני רשב"י ר"ט אומר: ה

ס **העושה** עיסתו קביים. קב קב בפני עצמו ושיעור עיסה לחיוב חלה קב ורביע כדלקמן בסמוך ועיין עוד בסימן י':

סא **אלא** נגיעה בכלי. נ"ל דמסברא דנפשיה מצריך נגיעה דבפ' אלו עוברין לא קאמר דבעי נגיעה דלא פליגי התם בדר"א אלא אי בעי נשיכה אי לא ומסקינן דלא בעי ומהיכא נפקא לן דבעי נגיעה דאפשר דלא בעינן וסגי בצרוף סל לכך אני אומר דמסברא דעצמו הוא שכתב כן ושוב ראיתי בסמ"ג עשין קמ"א שכתב הסל מצרפן פי' אפי' בלא שום נשיכה רק שנגעו יחדיו בסל ע"כ ונ"ל נמי שלא כתב כן אלא מסברא דנפשיה:

סב **ובריש** מסכת נדה. כ"כ הר"ש אבל רבינו שכבר הזכיר פ' אלו עוברין ה"ל לכתוב דהתם פוסק כר"א והיה יכול לכתוב שכן ג"כ בריש מסכת נדה:

סג **והא** דאמר עלה. שם הלכה ה' ונ"ל דגרס וכהא דאמר:

סד **והא** דתנן במתני'. בסוף הפרק:

סה **ונותן** פחות מכביצה. פרש"י בפ"ה דסוטה דף ל' דמעיסה הטהורה לוקחת וכ"כ ג"כ הר"ש וכן מוכח בסוגיא דהתם דסברוה בעיסה ראשונה ואין שני עושה שלישי בחולין ואי לוקחת מעיסה הטמאה הא ראשונה היא ועושה שני בחולין ומיהת נראה ודאי דאי לוקחת מהטמאה כיון שהוא פחות מכביצה לא אכפת בהכי מידי דהא אין פחות מכביצה מטמא אחרים אלא מפני שיש לחוש שמא תקח כביצה הלכך פשטא דמלתא דלוקחת מהטהורה אבל הרמב"ם פי' דלוקחת מהטמאה אולי טעמו שלא לטמאות הטהור אך הסוגיא מוכחת כפרש"י והר"ש:

סו **אין** הכלי גרס. וכ"כ הר"ש אבל בירושלמי גרס אין לשני:

סז **המפריש** חלתו קמח כו'. ועיין ריש סימן דלקמן:

סח **ואסורה** לזרים דברי ר' יהושע גרס. וכתב הטור סי' שכ"ו דהישראל מוכרה לכהן:

סט **דעריסותיכם** כתיב. ואע"פ שתרומה ומעשר קדשי בשיבולים התם רביה קרא כדדרשינן בפ' כל שעה (פסחים דף ל"ה) הר"ש:

ע **ותולין** ביה. דזה הזקן לא זקן אשמאי היה אלא שקנה חכמה מדאייתו רבנן דא"ל ראיה ממעשה שעשה ומכיון שיש להם על מי שיסמכו הוו שוגגים:

עא **והמים** היוצאים. ומעט יותר מפני החומש ועיין בד"ח:

עב **שיעור** חלה. פי' מדבריהם דהתורה לא נתנה בה שיעור וכ"כ הר"ש בפי' משנה דלעיל וגם בספרי פ' שלח לא שמענו שיעור תלה ומסמיך אקרא דצריך כדי נתינה לכך אמרו בעה"ב א' מכ"ד כו' וז"ל הרמב"ם בפ"ה מהל' ביכורים ראשית זו אין לה שיעור מן התורה אפי' הפריש כשעורה פטר את העיסה:

עג **מפני** מה אמרו בעה"ב אתד מכ"ד מפני שעינו יפה בעיסתו. ונחתום עינו רעה בעיסתו כך העתיק הר"ש ונ"ל דה"פ בעה"ב שעושה עיסתו עינו יפה כלומר מפריש בעין יפה ואינו מדקדק לכך אמרו א' מכ"ד אבל נתתום עינו רעה מפריש בעין רעה שהרי רצונו למכור ולקבל מעות לכך מפריש קצת הלכך אמרו דסגי ליה באחד ממ"ת אבל בירושלמי מצאתי הגי' בהפך הכא ובסיפא אאשה שהיא עושה למכור בשוק וכן העתיקה הרמב"ם בפירושו ומפרש דשעור בעה"ב א' מכ"ד מפני שעינו רעה לפי שענין הוצאת החלה הוא נתון לאשה והאשה עינה רע וכשמטריחין אותה להוציא חלק מכ"ד לואי שתוציא חלק ממ"ח ע"כ וכדברי הרמב"ם מצאתי בספרי פרשת שלח לפי שהאיש עינו יפה והאשה עינה רעה וכשתפחת לא תפחת ממ"ח ע"כ:

עד **נ"ל** דה"ג לא הוא משם זה:

עה **אין** בה כדי מתנה לכהן. פי' רש"י והתורה אמרה תתנו שיהא בו כדי נתינה ובירושלמי איתא הכי ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן עשה שיתנו לכהן בכהונתו: ה

עו **למה** לי ובלבד. גרס וכן העתיק הר"ש אבל בירושל' דידן ליתא למה לי:

עז **עד** שלא למדו הכהנות. נקט כהנות לפי שדרכם לגבל עיסתן בטהרה מפני שרגילים בטהרה ועיסה טהורה מפרישים חלתה בתחלת לישה כדפרישית. הר"ש:

עח **ה"ג** ועל הקמח שנתערב בה ועל הקרץ שניתן תחתיה הקרץ פירש הברטנורה בריש טבול יום חתיכות של עיסות שנחתכו ונתלשו מעיסות הגדולות קרויות קרצות ל' וקרץ מצפון בא בא וכן פי' שם הר"ש:

עט **תנאי** זה לנשים שלנו המפרישות גרס וכן הוא בר"ש:

פ **שעורכים** קמח. ל' הר"ש שמערבות קמח:

פא **וצריך** שלא תשרף כו'. דאם נשרפת קודם גמר כו' לא תועיל התנאי הר"ש: ו

פב **שותפות** של עובד כוכבים כו'. וכ"כ הר"ש ותמיהני שלא הוזכר שם דשותפות עובד כוכבים פוטר וכ"ת מדמסיק דנילף ראשית ראשית מתרומה דשותפות תייב בה דכתיב תרומתכם אבל מעריסותיכם לא מצי מפיק דשותפות דצריכה לגופה לעיסת מדבר לענין שיעורא וא"ת דתרי עריסותיכם כתיב הא מלתא מיתרצא במנחות פרק ר' ישמעאל (דף ס"ז) דאיצטריך לאפוקי דעובד כוכבים ודהקדש וזה נעלם מרמ"י ז"ל שלא כתב לזה בספרו וממילא של עובד כוכבים פוטר דהא לעיל מיניה מסיק באיבעית אימא שותפות ועובד כוכבים בתרומה רבנן חיובי מחייבי וכך פסק הרמב"ם בפ"ק מהל' תרומות וא"כ

כי היכי דנילף לענין חיוב שותפין ה"נ נילף דרבנן מחייבי בחלה שותפות עובד כוכבים ומ"מ הדין דין אמת דלא מחייב אלא אם יש בחלקו כשיעור כדתנן הכא:

פג **לעיסת** ארנונא. פירש"י בפ"ק דפסחים דף ו' המלך נוטל עישור מן התבואה:

פד **ברם** הכא בדעתו היא תלויה גרס ובפ"ק דפסחים סי' ה' העתיק ברם הכא בדעת העובד כוכבים היא תלויה וגירסא דהכא נמי כך היא וה"פ דשתי הגרסאות בלשון בתמיה וכי תלויה בדעתו של העובד כוכבים להמלך שלא לטלה דמהיכי תיתי שלא יטול את חלקו דבארנונא רגיל שלא לטול ומסתלק בזוזי דלמה לו למלך העישור בעצמו נות לו יותר שיקח מעות לעשות בו שאר צרכיו משא"כ עובד כוכבים דעלמא שיש לו קמח בשותפות עם ישראל דודאי שנוטל תלקו בעצמו ואינו מסתלק בדמים:

פה **ע"י** גידים גרס בסה"ת ומפרש גידין וחוטין ובלשון בתמיה השיבה וכי אינו מעורב וכו' והביאו הב"י סימן ש"ל:

פו **דיש** בילה בדבר לח. עיין בסימן ט': ז

פז **ואם** ספק חייב. ובסוף פרק הזרוע רמינן לה אמתני' דהתם לענין מתנות דתנן גר שנתגייר והיתה לו פרה ספק אם נשחטה קודם שנתגייר כו' פטור שהמע"ה ומשני ספק איסורא לחומרא ספק ממונא לקולא ופירש"י חלה ספק איסורא שיש בה עון מיתה הלכך לא סמכי' אחזקה אבל מתנות אין בהן קדושה אלא דין ממון והמע"ה: ה

פח **דנותן** טעם ברוב דאורייתא. דהא מי לא מיירי אע"ג דרובא אורז ופירש"י דאי נותן טעם ברוב לאו דאורייתא היכי נפיק הא קי"ל דאין יוצאין אלא במצה שהיא מחמשת המינין דכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ אתה יוצא בהן ידי מצה יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ אלא לידי סרחון ע"כ ולקמן בסוף ההלכות האלו האריך רבינו בפירושא דהא מלתא ע"ש: ט

פט **ה"ג** מכ"ד בקב וכן הוא בר"ש ועיין בד"ת:

צ **כדתנן** במתני'. בפרק דלקמן:

צא **אין** מפסיק גרס וכתב הר"ש ועוד יכול לצרפן ע"י סל כדלעיל ר"ס ד':

צב **ושלא** במינו בנ"ט. דדבר שיש לו מתירין דאפילו באלף לא בטיל ליתא אלא במינו ועי' מה שאכתוב בפרק בתרא דביצה סימן ט': י

צג **ונגעו** זה בזה. מוכת מלשון רבינו והר"ש והברטנורה דהיינו שנשכו זה בזה ועיין ר"ס ד':

צד **כיון** דמקפידות. שלא יתערבו זו בזו:

צה **ולעיל** פירשתי גרס והוא בריש ההלכות הזה: יא

צו **שני** ישראלים כו'. עיין בד"ח:

צז **ה"ג** הלכך נשוכין ותקן והוסיף חייבין בלולין וחילקן והוסיף פטורים וכן לשון הר"ש וכתב עוד הר"ש מיהו תימה כשמוסיף על מה שכבר נתחייב למה לא יצטרף לחייב את התוספת כמו גבי שאור שנטל מעיסה שלא הורמה חלתה ונתנו לעיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקום אחר דמפרש בתוספתא שמביא קמח ממקום אחר ומצרפה לה' רבעים (כדלעיל סימן ט') וצריך לומר דהכא איירי כשהפריש חלתו ואח"כ הוסיף וכן ההיא דשני ישראלים שעשו שני קבים כשהפרישו חלה והיינו דקאמר שכבר היה להן שעת חובה ונפטרו על ידי הרמת חלה עכ"ל וצריך לפרש דהכי קאמר דאיכא בין נשוך לבלול שהנשוך חייבים וא"א שיבואו לידי פטור אבל הבלול אפשר שיבואו לידי פטור והיינו כשהורמה החלה והטור סי' שכ"ד כתב שהבלול עשה על דעת לחלקו ומשום הכי פטורים גם התוספת ודבר תימה הוא שיפטרו התוספת משום כך ומצאתי בב"י סי' ש"ל שכתב לדברי הרמב"ם שכתב ג"כ כדברי הטור ושהראב"ד השיג עליו שאין דבר זה מחוור ואם עשו אותה לחלק והשלימה מאין לו שהוא פטור ומה בין זה לעושה עיסתו קבין ומשיכן או שצרפן בסל שהם חייבים ואע"פ שראה כן בירושלמי אין השכל נותן לסמוך עליו ועוד דקי"ל אין דיחוי אצל מצות וא' זה וא' זה כיון שהושלם עליו חייב ע"כ והוא ז"ל כתב דנ"ל דהרמב"ם סבר דאין לדחות הירושלמי בגילא דחיטאתא כדדחי ליה הראב"ד ועל כן יש לנו למצוא טעם לדברי הירושלמי דלא תקשי ליה מהעושה עיסתו קבין והשיכן בסל או צרפן דחייב וי"ל דשאני התם דעדיין לא היה לה שעת חובה מעולם הלכך כל שהגיע לה שעת חובה חייבת אבל הכא שכבר היה לה שעת חובה שהרי היה בה כשיעור ונפטרה מפני שעשאוה לחלק שוב אינה חוזרת להתחייב דה"ל כאילו הורמה ממנה חלתה באותה שעה והרי זו דומה לאותה ששנינו בפ"ג דחלה הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה וגלגלה הגזבר ואחר כך פדאתה פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה ואין זה ענין אצל דיחוי דמצות עכ"ל: יב

צח **וקב** אורז או תרומה באמצע. ירושלמי נתני אורז ולא נתני תרומה אילו תנן אורז ולא תנן תרומה הוי אמרינן' אורז ע"י שאינו ממינו אינו מצטרף תרומה ע"י שהוא ממינן מצטרף הוה צורכא מתני תרומה או אלו תנינן תרומה ולא תנינן אורז הוינן אמרינן תרומה ע"י שאין נגררת אין מצטרף ופירש הר"ש כלומר אורז נגרר כדתנן לעיל (בסי' ת') דאם יש בו טעם דגן חייב בחלה ע"כ והירושלמי הזה השמיט הסופר בבא שלימה ממנו בפירוש הר"ש ז"ל:

צט **קב** מין אחר. עיין בסי' א':

ק **קב** חדש מצטרף. היינו אם היה ישן מצד זה וישן מצד זה וחדש באמצע וכ"כ הרמב"ם פרק ז' מהלכות בכורים ב"י סימן שס"ד וכדי דלא תקשה מחכמים דבסימן דלקמן:

קא **אם** נתן בו שאור כו'. כדלעיל ס"ט:

קב **וחכמים** אוסרין. דאין תורמין מן החדש על הישן ודרשינן לה מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה מלמד שאין תורמין מזה על זה וה"ה בחלה דמקרי נמי תרומה:

קג **אתמר** מצטרף. ופי' אתה אומר והיינו בריש ההלכות:

קד **אם** אתה אומר כן. כלומר אם היה נוטל באמצע הר"ש וע' בדברי חמודות:

קה **אבל** חדש וישן מין אחד הוא ל"ג:

קו **רע"א** חלה. והוא שהשלים על העיסה אח"כ כמ"ש הברטנורה ומסיק בירושלמי דרבי עקיבא מדמי ליה לאומר הרי זה תרומה על פירות הללו לכשיתלשו ונתלשו וכתב הר"ש דאף ר"ע לא אמר אלא דיעבד אבל לכתחילה לא דהא תנן בפ"ב אמר ר"ע יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבים:

קז **וחכ"א** אין חלה מדמו ליה לאומר הרי זה תרומה על הפירות הללו המחוברין ירושלמי: ה"ג בעצמו וחזר ועשאו:

קח **פי'** כל א"י עד כזיב שהיא רצועה היוצאה מעכו לצד צפון כו'. וכ"כ הר"ש בפ"ו דשביעית ואני כתבתי בתוי"ט שם דליתא להאי פירושא ע"פ עדותו של בעל כפתור ופרח אשר הוא עד וראה שעכו וכזיב ואמנה שלשתן על הים המערבי של א"י הן וקצה גבול מערבית דרומית הוא נחל מצרים וקצה גבול מערבית צפונית הוא אמנה והוא הר ההר ע"פ גבולי א"י הנזכרים בפרשת מסעי והם כבוש עולי מצרים ואמר שיש מן עכו לנחל מצרים כמו שמן עכו לאמנה ושכזיב הוא צפוני לעכו כמו יום והמשנה דמסכת חלה שאומרת מכזיב ועד הנהר ר"ל שאם יש מכזיב ועד הנהר מקום שהוא כמו המקומות שיש מכזיב ועד אמנה כלומר שהם מכבוש עולי מצרים בלבד כמו בית שאן וחביריו שתי חלות מאמנה לדרום מאמנה לצפון שתי חלות וכתב עוד שמן הסתם כל מה שהוא לדרום כזיב מוחזק שהחזיק בו עזרא אם לא שהם יאמרו בפירוש שהניחה כעין בית שאן וזולתו שהזכירו הם ז"ל עכ"ד וז"ש רבינו שהיא רצועה היוצאה כו' כתב כן ע"פ גמרא פ"ק דגיטין דף ז' אמתני' דמעכו לצפון ועכו כצפון רמינן עלה ברייתא דהיה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך חו"ל עד שיודע כו' משמאלו למערב הדרך ארץ ישראל עד

שיודע וכו' אמר אביי רצועה נפקא ויש לרש"י ולהרמב"ם לכל אחד פירוש אחר כתבתי אותם שם ואין כאן מקום להאריך:

קט **וקדושה** ראשונה בטלה כשחרב הבית. כדאמרי' בפ' יוצא דופן (נדה דף מ"ו) והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה ירושה ראשונה ושניה יש להם שלישית אין להם ופירש"י ירושה ראשונה של יהושע ושניה בימי עזרא יש להן כלומר בגלות נבוכדנצר בטלה קדושת הארץ ונצטרכה לירושה ולקדשה בשניה אבל שלישית לעתיד לבוא אין להם כלומר אינה ירושה דלא יצטרכו לרשתה ולקדשה דלא בטלה קדושתה מגזירת הכתוב:

קי **ומפרש** בירושלמי וכו' יאמרו וכו'. אבל בפ' כל הבשר כתב רבי' טעמא שלא תשתכח תורת חלה וכ"כ שם התוס':

קיא **כשיעור** עיסה טמאה א' ממ"ח. דהכי תנן בסוף פ"ב וכתבתיה בד"ח סעיף ל"א והברטנורה שכתב ג"כ אחד מכ"ד כתבתי עליו בתוי"ט ע"ש:

קיב **דאין** תרומת חוצה לארץ הו'. בפ' עד כמה (בכורות דף כ"ז:)

קיג **כי** היכי דמפליג רבי יוסי קודם שטבל גרס ומסיים בה רבינו בעי' כל הבשר סי' ד' דטומאה שאינה יוצאה מגופה שרי לרבנן כמו בעל קרי לר' יוסי דאי מצרכי טבילה בטומאת מת תקשי להו כדמקשו בפרק עד כמה וכי הזאה יש לנו וכו' ע"ש:

קיד **ולא** גזרינן העלאה אטו אכילה. כי היכי דגזרינן בבשר וגבינה בריש פרק כל הבשר וע"ש ס"ס ד' גם עיין מה שאכתוב לקמן בשם הר"ש:

קטו **מן** הירושלמי. הלכה י':

קטז **ומשמע** שר"ל שהכהן והזר מערבין פתן ואוכלים ביחד. מדמייתי על ביטול אחד בא' והא דדייק מינה בריש כל הבשר (סי' ד') דלא גזרינן בדרבנן העלאה אטו אכילה מ"מ דייק שפיר מדלא גזרינן שמא יאכלו בלא תערובות כ"כ הר"ש ובהא אזדא לה מאי דדייק הב"י סוף סימן שכ"ג מדברי רבינו שכתב לעיל ולא גזרינן העלאה וכו' כמו שאכתוב בד"ח סעיף ס"א וגם שם יתבאר דאע"ג דמלישניה דהר"ש ורבינו משמע דלכתחילה מערבין שוה בשוה שאינו כן ע"ש:

קיז **מדמעת**. פירוש אם הופרשה ונתערבה:

קיח **והרמב"ן** ז"ל כתב וכו'. וכך מסיק רבינו בבבא הסמוכה וניתנת לכל כהן וכו':

קיט **דאין** נותנין מנת גרס ועל שם הכתוב ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה':

קכ **הא** דישראל מדמעת. כדמתרץ לה הרמב"ן לעיל:

קכא **בפרק** עד כמה שם אמר רבינא הלכתא. וכ"כ התוספות ורבינו בפ' כל הבשר אבל בהלכות גדולות כתוב הלכך כדלקמן וכן ראיתי שם וכן הגי' בגמרא וקאי אדלעיל מיניה דאמר שמואל אין תרומת חוצה לארץ אסורה אלא במי שטומאה יוצאת עליו מגופו וה"מ באכילה אבל בנגיעה לית לן בה וקאמר עלה רבינא הלכך דבנגיעה אינו מוזהר וכדפירש"י שקלה לה בריש מסא ושדיא לה בתנורא פירש"י דכמה דאפשר לאזדהורי וכו' והקשו התוספות על פירושו דהא בנגיעה אמרו דלית לן בה ולגמרי שרי ליגע ופירשו דלהכי נקט ריש מסא לפי שדרך להפך בו גחלים ועצים כמו שפירש בקונטרס מסא פורגין בלע"ז ויכול להכניס יפה החלה בתנור בתוך האור ונראה דמסא היינו מרדה שרודין בו את הפת כדמשמע בתענית גבי דביתהו דרבי חנינא דקאמרה לה שבבתה אייתי מסא דקא חרכא ריפתא ואמרינן התם אף היא להביא מרדה נכנסה ע"כ וכן בערוך פירש מסא מרדה שרודה את הפת מן התנור:

קכב **נמצא** היכא דאיכא כהן קטן וכו'. ובכ"מ פ"ה מהל' ביכורים דייק לה ג"כ ממשנה דפירקין דתנן רבן גמליאל אומר שתי תלות בסוריא ר"א אומר חלה אתת משמע דאפילו לרבן גמליאל דוקא בסוריא הוא דהוו שתי חלות:

קכג **והלא** בלאו הכי צריכין לטבול לאכול בתרומה. וגם בבבל היו טובלים לתרומת חוצה לארץ כדמשמע דלא אכל לה רבה ברוב אלא בימי טומאתו (כדלעיל) תוס' דפ' עד כמה:

קכד **נותנה** לכהן קטן. כלומר דברו בהווה אבל לא שאין נותנין אלא לכהן קטן דוקא:

קכה **כך** הקילו בשניה. פירוש אם אין כהן קטן או גדול שטבל לקריו שמפרישין שניה כדלעיל ואמרינן לעיל דאכיל לה אפי' כהן גדול והיינו שלא טבל לקריו וקאמר השתא דהקילו בה אף להתירה לזבין וכו':

קכו **שהרי** החמירו גם בחלת האור יותר. שברחוקים כשיש קטן או גדול שטבל אין מפרישין כלל חלת האור ועוד שהרי השניה כלומר דבשניה זו עצמה יש שינוי ואע"ג דלכאורה חדא מלתא דהרי אין שניה אלא כשיש חלת האור וא"כ כי אמר שהחמירו בחלת האור מאי תו ועוד שהרי השניה דקאמר לא קשיא דמעיקרא אמר שלא החמירו לעשות תמיד חלה לאור וכשיש קטן או גדול שטבל לקריו אין חלת האור כלל והדר קאמר דאי נמי אין מפרישין לעולם חלה לאור גם בסמוכים מכל מקום חזינן שינוי בשניה זו שאינה קבועה כו':

קכז **אבל** האידנא שבטל אפר פרה. גרס ולפי התירוץ האחרון שכתב רבינו בפרק רבי ישמעאל דמסכת עבודת כוכבים דאלו הארצות הרחוקות מעולם. לא נתחייבו במעשר

לא קשיא ולא מידי דאדרבה אף חלה אחת לא היה לנו להפריש והב"י סימן שכ"ב כתב בשם ספר התרומה שהטעם לפי שצריך לשומרה מזרים עובדי כוכבים וגם פעמים שנותנים אותה בקערה במרק רותח ועתה אסור לאכלה בקערה ע"כ וסוף דבריו הם כדברי ר"י דלעיל דס"ל דמדמעת וכ"כ ב"י ס"ס שכ"ג:

קכח **אין** מפרישין אלא אחת ושורפים אותה. לפי שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת ואעפ"כ אין מפרישין אלא אחת כיון שגם מקודם לא היו מפרישין אלא אחת כך נראה מדברי הרמב"ם פרק ה' מהלכות ביכורים וכתב דמכזיב ועד אמנה מפרישין שתי חלות כמו שהיה מקודם וזה לא פירש בהלכות גדולות:

קכט **ושורפין** אותה. וכל שכן בחוצה לארץ כך הגירסא בפ' כל הבשר ומיהת הא דוכ"ש בחוצה לארץ אינו מלשון הלכות גדולות שלא ראיתיו שם וגם הר"ש לא העתיק כן:

קל **העושה** עיסה וכו'. היא המשנה דלעיל ברישׁ סימן ח':

קלא **דהא** קי"ל. בפ' בתרא דעבודת כוכבים סי' י"א והאריך בזה רבינו בפ' גיד הנשה סי' ל"א:

קלב **בכדי** אכילת פרס. פירש"י ד' ביצים ובפרק בתרא דיומא אבאר פסק זה בעה"י בספר ד"ח:

קלג **וחזי** לאצטרופי כדנפשיה. פי' כאילו לא נתבטל והיה בנפשו כלומר בעצמו:

קלד **דאיכא** כו'. כלומר כגון היכא דאיכא וכו':

קלה **והשיב** כטעם וממש תטה. וילפינן לה ממשרת או מגעולי עובדי כוכבים כ"כ בפרק גיד הנשה סימן ל"א ולקמן מפרש רבינו הירושלמי דלעיל:

קלו **טעם** כעיקר. לעשות טעם של איסור כעיקרו וממשו:

קלז **ואז** נהפך כולו חטה. עיין בפ' ג"ה ס"ס ל"א:

קלח **והירושלמי** כו' קאי גם על פי' ר"ת:

קלט **וחשיב** כולן חטין. ומש"ה חייבת בחלה:

קמ **כיון** דרובה אורז: ואע"ג דלרבינו חיים איתא מ"מ כזית בכדי אכילת פרס אפ"ה אין בא לידי חימוץ והיאך וכו':

הלכות כלאים

א **חוץ** מן הערלה והכלאים. ירושלמי אמאי לא תני נמי חלה כלומר שנוהגת בחו"ל מדבריהם ומשני לא אתא מתני' אלא דברים שנוהגים בשל ישראל ובשל עובדי כוכבים וחלה אינה נוהגת בשל עובדי כוכבים ועיין ריש סימן ה' ורבינו הביא זה הירושלמי בפרק קמא דקידושין:

ב **והרי** תפילין ופטר חמור וכו'. וכתבו התוספות פירש בקונטרס דנוהג בחו"ל דהא אשכחן בכמה דוכתין ברבנן אמוראי דבבל דמנחי תפילין וכן מצינו בבכורות דרמי בר חמא דהיה מבבל היה לו פטר חמור וא"ת דלמא מדרבנן הוו עבדי וי"ל דמ"מ פריך שפיר דכי נמי מדרבנן הוו עבדי מ"מ ה"ל למתני במתני' חוץ מתפילין ופטר חמור דהא חשיב ערלה במתני' דמשמע בסמוך דאינו אלא מדרבנן דקתני יורד ולוקח וכו' וא"ת היכי תיסק אדעתין למימר דמצוה התלויה בארץ אינו אא"כ נאמר בה ביאה והרי הכלאים דלא כתב בהו ביאה וקרי ליה במתני' תלויה בארץ וי"ל דלעולם היה יודע דמצוה שהיא חובת הקרקע נקראת תלויה בארץ אע"ג דלא כ' ביאה אלא הוה סלקא דעתיה דאף אותה שאינה חובת הקרקע אלא חובת הגוף אי כתב בה ביאה הוי נמי נקראת תלויה בארץ ולהכי פריך הרי תפילין ופטר חמור עכ"ל ובהכי מתיישב נמי מה שעל פירש"י פטר חמור בפטר רחם תלה רחמנא כלומר שהוא חובת הגוף הקשה הר"ן דהא אכתי לא ידעינן דאיכא הפרש בין חובת הגוף לחובת קרקע:

ג **כל** המצות שהיא חובת הגוף כו'. וילפינן בגמ' האי כללא מדת"ר אלה החוקים וכו' לעשות זה מעשה בארץ יכול לא יהא נוהג אלא בארץ ת"ל כל הימים אי כל הימים יכול יהא נוהג אפילו בחו"ל ת"ל בארץ אחר שריבה הכתוב ומיעט צא ולמד מה שאמור בענין אבד תאבדון וגו' מה ע"ז מיוחדת שהיא חובת הגוף כו' וכתיב בה כל הימים אף כל וכו':

ד **והערלה** הלכה והכלאים מד"ס. וא"ת אמאי לא ילפינן כלאים מק"ו דחדש דאף נוהג בחו"ל דאורייתא ומה חדש שאין איסורו איסור עולם כו' וי"ל דקסבר האי תנא דכתיב גבי כלאים שדך למעוטי זרעים שבח"ל כדאמרינן לקמן וא"ל דערלה מיהא נייתי בק"ו דחדש דאיכא למימר כלאים יוכיחו. תוס':

ה **חוקים** שחקקתי לך כבר. פירש"י ומהכא וכו' דבני נח מצווים וכו' ולפי זה ס"ל כר"א דהתם ואפשר דאפילו לרבנן ואלמינהו דכתיב במעשה בראשית קאי וה"ק חקים שחקקתי' סדרתי במעשה בראשית שלא יתרכב מין אחד בחבירו אני מצוה אתכם שתשמרו אותם ומש"ה נמי משמע ליה היקשא דמה בהמתך וכו' אע"ג דזריעה כתיבה כיון דלמינהו דלמעשה בראשית למעוטי הרכבה אתא שלא יתרכב מין בחבירו וכו' הר"ן וקרוב לזה כתבו התוס' דשלהי הפרה:

ו **ההוא** למעוטי כלאי זרעים שבחו"ל. פרש"י זרעים שבכרם דאין לוקין עליו וכתבו התוס' דאין לפרש כלאי זרעים דקרקע דבהם לא איצטריך קרא כיון דחובת קרקע היא פשיטא דאין נוהגת אלא בארץ אבל כלאי זרעים שבכרם איצטריך קרא אע"ג דחובת

קרקע הוא דס"ד למילפינהו בק"ו דחדש כיון דאיסורן איסור עולם ואסורים בהנאה אבל זרעים לא מצי למילף מק"ו דחדש דהא כלאי זרעים דקרקע אינם אסורים בהנאה כדאיתא לקמן בשמעתין כלאי זרעים דבארץ לא אסירי בהנאה בחו"ל לא גזרו בהו רבנן עכ"ל:

ז **רב** נחמן. וכן עוד לקמן סימן ד' וכ"ה בריף אבל בגמ' הגירסא רב תנן:

ח **דאמר** עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. ואע"ג דחייב משום חטה ושעורה לחוד משום שדך לא תזרע כלאים א"כ כרמך וגו' לחייב עם החרצן למה לי פירשו בירושלמי להתראה שאם התרו בו משום שדך לוקה ומשום כרמך לוקה וכתב הר"ן בספ"ק דקידושין דמינה שאם התרו משום שניהם לוקה ב' וכתב רש"י לא ידעינן מהיכא נפקא ב' מיני זרעים וחרצן שלישי והתוספות כתבו דבכלאי זרעים מודה רבי יאשיה דמתחייב בב' מינין והביאו ראיה לדבר וגם הוכיחו כן מירושלמי וטעמא דרבי יאשיה דמחלק בין כלאי זרעים לכלאי כרם י"ל דמשמע ליה דקרא ה"ק כרמך לא תזרע כלומר בעינן שיהו כלאים קודם שיבואו בכרם אבל גבי כלאי זרעים לא אמרינן ב' מינין בהדי שדך דקרקע בלא זרעים נקרא שדה אבל בלא גפנים לא מקרי כרם וכ"כ הר"ש ברפ"ח דכלאים והר"ן שם וכן הברטנורה וכמו שתראה מלשונו לקמן ר"ס ג' וכתב עוד הר"ש ומיהו אשכחן בהמתך לא תרביע כלאים ולא אמרינן ב' מינים בבהמתך ויש לחלק עכ"ל והתוספות דפרק אלו עוברים (פסחים דף מ"ז) כתבו דמכח קושיא זו דמבהמתך פר"י דטעמיה דרבי יאשיה דזריעת כלאים משמע בב' מיני זרעים וחרצן לאו מין זריעה הוא והקשו עליו משור פסולי המוקדשים ותירצו ע"ש שאין להאריך בכאן בזה ואני כתבתי בתוספות יו"ט בספ"ק דכלאים דנ"ל שמ"ש הר"ש דיש לחלק היינו דבבהמה כשמרביע מין א' על שאינו מינו הרי שני המינין מחוברים ומקרו כלאים ועוד בשדה כי תימא דחד מינא עושה כלאים א"כ אין לך זריעה כלל ובמה יהיה כלאים ובירושלמי ריש מסכת כלאים יליף לכל כלאים דדוקא ב' מינין מצמר ופשתים ועוד ב' מינין בבהמה כעין מפולת יד א"א ומ"ש רש"י דמפולת נפקא לי' מלא תזרע כרמך כלאים דאי לא לכתוב רחמנא כרמך לא תזרע כלאים ורבנן לא דרשי הכי אלא ס"ל דכלאים בהדי כרמך קאמר ואע"פ שהכרם נטוע כבר. הר"ן:

ט **ה"ג** בריף כלאי בהמה והרכבת האילן:

י **המרכיב** וכו'. ולא עירב כמ"ש רבינו בר"ס דלקמן:

יא **אבל** באילן סרק שרי. ושמא ה"ט כיון דעץ סרק נינהו אפילו מבשא"מ כחד מינא חשיב כ"כ הר"ש והב"י סימן רצ"ה דייק מלשון הטור שכתב סרק ע"ג סרק מאכל ע"ג

מאכל והוא מינו מותר משמע דבשאינו מינו אסור ע"כ אינו דיוק כלל דמ"ש הטור והוא מינו לא קאי אלא אדסמיך ליה מאכל ע"ג מאכל בלחוד אבל סרק ע"ג סרק כולם כחד מינא חשיב כדכתב הר"ש וכן מדקדק הלשון בקיצור:

יב **הרכיב** שני מיני דשאים מהו. מאי קא מבעי ליה מתני' היא דאין מביאין ירק בירק הר"ש:

יג **משום** דכתיב למינהו בעשייתם. הרי הסכים הקב"ה על ידם גמרא שם:

יד **והוי** בכלל חקים שחקקתי לך כו'. ואע"ג דכתיב למינהו איצטריך את חקתי ללמד על למינהו דמשום איסור כתביה ולמינהו נמי איצטריך דה"א חקים שחקקתי לך כבר במרה כדאמרינן נמי כאשר צוך ה' אלהיך במרה הר"ש:

טו **אין** תוחבין זמורה כו'. מפרש בירושלמי דמיירי כשהעמיק שורש הגפן והאבטיח למטה מג"ט ושם תחב זה לזה ובמקום שהענפים יוצאים לחוץ מן הארץ רחוקים זה מזה כשיעור הרחקת זרע מגפן יחידית דאל"ה אף בלא תחיבה אסור להביא זרע תחת הגפן: ג

טז **דומיא** דהרבעה. כדאיתא בס"ס י"א:

יז **אבל** מותר לערב זרעי אילנות זה בזה. דדוקא דומיא דהרבעה והא דכתב הב"י ר"ס רצ"ה שהוא בירושלמי פ"ק דכלאים רי"א נוטל אדם מעה וכו' נ"ל דלא דק דאדרבה ר"י לאיסורא קאמר וכן רמי לה התם בירושלמי הלכה ז' אדר"י דמתיר ירק באילן והביאו שם הר"ש:

יח **וכן** מותר ליקח יחור כו'. ירושלמי פ"ק דכלאים תני עובד כוכבים שהרכיב אגוז ע"ג פרסק אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל ממנו יחור והולך ונוטע במקום אחר ורמ"י ס"ס רצ"ה יהיב טעמא כיון שהאיסור אינו ניכר בו ואינו מן הצורך דהתורה לא אסרה הפרי והעץ אלא בכלאי הכרם וכל אלו הדינים מכלל חוקי התורה הם שאין אנו צריכין למצוא להם טעם:

יט **אלא** כלאי הכרם. ומדמינן הרכבת אילן לכלאי הכרם. ב"י:

כ **ולקיים**. כדדרשינן בפ"ק דמו"ק דף ב' כלאים שדך לא ופי' רש"י אע"ג דכתיב לא תזרע כלאים גורעים ודורשים לא כלאים לא יהא כלאים מ"מ שאתה חייב לבטלו ובפרק בתרא דמסכת ע"ז דף ס"ד מפיק ליה מלא כלאים ופירש"י כלאים דהרבעה קא דריש מדסמיך כלאים דלא תרביע גבי שדה דרשינן כלאים שדך לא מדלא כתיב בהמתך לא תרביע כלאים ולא תזרע שדך כלאים ש"מ שדך אכלאים דלעיל נמי דרשינן ומשמע דמזהיר הכתוב שלא יהו כלאים בשדה וכן פירש בפרק הלוקין סוף (מכות דף כ"א)

ואע"ג דר"ע דריש הכי ואמר דלוקה והר"ב פירש דאינו לוקה הכי איתא בירושלמי דהכל מודין באיסור שאסור כשלא קיים ע"י מעשה כמו שהביאו הר"ש ובספרא פרשת קדושים פ"ד שדך לא תזרע אין לי אלא שלא יזרע שלא לקיים מנין ת"ל לא כלאים לא אמרתי אלא משום כלאים:

כא **ואסורים** בהנאה. פי' הר"ב דכתיב פן תקדש תוקד אש הכי איתא בקידושין פ"ב דף נ"ו וכתבתי בתוס' יום טוב דצריך לומר דסברא הוא כיון דלשריפה קיימת היינו כדי שלא יהנה ממנו ע"כ וכך הם דברי רמ"י ר"ס רצ"ו ועכשיו למדתי מדברי התוס' דפרק כל הבשר (חולין דף קט"ו) דאילו לא אתי אלא לדונו בשריפה ולא למתסר בהנאה הול"ל פן תשרף אלא לומר שיהא כקדש ליאסר בהנאה ולא קשיא דלדרש הכי שיהא כקדש הא התם בקידושין דריש הכי רב אשי ודחי לה גמרא דא"כ מה קדש תופס דמיו ויוצא לחולין אף כלאי הכרם כן:

כב **כלאי** זרעים וכו'. בא"י כדלעיל ס"ס א':

כג **אלא** ללבוש. דלא תלבש כתיב ולאו דוקא לבישה דה"ה העלאה כו' כמ"ש הברטנורה והני קראי מצרכי להו בריש יבמות דף ד' דאי כתב העלאה ה"א אפילו מוכרי כסות כתב לא תלבש דומיא דלבישה דאית בה הנאה ואי כתב רחמנא לא תלבש ה"א דוקא לבישה דנפיש הנאתה אבל העלאה לא כתב רחמנא לא יעלה וכו':

כד **מותרים** לגדל ולקיים. אי קתני לגדל ה"א הואיל וטורח בו שרי אבל כי ליכא טירחא לא להכי קתני נמי ולקיים ואי קתני לקיים ה"א דגידול אסור דהוי כעין הרבעה ולא שרי אלא לאחר שנתגדלו להכי איצטריך למתני גידול נמי בהדיא כך כתבתי בתוס' י"ט ועיין בד"ח:

כה **ואין** איסור אלא להרביע. עיין מ"ש בסעיף ה' אדתנן בהמה עם בהמה:

כו **דאפילו** כשותא כו'. ואע"ג דלבני בשכר אסרו התם משום שאינן בני תורה אבל מדינא שרי ואפילו המחמיר לא מחמיר אלא בעובד כוכבים גדול דמחלף בישראל התם תירץ ב"י ס"ס רצ"ו אנן השתא לאו בני תורה אנן טפי מבני בשכר וכמ"ש התוס' לענין מת ביום טוב שני ולענין גוף הדין דכשותא בכרמא יתבאר בד"ח סעיף י"ג: ד

כז **כרבי** אילעי בראשית הגז. דתניא ר' אילעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ:

כח **כר"י** בן בתירה לטבילה. דתניא ר"י בן בתירה אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה לפיכך אין בעל קרי צריך לטבול לת"ת:

כט **קדש**. ובירושלמי דריש ליה מכלאים דמשמע מ"מ וכתבתי בתוספות יו"ט דהכי משמע לי' דאי קפיד על כרמך דוקא שיהיה שלו הל"ל לא תזרע בכרמך כלאים או לא

תזרע כלאים בכרמך ומדלא כתב הכי והפסיק לכלאים להיות משמעותו כל כלאים שתעשה אתה מקדש ואפילו אינו בכרם שלך ויש מחלוקת במשנה אם יכול לקדש התבואה של חבירו כיון שאינו שלו:

ל **ולשלח** להו כר"ט דכשותא וכו'. דתניא כשותא רט"א אינם כלאים בכרם וחכ"א כלאים בכרם וקי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ:

לא **ולא** קאמר ולשלח להו כרבי יאשיה. וא"ת ואכתי אע"ג דלא סבירא ליה כרבי יאשיה מ"מ לשלח להו כרבי יאשיה דכל המיקל וכו' וי"ל דלא שייך למימר הכי אלא במין של איסור דהמתירו חושבו מין היתר בארץ הלכה כמותו בחוץ לארץ אבל בדבר שאינו תלוי אלא בזריעת חטה ושעורה וחרצן במפולת יד בהא לא אמרינן הלכה כמותו בחו"ל תוספות:

לב **כשותא** בכרמא ליזרע כרבי טרפון גרסינן אע"ג דבגמרא שלפנינו לא גרס רבי טרפון:

לג **משום** דילפינן נתינה נתינה מתרומה. דמה תרומה בארץ אין בחוץ לארץ לא אף הכא נמי בארץ אין בחוץ לארץ לא וכיון דנהוג עלמא כרבי אילעי בראשית הגז אלמא ס"ל דילפי' נתינה נתינה ומעתה ה"ה למתנות הר"ן:

לד **דקנס** אטמא. כך גי' רבינו נמי בסמוך אבל בגמ' גרסינן דקנס אטמא בדרבא ובדרב נחמן גרס גלימא:

לה **כדתנן** המעביר עציץ וכו'. משכחת לה כרבי יאשיה בעציץ של שני מינין ורבנן במין א' כ"כ הר"ן ולדבריו למאי דקיימא לן כרבי יאשיה לא אסרינן אלא בשני מינין אבל הטור סימן רצ"ו כתב דלהראב"ד אפילו בזורע מין אחד בין הגפנים איכא איסורא וגם כתב כן בשם הרמב"ם ואף על גב דבב"י כתב שכן משמע דברי הרמב"ם פ"ה מהלכות כלאים משום דנקיט לשון יחיד ליטע גפן בצד הירק או התבואה בכ"מ שם לא כתב כן אלא דאינו רואה מנין לו לומר כן בדברי הרמב"ם:

לו **דהוי** זרע בזרוני. כך גירסת הרמ"ה בגמ' דלעיל סוף סי' א':

לז **מדאורייתא** קאסרו. כלומר סתמייהו הכי משמע אבל לעיל לא פירש כן אליבא דהראב"ד ואליבא דר"י:

לח **ובסוריא.** פירש"י ארם צובה וכו' וסנפה עם א"י פירש שעשאה סניף לא"י ולשון הר"ן והוסיפה על א"י וגם מצאתי כן בפירש"י דפרק כיצד מברכין (ברכות דף ל"ו:)

לט **כן** נראה שצריך לפרש דבריו. והב"י סימן רצ"ו כתב דלישנא דאותו הויא תיובתיה דרבינו בפירוש זה דלא ה"ל להרמב"ם לכתוב אותו הירק הזרוע שם אלא הל"ל הירק

הנמצא זרוע שם ומדכתב אותו הירק משמע בהדיא דקאי לירק שנזרע בצד הגפנים ומ"ש וכן מוכח דבהכי מיירי מדכתב אבל ספיקו מותר אלמא דמיירי בספק כלאים דאורייתא אינו כן דהרי הרמב"ם כתב על זה כמו שבארנו בהמ"א ושם פ"י מבואר דבודאי כלאים דאורייתא מיירי דומיא דערלה דנקיט בהדייהו ועוד בפ"ה מהלכות כלאים כתב הרמב"ם בהדיא אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים וכו' ואם עשה כן אע"פ שאינו לוקה ה"ז קדש ונאסרו שנים כו' הרי בהדיא שאע"פ שלא נזרע במפולת יד אסור מן התורה לזרעו ואם זרעו אסור בהנאה וכתב עוד הב"י דמאי דמייתי רבי' ראיה דמותרים באכילה מדלא שמתוה כו' איכו ראיה אפשר שזרעם למכרם לעובד כוכבים וגם מ"ש דכיוץ שידעו שזרע לאכלן היה להם להודיע ולישנא דגמרא משמע שלא אמר כלום לא מכרע מידי דכיון שלא היה עושה איסור למה להם לידרש ללא שאל כי שמא היה יודע הדין ואת"ל שעכ"ז היה מוטל עליהם להודיעו שמא הודיעוהו ולא הוזכר בגמרא דלא נחת גמרא להכי אלא להודיענו דהלכה כרבי יאשיה וכתב עוד דטעמא דהרמב"ם משום דס"ל דלא פליג רבי יאשיה על כל הני משניות דלעיל ולענין איסורא ולא לענין מלקות מתניין וכיון דבא"י ליכא מלקות בזריעה בחוץ לארץ מותר בזריעה והיכא שזרע כיון דבארץ ישראל אסור בהנאה בחוצה לארץ אסור באכילה מיהא עכ"ל:

מ **בדלעת**. שהדלעת כשתוציא ממנה הזרע תשאר ריקה ותדמה כמו צינור. הרמב"ם. ומ"ש הברטנורה ומשום זרעים בדלעת כו' משום גפן עצמו הוה מצי למפרך דאסור בדלעת שהרי דלעת ירק הוא כדתנן בפ"ק דכלאים משנה ח':

מא **אי** כרבי עקיבא כו'. וכ"ה בירושלמי ותמיהני דר"ע וחכמים ל"פ במן הצד אלא בשיעורא דו' טפחים או ג' פליגי והר"ש כתב ופריך דמן הצד נמי נבעי ולא הזכיר אי כר"ע ויש ליישב דירושלמי ה"ק אי איתא דמתני' משום עבודה וכר"ע אפילו כו':

מב **בתוך** שרשי הגפן. דנהי דשרשי הירק לא משתרשי לצדדים ניחוש לשרשי הגפן דמשתרשי לצדדים כ"כ הר"ן אבל מסיק דאה"נ דשרשי הגפן נמי לא משתרשי לצדדים:

מג **מ"מ** יהא אסור כו'. ומתני' משמע דמן הצד מותר:

מד **הא** אמר. לא ידעתי מקומו אא"כ דר"ל הא דתנן בפ"ד דכלאים איזהו גדר שהוא גבוה ג' טפחים והרמב"ם בפ"ז מהל' כלאים כתב גדר שהוא גבוה י' טפחים כו' ה"ז מותר ליטע כרם בצידו מכאן וירקות בצדו מכאן: ה

מה **כלאי** בהמה מותרים לגדל ולקיים. עיין לעיל ס"ס ג':

מו **ואין** איסור אלא להרביע. עי' מ"ש לקמן על מתני' בהמה עם בהמה בשם הרמב"ם:

מז **דאמר** שמואל וכו'. תימה לר"י היכי מוכח משמואל דליכא איסורא מדרבנן דשמואל לא איירי אלא מדאורייתא דומיא דמנאפים עד שיראו כדרך המנאפים דאיירי להורגם דאהא מייתי לה בפ"ק דמכות גבי אם היינו שם לא היה נהרג אדם מעולם. תוספות:

מח **כל** מיני פרדות אחת הן. דהאי בר סוסיא וחמרא והאי בר חמרא וסוסיא כולהו חד מינא נינהו גמרא ועיין בסמוך מ"ש על אע"פ שאביהן חמור:

מט **וחנניא** סבר חוששים לזרע האב. כלומר דהולכין אחר זרע האב כשם שהולכין אחר זרע האם הר"ן:

נ **אע"פ** שאביהן חמור. כלומר דאבוהון של אביהן חמור דאי אביהן של פרד דעלמא קאמר וה"ק ר"י מרביעין סוס גמור על פרד בן סוסי' הא מסקינן דספוקי מספקא ליה אי חוששין לזרע האב אלא דאבוהון דתרוייהו קאמר וצריכים למימר דמ"ד אתיא צד דסוס משתמש בצד חמור וצד חמור משתמש בצד סוס קמ"ל הכי מפרשים בגמרא ופירש"י קמ"ל דהא לא אמרינן שאין כאן צד סוס מיוחד וצד חמור מיוחד הלכך אין מזכירין כאן צדדין דהא מבלבל זרעיה ומינא באפי נפשה הוא דמקרי והוי מין בפני עצמו מעין סוס וחמור וכתבו התוס' דלא דמי לחציו עבד וחציו בן חורין דאסור בחצי שפחה וחצי ב"ח משום דאתי צד עבדות ומשתמש בצד חירות (כדתנן בפ' השולח סי' ל"ה) דהכא כלאים אמרי רחמנא דוקא תרי מיני וכל פרדות הבאים מסוס וחמור מין אחד הוא עכ"ל:

נא **וסימנים** דאורייתא. פירש"י הא דסימנים בחזרת אבידה כו' בפ' אותו ואת בנו כתבתי ג"כ פירוש הר"ן:

נב **כי** הא דאמר. בגמרא לעיל מהך:

נג **רבי** אבא. בגמ' איתא אביי:

נד **ומוקי** לה בגמרא כחנניא. מדמכשירינן באדם דא"א לפרש כהנת ובנה דכהנת לאו בת עבודה היא אנא אהרן ובנו דכוותה בבהמה תיש ובנו כחנניא:

נה **דהלכתא** כרבא לגבי אביי. ובברכות פ"ק סימן ה' משמע קצת דדוקא היכא דפליגי אליבא דנפשייהו:

נו **דחנניא** סבר כרבי יונתן. דדריש אותו משמע זכר וכתיב בנו מי שבנו כרוך אתריו הלכך נוהג בין בזכרים בין בנקיבות ואו דכתיב לרבות כלאים ולחלק דלא תימא עד שישחט שור ושה ובנו לא צריך קרא כר' יונתן דאמר אע"ג דלא כתיב או כמאן דכתיב דמי וכל היכא דכתיב פלוני ופלוני או האי או האי משמע:

נז **וישעיה**. וכן העתיק באותו ואת בנו אבל בגמרא ואושעיה ופירש"י שהוא רבי אושעיה ברבי ועיין לקמן בסוף הסימן בשם ר"ת:

נח **וכן** לענין אותו ואת בנו כו'. ולא עדיף המתרגם מחכמים דפליגי אחנניא ואדחו מהלכה והארכתי יותר בפרק אותו ואת בנו:

נט **או** לוקה מכות מרדות. והכ"מ כתב דאף מכות מרדות אין לוקין על הספק וכן דייק בתר הכי מל' הרמב"ם גבי אסור להנהיג דיבשה עם שבים דס"ל בבעיא דלא איפשיטא דאף מכות מרדות אין לוקין עליו:

ס **ירושלמי**. הלכה ב':

סא **הרי** הוא אומר ויעש הישר וגו'. וכתב הר"ש שעל זה השיב להם בריה היתה:

סב **ה"ג** אין כלאי בהמה בלא חבור. ועיין בסוף ההלכו' האלו מ"ש בשם הראבי"ה בזה:

סג **בהמה** עם בהמה וכו'. ל' הרמב"ם כשאמר כלאי בהמה אינם אסורים אלא מלהרביע אמר שאינו זה אלא לבהמה עם בהמה או חיה עם חיה ושאר מה שיסדר אבל בהמה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה יש בה תוספת על איסור ההרבעה והוא שהם אסורים לחרוש ולמשוך ולהנהיג ולחרוש הוא שיחרוש בהם יחדיו בעול אחד ולמשוך בהם העגלה או האבן או כדומה לו ולהנהיגם שיקשרם ביחד ויוליכם וזה ענין שאמר הכתוב לא תחרוש בשור ובחמור יחדו ואמרו שענין יחדו ר"ל לחבר ביניהם וליחדם על איזה דרך שיהיה או לחרישה ולזולתם ע"כ וע' בשאלה דסי' ז' מייתי הספרי גם עיין בסוף סימן זה עוד מהרמב"ם כענין זה:

סד **בהמה** עם חיה כו'. לשון הר"ש בהמה זכר עם נקיבה חיה או חיה זכר עם בהמה נקיבה והכל אחד מה לי זה ומה לי זה וכן טמאה עם טהורה טהורה עם טמאה הכל אחד ומשנה יתירה היא ע"כ:

סה **ואסרינן** אפילו חיה ועוף. וא"ת תיפוק ליה מלמינהו כי היכי דילפי' דגים לקמן וי"ל דאי לאו ג"ש

סו הוה מפקי' קרא דבהמתך ממשמעותיה אבל השתא דאתי ג"ש ומפקא לקרא ממשמעותיה מרבינן אפילו דגים למינהו למינהו מיבשה כ"כ התוס' דהפרה:

סז **מהו** דתימא מין א' הוא קמ"ל. ואע"ג דלא שמעינן ממתני' דלהוי כלאים אע"ג דרבו בהדי הדדי ולא שמעינן אלא דאיסור כלאים שייך בעופות א"ש דהכי קאמר ר"ל כאן שנה רבי כלומר כיון ששנה רבי דיש כלאים בעופות א"כ תרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה כי מסברא דנפשין יש לנו לדעת שאלו המינים חלוקים זה מזה ואינם מין אחד

ואע"ג דרבו בהדי הדדי וכיוצא בזה יש ביבמות פרק חרש ובהניזקין אמר רבא מעדותו של ר"י בן גודגדא וכו' תוספות:

סח **משום** דזה ביציו וכו' והא טענה כו'. בגמ' אביי אמר לקמא ורב פפא לבתרא ולכאורה צריכים לתרווייהו שהא' סימן לזכרים והב' סימן לנקיבות ומיהו י"ל ג"כ שאם הכרנו הזכרים ידענו ג"כ הנקיבות בלא סימן וכן להפך:

סט **אתיא** למינהו למינהו מיבשה. ומשבת לא מצי למילף דמריבוי דוכל בהמתך (דמינה ילפינן בשבת גופה חיה ועוף) לית לן לרבויי אלא כל מילי דיבשה שאדם רגיל לחמר אחריהן דבמחמר כתיב קרא דבהמתך גבי שבת וא"ת ומה צריך ללמוד מיבשה תיפוק לי מדכתיב בגופיה למינהו דאי הוה כתיב בצוואה דשאים לא הוה מבעיא לן (כדלעיל ר"ס ב') ויש לומר דלמינהו לחודיה לא הוה משמע לאיסור אי לאו חוקותי שחקקתי לך (וכמ"ש ג"כ לעיל שם בשם הר"ש ועוד לעיל ס"ס א' דלרבנן ה"פ חוקים שחקקתי לך במעשה בראשית) והיינו למינהו דיבשה דבבהמה ואילן דאיירי ביה קרא דחקותי אבל מלמינהו דים לחודיה ליכא למילף מיניה דגים תוספות:

ע **הנהיג** בעיזא ושיבוטא. וא"ת דמשמע דפשיטא ליה דבשני מינים שבים חייב והא למינהו גבי הרבעה והרכבה כתיב ולא גבי זריעה והנהגה דלא מוקמי' חוקים שחקקתי לך כבר כלומר בלמינהו דמעשה בראשית אלא דומיא דבהמתך לא תרביע מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרבעה וי"ל דסבר דמוקים למינהו על כל מה שנאסר במקום אחר ועי"ל כי היכי דילפינן כולהו משבת ה"נ ילפינן שבת בהמתך מהרבעה לאסור דגים בשבת במלאכה והדר ילפי' כלאים דהנהגה משבת כ"כ התוספות:

עא **מהך**. מי אמרינן כיון דעיזא לא נחית ביה ושיבוטא לא סליק ליבשה לא כלום עביד או דילמא השתא מיהת קא מנהיג גמ':

עב **אלמא** שכולן שוין גרס וכן העתיק ב"י סימן רצ"ז:

עג **והמנהיג** בצבי ואיל כו'. וה"נ אי' התם בגמ' א"ר יצחק המנהיג בשור פסולי המוקדשים לוקה שהרי וכו' ופירש"י אפילו מנהיגו עם מינו ואפילו מנהיגו בפני עצמו וכו' אבל התוספות כתבו דדוקא אי משום מושך השור

עד משוי בגופו דאל"כ לא לילקי דאל"כ לעולם לא יוכלו להנהיג שור פסולי המוקדשים ממקום אחר ע"כ:

עה **דהיינו** הך דמכות. דרבי אושעיא אמר המרביע שור כו' ורבי יצחק אמר המנהיג שור וכו' כמו שהעתקתיו לעיל:

עו **והרמב"ם** ז"ל הוצרך לפרש וכו'. ואף רש"י פירש כן:

עז **וכל** ושני מיני בהמה לוקה עליהם מן התורה. וכן נ"ל ראיה מהירושלמי ותוספתא דלעיל בפרדות דבני דוד ושלמה לא נמצאת גזירה זו קודם דוד בשום מקרא: ו

עח **ומתני'** דהיו ב' רוכבים ע"ג בהמה. דתנן התם בריש הפרק דקנו שניהם.

עט **והאלפס** ז"ל לא הביא וכו'. ובפ"ק דב"מ לא כתב רבינו לדברי הרי"ף כלל ועיין בד"ח:

פ **דלא** גרע ממנהיגה בקול דלוקה. דפלוגתא היא בפרק הפועלים (בבא מציעא דף צ:) רבי יותנן אמר חייב ור"ל אמר פטור וקי"ל כר' יוחנן לגבי ר"ל:

פא **דלהוי** מסייע שאין בו ממש. דהא זה יכול וזה יכול דמ"מ מיקל החמור להסוסים וכ"כ רמ"י:

פב **בפרק** כיצד הרגל דף י"ז דאמר רבא כל שבזב וכו' ומסקינן דעגלה מושכת בקרון אתא לאשמועינן ומדנקט עגלה שמע מינה דהכי אורחא:

פג **גוף** של אותו כו'. כלומר והלכך גוף של אותו וכו'.

פד **שאם** ימשך יכאב לו. וכתב ב"י דקשיא ליה כיון דפירש דטעמא דאיסורא משום דגוף אותו שאחר הקרון נוגע בקרון ומנהיגו כי קשרו בשערו מאי הוה אדרבה כל שידחה את הקרון יותר לא יכאב לו כ"כ ואפשר דקשרו בשערו דקאמר נאותו שהוא קשור לפני הקרון ומושכו קאי דכיון שאם ימשך יכאב לו אינו מושך ונמצא שאין הקרון המנהיג אלא ע"י אותו שקשור אחרי הקרון בלבד ודוחק ובדקתי בירושלמי ומצאתי דהכי איתא התם רבי ירמיה בעי קשרן בשערן רבי יונה אמר אתפלגון רב ורבי יוחנן רבי יוחנן אומר מפני שזה נושא עצלותו של זה ורב אמר מפני שנושאים את החבל שבינתים מהו נפק מן ביניהון קשרו בשערו בין על דעתיה דרב בין על דעתיה דר"י פטור ומשמע לי דאתא למימר דאיכא בינייהו קשרו בשערו דלרב חייב מפני שעדיין זה נושא עצלותו של זה ולר"י פטור שהרי אינו קשור אלא בשערו ואין חבל ביניהם שנאמר שהם נושאים אותו וה"פ קשרו בשערו הוא דאיכא בין דעתיה דרב לדעתיה דר' יוחנן דלמר חייב ולמר פטור ומ"ש פטור אר' יוחנן קאי ולפי זה ניחא מה שהקשיתי מעיקרא וגם ניחא לישנא מה דנפיק מביניהון דמשמע דאתי לפרושי מאי בינייהו עכ"ל ואתמהה דהא איפכא מיבעי ליה לירושלמי דלרב שאמר טעמא דנושא החבל כו' יהיה פטור בקשרו בשערו ולר"י דאמר טעמא דזה נושא עצלותו כו' יהיה חייב ולכן אציגה לפניך לשון הירושלמי דהב"י השמיט מה שהיה סבור שאינו לצורך וכך הוא ר' ירמיה בעי קשרן בשערן מהו מה אנן קיימין אם בשקשרו בשערו כך אנו אומרים אסור להרכיב בהמה ע"ג חברתה אם בשקשרו החבל בשערו נאמר מפני שהן נושאין את החבל שבינתים ר' יונה אמר

אתפלגון רב ורבי יוחנן רבי יוחנן אמר מפני שזה נושא עצלותו של זה וזה נושא עצלותו של זה רב אמר מפני שהן נושאים את החבל שבינתים מה נפק מן ביניהון קשרו בשערו בין על דעתיה דרב בין על דעתיה דר' יוחנן פטור עד כאן בירושלמי ואע"פ שגם לפי דרכי קאי פטור אדעתיה דרבי יוחנן לא אחוש מלומר דצריך לגרוס גבי על דעתיה דרב חייב דטפי עדיף לומר שנשמט על ידי הסופר תיבת חייב מלסבול דוחק פירוש זה דפטור לא קאי אלא על דעתיה דרבי יוחנן וגבי רב לא קאמר ולא כלום אבל מה שנ"ל בעיקר פירוש דברי הירושלמי כך הוא דהא דקאמר הירושלמי מה אנן קיימין וכו' מדקדק על בעיא דרבי ירמיה דממ"נ היכי קאמר אי קשרן בשערן ר"ל שקושר הבהמות יחד שקושר האחד בשערה ע"ג חברתה וס"ד דאסור א"כ אף אנו נאמר שכן אסור להרכיב כלומר רכיבה בעלמא לא הרבעה וגם לא העלאה בדרך שעולים להרביעה ורכיבה כזו שאינה כן ודאי דשרי וא"כ מאי ס"ד דקשירתן בשערות זו עם זו שיהא אסור משיכה אין כאן שמפני שכואבת ומצטערת כדפירש הרא"ש אינה מושכתן והרכבה דרך הרבעה כ"ש כאן כאן והלכך ודאי דשרי ואי מיירי שקשר החבל של בהמה זו בשערה של זו נאמר ודאי דאסור דהא מפני שכואבת ומצטערת מתקרבת אצל הבהמה שיש בה החבל והחבל נתלה ביניהם ונמצא בהן שנושאין את החבל שבינתים ואסור ור' יונה אמר ר' יונה סובר ג"כ דהבעיא היא שקושר השער בחבל שבשניה ואמר דהא אתפלגון רב ור"י בטעמא דמתני' ר"י אמר וכו' ורב אמר וכו' ומאי בינייהו אלא שקשרו בשערו איכא בינייהו וכלומר שקשרו החבל בשערו ובין ע"ד דרב ובין דקאמר לאו דוקא אלא כלומר אם ע"ד דרב חייב וכדאמרי' שהרי הן נושאים החבל שבינתים וכדפירש"י ואם על דעת דר"י פטור שהוא אינו חש על נשיאת החבל אלא קאמר טעמא דזה נושא עצלותו וכו' וליתא בכה"ג כלל והשתא הירושלמי מפורש יפה אלא דבין להב"י ובין לדידי אכתי דברי רבי' תמוהין: ז

פה **אע"פ** שאינו עושה מלאכה וממילא אינם קשורים:

פו **אע"פ** שאין קשורים. והואיל ולא בקשורים מיירי א"כ אינם עושים מלאכה דאי הוו קשורים החבל שנושאים מקרי עושים מלאכה כדלקמן:

פז **בפרק** במה בהמה גרס והוא בסופו:

פח **ובלבד** שלא יכרוך. רישא דמתני' לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אבל מכניס חבלים לתוך ידו וימשוך ובלבד וכו':

פט **ע"כ** לא שנו אלא גרס וכן הוא שם בדברי רבינו:

צ **אלא** שכרוכים דאסור. כלומר בשני מינים דדוקא אדם מותר עם כולן:

צא **דתנן**. בס"ס דלעיל:

צב **פרט** לתוכף כו'. בס"פ בתרא דכלאים:

צג **דקאמר** ר' יונתן דהלכה כמותו מפרק השואל שהביא רבינו לעיל סי' ה':

צד **אם** לאו קרא יתירא פירוש אי לאו קרא יתירא דיחדו הוה דומיא דאביו ואמו ויהיה חייב אף בזה אחר זה:

צה **ור"מ** מתיר ואם היו הו'. הכי תני עלה דמתני' בירושלמי:

צו **מפני** מראית העין. תמיהני דמפרש טעמא אחרינא מדבירושלמי דאתפלגו ביה ר"י ורב:

צז **וההיא** דאיסי הבבלי. איסי בן עקביא גרס והכי מייתי ליה רבינו לעיל סימן ה':

צח **שאסור** להנהיג זה עם זה בקשירה. ואע"ג דאינם אסורים אלא בקשירה מ"מ שפיר עביד ק"ו שיהיו אסורים כשנעשו גוף אחד דהיינו פרדה דהא תערובות בשתי תכיפות אסור בכלאי בגדים ואע"ג דבלאו הכי מותרים לגמרי ק"ו לתערובות כלאי בהמה בגוף אחד שיהיה אסור שהרי כלאי בהמה דב' גופים אסורים בקשירה בלבד ועיין בדברי רבינו. לעיל סימן ה':

צט **מדמייתי** לה אמתני' דאין קושרים וכו'. ולא כן הוא בירושלמי שלפנינו אלא אדלעיל מינה אמתניתין דבהמה עם בהמה וכו' טמאה עם טמאה כו':

הלכות ערלה

א **בפ"ק** דקדושין כל מצוה שהיא תלויה בארץ. מפורש בגמרא שהביא רבינו בריש הלכות כלאים:

ב **והערלה** הלכה והכלאים מד"ס. מפורש בריש הלכות כלאים ס"ס א' גם ע"ש בספר זה מ"ש:

ג **ובסוריא** מותר. פירש"י היא ארם צובה וכו' וסנפו כו' ולשון סניף כלומר שעשאה סניף לארץ ישראל והר"ן כתב והוסיפה כו':

ד **וכלאים** הלכות מדינה. והיינו מד"ס דמנהג נמי כמו מד"ס היא וכדמסיק אלא לדידך נתני או זה וזה וכו': ב

ה **ולקורות** ולעצים. קורות לבנין ועצים לשרפן וכן הוא בטור סי' רצ"ד:

ו **עוד** מפרש בירושלמי שצריך שיהא ניכר כו'. ואע"ג דהכי איתא התם אמר רשב"ג בד"א בזמן שנטע לסייג ולקורות ולעצים דבר שהוא ראוי להם נטע דבר שאינו ראוי להם חייב יאות ארשב"ג מ"ט דרבנן א"ר זירא במשנה סדר נטיעתן לעצים ברוצף וכו' ומשמע דע"כ לא קאמרי רבנן דמשנה סדר נטיעתן אלא בדבר שאינו ראוי להם ואילו רבינו

סתמא קאמר שצריך שיהא ניכר בהם דמשמע אפילו בדבר שיהא ראוי להם נ"ל דלאו קושיא הוא דרבינו ס"ל דה"ק הירושלמי מ"ט דרבנן דלא מחלקי אלא סתמא קאמרי דלעולם פטור ותירץ ר' זירא דרבנן משום הכי אינן מחלקין לפי שהם לא אמרו כלל דפטור אלא במשנה סדר נטיעתן וכו' והשתא רבנן סברי שצריך שינוי נטיעה לעולם אפילו בראוי להם:

ז **מקום** הסייג מוכח עליו. לשון הטור שהוא במקום שצריך לגדור:

ח **ואם** חישב עליו וכו'. גם זה בירושלמי:

ט **או** בשניה. וכן בשלישית כל שאינו לסוף שלישית וכדמסיק ובירושלמי נקט ברישא רק שנה ראשונה וסמך על ה"ה דשניה ושלישית עד סופה ועיין בד"ח:

י **ומונים** לו משעת נטיעה. הב"י סבר דמדנפשיה כתב כן ואני מצאתי זה בתורת כהנים פרשת קדושים:

יא **ואח"כ** חשב עיליו לסייג חייב. דלאו כל כמיניה ירושלמי:

יב **נ"ל** דגרס ואם נטעו למצוה:

יג **ללולב** ולאתרוג חייב. תמיהני למה יהיה חייב ללולב כיון שאינו רוצה במאכל דמ"ש מלקורות וכו' משום דבעץ הלולב עושה בו מצוה מש"ה נעשה הפרי שבאילן עיקר וכוונתו אינו כלל לפירי ודקדקתי בירושלמי ולא מצאתי שם שהזכיר לולב כלל רק אתרוג וזם לשונו רב הונא שאל אתרוג שנטעו למצוותו מהו שיהא חייב בערלה חזר רב הונא ואמר אתרוג שנטעו למצוותו חייב בערלה ולא כן תנינן וכו' כמה דתימר גבי שופר יום תרועה יהיה לכם מ"מ וכן שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל מ"מ מה בינו למשמר פירותיו לעצים כשם שהוא רוצה בפריו כך הוא רוצה בעצו ברם הכא רוצה הוא בפריו ואינו רוצה בעצו ע"כ ולא זו דלא נקט כלל לולב אלא אף זו דאדרבה משמע מיניה דלולב דרוצה בעצו שאינו חייב בערלה וטעמא דבאתרוג חייב משום שרוצה עכ"פ בפריו וכך מסיק נמי התם דנוטע זית למנורה שבבה"מ (לאפוקי דחנוכה שאינו ד"ת כדאיתא בירושלמי) הוה דומיא דאתרוג והיינו נמי מה"ט דרוצה הוא בפריו מכל מקום ותו איכא למשמע נמי מהא דבעי התם מה דמי ליה פירות לאתרוג ומסיק זית למנורה ולמה לא קאמר דקל ללולב דמי ליה אלא ודאי דאה"נ דלא דמי ליה ודוחק לומר דמש"ה לא קאמר לולב לפי שהוא בכלל אתרוג למצותו כיון דד' מינין מעכבין זה את זה ועוד תדע דאילו לולב דינו כמו אתרוג ה"ל להירושלמי להשמיענו רבותא ולימא דקל שנטעו למצותו שחייב בערלה ואתיא אתרוג במכ"ש דהא דקל שאין רוצה לפריו חייב אתרוג שרוצה בפריו לא כ"ש אלא ודאי דאה"נ דדוקא אתרוג הוא שחייב אע"פ שנטעו למצותו

דמ"מ בפריו הוא רוצה אבל דקל שנטעו ללולב פטור מן הערלה כיון שרוצה בעצו ושוב ראיתי שהרמב"ם בפרק עשירי מהל' מעשר שני כתב הנוטע למצוה כגון שנטע אתרוג ללולב או זית למנורה חייב בערלה ע"כ ואע"פ שאפשר לומר דלא אתי לאפוקי דקל ללולב אלא דנקט מאי דאיתא בהדיא בירושלמי כדרכו להעתיק דברי הגמרא מ"מ נ"ל מה שכתבתי ועיין בד"ח:

יד **וכן** נמי אם התחתון למאכל וכו' ירושל' כיצד הוא יודע א"ר יונה מביא (ומודה) צ"ל זמורה ומסיים ע"כ לסייג מיכן ואילך למאכל:

טו **או** להפך. וכ"ש להפך הל"ל דהא כשהתחתון למאכל העליון שהוא לסייג גדל מתוך האיסור ואפ"ה פטור כ"ש כשהתחתון לסייג שאינו גדל מתוך איסור שיהיה פטור וא"ת הואיל וגדל מן האיסור למה יהיה מותר והא קי"ל לקמן סי' ה' דאין גידולי היתר מעלין את האיסור. וכן איתא בירושלמי דר' זעירא קא מקשה זה וסבר דאה"נ דאסור וקשיא טפי דמאן דשרי ר' יוחנן הוא ואיהו נמי מרא דשמעתא דלקמן דאין גידולי היתר כו' ותירץ הב"י דהא דלקמן דוקא שפירות הערלה ניכרים קודם שיגדלו גידולי היתר אבל הכא דאין ניכרים הפירות גדלים מתוך היתר ומתוך איסור ה"ל כזה וכזה גורם ומותר אע"ג דבירושלמי מדמה לה לבצל של כלאי הכרם שהוא פרי איכא למימר דהיינו לומר דר' זעירא הוא דלא מפליג בינייהו אבל ר' יוחנן אה"נ דמפליג ביניהו ע"כ: ג

טז **ונטעתם** כל אחד לעצמו משמע. ועיין מ"ש בד"ח סעיף י"ז:

יז **כגון** בירושלים. ונטעתם מ"מ משמע:

יח **והנוטע** ברה"ר לצורך עצמו. כתב הב"י לא ידעתי למה כתב כן דמשמע דאפילו הנוטע לרבים ברה"ר חייב דלא גרע מעולה מאליו ועוד דמהיכא דמרבינן לרבנן נוטע לית ביה מיעוטא לנוטע ברה"ר לרבים ואפשר שלא כתבו הרא"ש אלא ליתן טעם אמאי לא פליג ר"י בהא או ליתן טעם לרבנן למה הוצרך לחזור ולשנות הנוטע ברה"ר דהיינו נוטע לרבים ותרתי למה לי לכך פירש דתרתי דיני (נינהו) חד נוטע בתוך שלו לרבים וחד נוטע ברה"ר לצורך עצמו ותרוייהו צריכי עכ"ל:

יט **דכתיב** עשר תעשר וגו' היוצא השדה: ד

כ **או** שזעזעו ועשאו בעפר גרס. ופי' הרמב"ם שינענע האילן עצמו ויעלה אותו ממקומו אבל לא יפרישנו מן הארץ ואח"כ יתן העפר סביביו:

כא **ומחברין** אותו בראשו במחטין. לשון הר"ש והערוך בראשיו ב' מחטין:

כב **בפ"ק** דשביעית. בסופו:

כג **לענין** עשר נטיעות וכו'. דתנן התם בחריש ובקציר תשבות אצ"ל חריש וקציר של שביעית אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית כגון ספיחים שגדלו בשביעית או שעבר וזרע בשביעית ותנן התם דבשדה האילן חורשים עד העצרת דעד העצרת יפה לפירי של ששית ולא הוה תיקון קרקע לצורך שביעית ואיזה שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה שהוא קרקע של נ' אמה על נ' אמה ויש פרטי דינים אחרים במשנה ואין להאריך בהם בכאן ותנן נמי דנטיעות (שהם ילדות דאילן קורא לזקנות) צריך שיהיו עשר לבית סאה ואז חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה של שביעית לפי שהתורה חסה על ממונן של ישראל ואיכא פסידא טובא בילדות כך הוא בירושלמי ועשר נטיעות הל"מ כדאיתא בפרק לולב הגזול ובכמה דוכתי:

כד **וגם** ר"ש סבר כוותיה. תמיהני דהא כל כי הא דאמרי' ר"א ור"ש אמרו דבר אחד שיטה הוא ואין הלכה כשיטה כמ"ש רבינו בסוף מסכת ב"מ ושוב מצאתי שכ"כ הרשב"א ג"כ וכמ"ש בד"ח: ה

כה **דביטול** ערלה הוא באחד ומאתים. דבספרי פרשת קרח דריש דתרומה עולה בק"א מדכתיב גבי תרומת מעשר מכל חלבו את מקדשו ממנו שאם נפל לתוכו הרי הוא מקדשו דהיינו באחד וק' דק' סאין של טבל שיעור תרומת מעשר שבו היינו סאה ואם חזר ונפל לצ"ט אסור הכל אבל נפלה למאה מותרים וכלאי הכרם יליף התם בג"ש בכלאי כרם כתיב המלאה ובביכורים כתיב מלאתך ודמעך מה להלן עולה אף כאן עולה ומקום שכפל את האיסור דכלאי כרם אסורים בהנאה צ"ל כפל את ביטולו וערלה אסורה בהנאה כמו כלאי הכרם לכך יש לה ג"כ דין כלאי הכרם דעולה באחד ומאתים וכן הוא בירושלמי הביאו הר"ש ריש פ"ב דערלה:.

כו **כשאחזור** אלקטנו. פירש הברטנורה משום דנתעצל ונתיאש ודכוותה גבי מחיצות הכרם וכו' בריש מסכת ב"ב ושם פירשו התוספות טעם הדבר דיש לפרש משום דכתיב לא תזרע כרמך כלאים דומיא דזריעה דניחא ליה עכ"ל:

כז **לוקח** ירק אחד וכו'. לשון הר"ש כשליקט ירבוז אחד ומניח אחד בכרם וגדל אותו שהניח וכו' ונ"ל שדברי רבינו יפורשו כך לוקח ירק אחד כלומר אם ליקט ירק אחד ויותר נ"ל שצ"ל לוקט ירק א' ולשון דרב ביבי הוא ומשער אותו שהוא כמו ירק אחר כו' היינו פירוש ומניח אחד שר"ל שישער על ירק אחד מאותו מין כו' זהו שמניח אחד כלומר שישער על אחד שהוא כמו זה שליקט לא פחות ולא יותר:

כח **לאחר** שאמר לכשאחזור אלקטנו גרס. כך נ"ל שהרי א"צ שיעור אלא לענין העושה איסור:

כט **דהל"ל** מה שזה פוחת בו הוסיף זה. וז"ל הר"ש וגדל אותו שהניח עד שהוסיף פחות ממנו א' ממאתים שבו א"כ הוסיף מאתים אסור עכ"ל ונ"ל דה"פ שאותו שהניח גדל עד שזה שהוסיף כבר והיינו אותו שליקט הוא פחות ממנו היינו מאותו שהניח הוא עכשיו פחות אחד ממאתים שבו לפי שאותו שהניח נתגדל כ"כ בשיהוי זה נמצא א"כ שמה שהוסיף כבר דהיינו אותו שליקט הוא אחד ממאתים ואסור לפי שצריך לעלות במאתים ואחד וז"ש רבינו דהל"ל מה שזה פוחת בו ר"ל מה שזה שהניח פוחת בזה שלקט שהוא פחות ממנו אחד ממאתים לפי שנתגדל כ"כ בשיהוי זה הוסיף זה הנלקט כבר באותו שיהוי דלכשאחזור אלקטנו:

ל **שאין** גידולי היתר מעלין את האיסור. בגמרא דס"פ הנודר מן הירק ועיין מ"ש בזה לעיל ס"ס ב' בשם הב"י גם עי' בד"ח:

לא **כדתנן** בפ"ק דערלה. ובסוף פ"ק דקידושין הביא עוד ראיות אחרות:

לב **ואחד** המרכיב. עיין בד"ח סעיף י"ח:

לג **ספוקי** גפנים. פי' הברטנורה לקמן בסמוך דרך עובדי אדמה שלוקחים זמורה ארוכה וכו' וז"ל הר"ש ספוק בגפנים כלשון הרכבה באילן וכו' שייך לשון סיפוק בדבר הקצר כשמחבר בו דבר אחר להאריכו בדבר אחר כדתניא בפ' לולב הגזול ספקו בחוט ע"כ ועוד מצאתי לו חבר ספקה בחבל דספ"ו דמס' כלאים:

לד **כדתנן** בסוף משנה דלעיל הבריכה שנה אחר שנה וכו':

לה **דספק** ערלה מותר בח"ל. וכדלעיל סי' א' ועי' בד"ח:

לו והוא ידוע בכל שנה. כלומר דכיון שהם מבריכין אותן ודאי מכירים שהם ערלה ואין כאן ספק ב"י:

לז **דאין** דין נטע רבעי. דאיתא התם רבי חייא ור"ש ב"ר חד תנא כרם רבעי בכל מקום שיש במשנה נטע רבעי תני איהו כרם שסובר שאינו נוהג רבעי אלא בכרם ולא בשאר אילנות וחד תנא נטע רבעי שסובר דנוהג בכל האילנות:

לח **קי"ל** כל המיקל וכו'. וכן לקמן בסוף ההלכות ועי' מ"ש בפרק כ"מ בזה:

לט **וה"מ** שתים כנגד שתים וכו'. פירש"י להכי נקט שתים כו' דס"ל כמ"ד במסכת ברכות וכו' קצת קשה לי דהתם בר"נ. כ"מ לא משמע דלהכי תני כרם שצריך כרם שלם אלא לאפוקי מאן דתני נטע והיינו שמחייב רבעי בכל שאר אילנות ואפילו אינם גפנים

ומצאתי שהר"ן כתב כן בשם רב אחא משבחא ונתן טעם לדבר ואכתוב דבריו בד"ח סעיף ל"א ומה שהקשה עליו הרמב"ן: ז

מ **קליפי** רמונים והנץ שלהם. לא מפני שהם פרי אלא לפי שהם ראוים לצבוע ואסור לצבוע בערלה ואמר בספרי לא יאכל אין לי אלא שלא יאכל מנין שלא יצבע ולא יהנה ת"ל וערלתם ערלתו ערלה לרבות את כולם כן לשון הרמב"ם בפירוש המשנה ונ"ל ערלה צ"ל ערלים וכן הוא בספרא ובגמרא פרק הגוזל עצים מייתי לה ואיתא כוליה קרא ת"ל וערלתם ערלתו את פריו ערלים לא יאכל לרבות את כולם ע"כ:

מא **פי'** שלקו כו'. וי"א כו' תרוייהו בירושלמי:

מב **כזוג** שתולין כו'. משנה היא בפ"ו דנזיר:

מג **דדרשי'** את פריו וכו'. ולא משמע כו בדברי רבינו עצמו בפרק כ"מ ס"ס ד' כמ"ש שם בס"ד:

מד **רבי** אלעזר. בגמרא רבי אילעי:

מה **העלין** כו'. משנה זו שנויה לעיל ממתניתין דענקוקלות דלעיל:

מו **והלולבים**. הם הענפים הרכים היוצאים בראשי הבדים הקשים והם רכים מאד הרמב"ם:

מז **וכן** המעמיד. פי' הברטנורה גבינה וז"ל הרמב"ם מעמיד פירושו שמקפיא החלב ועושה ממנו גבינה כמו כגבינה תקפיאני: ח

מח **וגורם** דהיתר צמיחת קרקע כלשון ראשון של פירש"י ואע"פ שהתוס' דחו ללשון ראשון והסכימו ללשון אחרון משום דס"ל דזה וזה גורם הוא דוקא בששניהם מענין אחד כמו בריכת איסור באילן היתר ששניהם אילן כמו זבל נבייה וקרקע דהתם אבל אגוז וקרקע שני עניינים הם ודעת הרמב"ם הוא ג"כ כפי' הראשון של רש"י בהדיא בס"פ י' מהל' מעשר שני ומ"ש רש"י כדאמרי' בעלמא ילדה שסבכה וכו' הוא בפ' משוח מלחמה (סוטה דף מג) ופירש רש"י בזקנה שכבר נתחללה. שסבכה לשון נאחז בסבך שעשאה ענף בזקינה. בטילה לגבי זקנה ואינה חייבת בערלה ואין בה דין רבעי וכי תנן במסכת ערלה דמרכיב חייב בערלה ילדה בילדה תנן שאף אותו ענף חייב בערלה ואע"ג שקצצו מזקנה נעשה עכשיו ילדה שזו היא נטיעתו ע"כ ועיין מ"ש בשם הר"ן בל"ת סעיף י"ח: ט

מט **ולירקות**. פי' רש"י למעשר ירק וכו' וכן הוא בברייתא ומפרשינן בגמרא דתנא תנא ירקות שמעשרותיהן מדרבנן וכ"ש מה שחייבים מדאורייתא ודתנא ירקות לשון רבים משום דתרי גווני ירק הן דאזלינן בתר לקיטה כדפירשי"י ולענין גורנו משנאגד וכו' כדתנן בפ"ק דמעשרות:

נ **וכתיב** ובשנה החמישית תאכלו כל פריו ל"ג בגמ' וברי"ף:

נא **דכתיב** מראשית השנה ועד אחרית השנה. מראש השנה נידון מה יהא בסופה וכו' כדאי' בגמרא דף ח' וכתבתיו בפירש"י דריש מתני' ותו בגמ' דף ט' ולגמר שנה שנה מניסן דכתיב ראשון הוא לכם לחדשי השנה דנין שנה שאין עמה חדשים ואין דנין שנה שאין עמה חדשים משנה שיש עמה חדשים:

נב **ל'** יום לפני ר"ה. ואוקימנא לר"מ דאמר יום אחד בשנה חשוב שנה וכי בעי ל' יום לקליטה ובדין הוא דלבעי ל' יום וא' אלא דקסבר ר"מ יום ל' עולה לכאן ולכאן רי"ף ומסקנא דמלתא לקמן גרס בפ"ק דר"ה תניא אין נוטעין וכו' וגם שם מייתי רבינו לר"ת דמחולק עם רש"י בטעמא דל' יום ושם אכתוב טעמיה דר"מ דס"ל יום א' בשנה חשוב כשנה:

נג **ט"ו** בשבט ר"ה לאילן. כדתנן בריש ר"ה ופירש"י לאילן לענין מעשר שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט שהאילן הולך אחר חנטה ובגמרא מפרש טעמא הואיל ויצא רוב גשמי שנה שכבר עבר רוב ימות הגשמים שהוא זמן רביעה ועלה שרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה כ"פ רש"י בגמ' ולשון התוס' כל החונטים קודם זמן הזה היינו על גשמי שנה שלפני תשרי ועיין מ"ש אדלקמן דרשינן פעמים שברביעית וכו' בשם הר"ן בדיבור ולאו משום כו' והא דפירש"י (מעשר) לענין מעשר לשטתיה דלענין ערלה ורבעי לא פסיקא:

נד **מדקאמר**. בגמ' י':

נה **ולאו** משום חומרא הוא וכו'. אלא קדריש לה בפ"ק דכתיב ובשנה הרביעית וכו' ק"ק ודילמא קרא חומרא קאמר ודקדקתי בדברי הרז"ה בספרו ספר המאור ולא מצאתי לזה מך ולאו משום וכו' עד והא דקאמר כו' אבל הר"ן כתב וז"ל וה"נ מסתברא משום דהא מלתא בטעמא תליא ולאו משום חומרא בעלמא והיינו טעמא דמלתא דכיון דאילן גדל על רוב מים של שנה שעברה וכל שהוא חונט בין תשרי לט"ו בשבט היינו מחמת יניקת מים שלפני ר"ה ומאותה יניקה חנטו פירות הללו ולפיכך הרי הן כאילו חנטו קודם תשרי דחנטה זו משרף שלפני תשרי הוא וכיון דהיינו טעמא דמלתא ליכא לאפלוגי בין נטעה ל' יום לפני ר"ה או פחות מכן וכי תימא אי הכי דכולהו נטיעות אסורין עד ט"ו בשבט למאי אמרי' ר"ה של נטיעה תשרי י"ל דנ"מ שאם עשו לה ט"ו בשבט ר"ה היינו אומרים שאילו נטעה ל' יום קודם ט"ו בשבט עלתה לו שנה עכ"ל ודבריו כדברי התוס' שכתבתי לעיל בפי' שיצאו רוב גשמי שנה ואולי שזהו טעמו של רש"י שאינו סובר טעמו של הר"ן לפי שהוא אינו מפרש כך לרוב גשמי שנה וכדלעיל:

נו **והא** דקאמר פירות נטיעה זו משום שיש חילוק כו'. כלומר אף ע"ג דתשרי כו' ז"ל בספר המאור והאי דקאמר פירות נטיעה זו כלומר שהנטיעה שגורמת לאיסור ערלה היא מושכתה משנה זו לשנה זו עד ט"ו בשבט וכן לרבעי ע"ב וכך העתיקו הר"ן:

נז **והא** דקאמר פעמים משום דהרבה פעמים וכו'. וז"ל בספר המאור והאי דקאמר החנטה המצויה מר"ה עד ט"ו בשבע באילנות מלתא דלא שכיחא היא ובקצת ממיני האילנות ע"כ ולקמן כתב רבינו דהאידנא אין חנטה כלל וכו':

נח **איכא** פלוגתא בהני תרי פירושים גרס וגם הר"ן כ' דפלוגתא היא והכ"מ כתב דלא שייך לומר פלוגתא כיון דשתק המקשה ול"נ דמ"מ מקרי פלוגתא סברת המקשן וסברת התרצן גם נראה שגירסא אחרת ה"ל בירושלמי:

נט **נראין** הדברים שנטעו ל' יום לפני ר"ה. כלומר האי דקתני אסורין עד ט"ו בשבט דוקא בנטיעה שהקלת עליה בתחילתה והיינו בשנטעה שלשים יום לפני ראש השנה שעלו לה שלשים יום בשנה שלימה אבל נטען פחות משלשים יום לפני ראש השנה את חמי שנה שלימה לא עלתה לו ותימר הכין כלומר שיהא נוהג איסורו עד ט"ו בשבט א"ל כן היא אפילו נטען פחות משלשים יום לפני ראש השנה אסור הר"ן:

ס **א"ל** כיני. אפי' גרס ונראה לי פירושו שהשיב לו בלשון תמיהא וכי כן הוא שאפי' אם וכו' יהא אסור:

סא **מאי** כדון גרס. כלומר מ"ט הוא (בכגון) דמחמרת כך:

סב **א"ר** מנא מכיון שעומד בתוך שנתו של אילן הוא משלים שנתו גרס. יהיב טעמא דאע"ג דלא הקלנו עליו בתחילה מחמירין אנו עליו לאסור עד ט"ו בשבט דהואיל ועומד בתוך שנתו של אילן דשנה של אילן הוא עד ט"ו בשבט כדתנן ט"ו בשבט ר"ה לאילן והלכך צריך להשלים את שנתו ואין לנו לחלק בפירותיו הגדלים או החנטים בו בכל שנתו עד שיגמור השנה דהיינו עד ט"ו בשבט:

סג **דמלתא** דר"נ לא קאי אשביעית כלל. דלא כרש"י דמפרש שצריך שלשים לתוספת שביעית:

סד **אלא** רק שלא יהא נלקט בשביעית דאז ה"ל כנוטע בשביעית הר"ן:

סה **האורז** והדוחן וכו'. עי' פירושם בהלכות חלה ריש סימן ב':

סו **אלמא** אין אסורים במה שנשרשים וכו'. אע"פ שזריעתן באיסור מלאכה דאורייתא כדכתיב לא תזרע ואסירי בתוספת שביעית מ"מ לא חיישינן ובלבד שישרישו לפני ר"ה כ"כ התוספות וז"ל הר"ן פירש ר"ת דקליטה ונטיעה בתוספת שביעית לא מיתסרא משום דאין תוספת שביעית אסורה אלא בחרישה כדאמרי' בגמ' בחריש ובקציר תשבות אבל

בנטיעה לא וטעמא מפרש בירושלמי משום דכל חורש ערב שביעית מועיל חרישתו אפי' בשביעית אבל נוטע כל שישריש לפני ר"ה סגי דאי משום דהולך וגדל אף בשביעית כל האילנות נמי מגדל גדלי בשביעית וא"כ לעולם יהא אסור ליטע אלא ודאי נטיעה בתוספת שביעית שריא:

סז **כדי** שיהא נקלט ל' יום לפני ר"ה. שיהיו חשובין שנה ונימא דעלתה לו שנה משום דלא ס"ל כר"מ דאמר יום אחד בשנה חשוב שנה אלא כר"א דאמר דלחשיבות שנה בעינן ל' יום כדאי' בגמ' הר"ן ובגמרא טעמא דר' מאיר מדכתיב ויהי באחד ושש מאות שנה בראשון בא' לחדש הרי דבא' לחדש של אחת ושש מאות קרי ליה שנה אלא יום אחד בשנה חשוב שנה ור"א אמר מדלא כתיב שנה אצל אחת ולכתוב באחת שנה ושש מאות לא מצית למדרש הכי אלא אחת אתחלתה דאחת קאמר ושנה אשש מאות קאי ודשלשים בשנה חשוב שנה נפקא ליה מדכתיב בראשון באחד לחודש מדאכתי יום א' הוא דעיילי בחדש וקא קרי ליה חדש (דכתיב באחד לחדש) ש"מ יום אחד בחדש חשוב חדש ומדיום א' בחדש חשוב חדש שלשים יום בשנה חשובין שנה וחדש למנויו ושנה למנויה פירש"י חדש למנויו אחד מן המניין שלו חשוב חדש שהחדש נמנה בימים דכתיב עד חדש ימים ושנה אחת למנויה חשוב שנה והיא נמנית בחדשים דכתיב לחדשי השנה:

סח **ולכך** אין נזהרין בערלה אלא שלש שנים. ומיהו קשיא לי אם נטע מט"ו באב ואילך דלא עלתה שנה קודם ר"ה ומתחיל השנה בר"ה וכשאין נזהרים רק ג' שנים נמצא שכלים קודם ר"ה השלישי ביום שנטע באב או באלול ועדיין לא כלו כל הג' שנים של שני ערלה כלל וצ"ל דהא דכתב דאין חנטה בשום אילן קודם ט"ו בשבט לאו מן ר"ה קאמר אלא מן ט"ו באב אין שום חנטה לאילן האידנא:

סט **והחונטים** אחר ט"ו בשבט וכו'. וכן ל' התוס' ולאו דוקא אלא אף ט"ו עצמו בכלל הזה שהרי הוא עצמו ר"ה לאילן ולשון הטור והחונטין בו מט"ו בשבט כו':

ע **מותרת** לאחר פדיה מיד. ובה"ג של אספמיא כתוב ופירי דפרדס דשנת ד' אסירי עד דפריק להו תוס':

עא **דקי"ל** הלכה כדברי המיקל כו'. כלומר דבר"פ כ"מ איכא מ"ד נטע רבעי ובכל אילנות יש דין רבעי ואיכא דתני כרם רבעי ואינו נוהג אלא בכרם בלבד ועיין מ"ש בזה שם בר"פ כ"מ גם עיין מ"ש בד"ח בכאן:

עב **ולאחר** שנלקט כל הכרם גרס וכ"כ תהר"י בפ' כ"מ דקודם תלישה מוכיח בערכין שאין לו פדיה ועיין בד"ח:

עג **על** פרוטה אחת. דהכי משמע בערכין ס"פ המקדיש שדהו וכתבו רבינו בפרק קמא דעבודת גלולים סימן י"ג ורמ"י ז"ל נ"ט לדבר דכיון שאין יכולים להעלותן לירושלים וגם פה אסורות לאכלך הרי אינן שווין אפי' פרוטה וא"כ זהו שווין ע"כ:

עד **או** זורה לנהר. נ"ל שצ"ל או זורק לנהר ובריש פ' כ"מ לשון רבינו ומטילו לנהר: